ליל הושענא רבה תשפ"ז - Transcript

.This summary and transcript were automatically generated and are not authorized

סיכום השיעור

סיכום פון דעם שיעור — פרשת וזאת הברכה / סוכות / אחדות ישראל

א. הקדמה: פשט = פשטות הגשמיות

דער **מאור עינים** טייטשט: **פשט** מיינט **פשטות הגשמיות** — לשון "הפשט וניתוח", ווי אויסטאן א קלייד. ווען **רש"י** זאגט "פשוטו של מקרא", מיינט ער דעם פסוק אזוי ווי דער **זוהר** זאגט — **אָן א לבוש**, נאקעט, ווייל "מפשט" מיינט נאקעט.

ב. דער סדר פון מועדים אין פרשת אמור — דריי שטופן פון "לפני ה'"

די הויפט-פראגע

וואס איז דער סדר פון די מועדים אין **פרשת אמור** (ויקרא כ"ג), און וואס איז דער צוזאמענהאנג צווישן די **קרבנות מן החי** (זכר ליציאת מצרים) און די **קרבנות מן הצומח** (תבואת הארץ)?

דער דאפלטער סדר

אין פרשת אמור איז דא א **דאפלטער סדר**: ערשטנס, דער סדר פון **מועדי ה'** (פסח, שבועות, סוכות) מיט זייערע קרבנות מן החי. צווייטנס, א באזונדערער סדר וואס האט צו טון מיט **אגריקולטור — סדר הזרע** — קרבנות מן הצומח, פון דעם פעלד.

"ולקחתם" — לקיחה איז נישט די מצוה

דער פסוק זאגט **"ולקחתם לכם ביום הראשון"** — אבער **לקיחה אין דער תורה איז קיינמאל נישט אן אייגענע מצוה-האנדלונג.** "לקיחה" איז בלויז דער אָנהייב פון א מעשה, ווי "ויקח קרח" — ער האט נישט "גענומען" עפעס, ס'איז נאר דער אָנפאנג פון דער געשיכטע. **די אייגנטלעכע מצוה איז "ושמחתם לפני ה'".**

חג האביב — נישט פסח!

א וויכטיגער חידוש: **קיינמאל שטייט נישט אין דער תורה אז פסח איז "חג האביב".** יא, עס שטייט "שמור את חודש האביב", אבער דאס מיינט בלויז "כי בחודש האביב הוצאתיך ממצרים". **דער יום טוב פון אביב איז דער עומר**, נישט פסח. "אביב" מיינט ממש **קציר שעורים** — ווען די שעורים ווערן רייף. (מקור: **כתב סופר**)

די דריי מאל "לפני ה'" מיט קרבנות מן הצומח

1) עומר (צייט פון פסח) — חג הקציר #1 / חג האביב

- "כי תבואו אל הארץ וקצרתם את קצירה והבאתם את עומר" — א נייע פרשה נאך פסח
- מ'מאכט **תנופה** מיט דעם עומר **"לפני ה'"**
- דאס איז **תחילת קציר שעורים**

2) שתי הלחם (שבועות) — חג הקציר #2

- נאך 7 וואכן: "וספרתם... והניף הכהן אותם על לחם הבכורים תנופה **לפני ה'"**
- דאס איז **קציר חיטים**
- אויך א **מנחה לפני ה'**

3) לולב (סוכות) — חג האסיף

- סוכות שטייט **צוויי מאל** אין פרשת אמור: ערשטנס אלס "חג הסוכות" (מועד), צווייטנס: **"ובאספכם את תבואת הארץ"** — פארבונדן מיט דער **אסיף**

- די מצוות פון **לולב** און **סוכה** שטייען נאר אין דעם **צווייטן** אָפּשניט, קאנעקטעד מיט דער אסיף
- **"ושמחתם לפני ה'"**

שמחה — נאר ביי סוכות

שמחה שטייט אין דער תורה כמעט נאר ביי סוכות (איין מאל אויך ביי שבועות אין פרשת ראה). דער **מדרש** טייטשט: ביי פסח ווייסט מען נאך נישט וואס וועט זיין מיט דער יבול, ביי שבועות ווייסט מען אביסל, אבער ביי **אסיף — דעמאלטס איז שוין אלץ דא**, און דערפאר איז מען פריילעך. דערפאר שטייט דווקא דארט **"ושמחתם לפני ה'"** — נישט סתם מקריב זיין, נישט סתם מניף זיין, נאר **שמחה לפני ה'**.

מקורות: פרשת אמור (ויקרא כ"ג), פרשת משפטים, כי תשא — חג הקציר, חג האסיף.

ג. "לפני ה'" — תנופה און הגבהה ביי לולב

וואס מיינט "לפני ה'" ביי לולב?

ביי אנדערע קרבנות ברענגט מען עס צום כהן, אבער ביי לולב שטייט נישט כהן. "לפני ה'" ווערט דערגרייכט דורך **תנופה** — מ'הייבט אויף דעם לולב. דער כלל איז: *ילמד סתום מן המפורש* — תנופה מאכט עס "לפני ה'".

הלכה'דיגע נקודה

תנופה איז לויט עטלעכע שיטות מעכב. דער ב"ח זאגט: *מדאגבהי* — מ'קען עס נישט סתם האלטן אויפ'ן טיש, מ'דארף עס אויפהייבן. מ'דארף נישט דריי מאל מאכן תנופה, אבער מ'דארף מינדסטנס איינמאל אויפהייבן.

קריטיק פון מנהגים

די שטות'ן מיט אתרוג פארקערט האלטן — אזוי לאנג ווי מ'האלט ביידע, הייבט עס אויף, איז מען יוצא אפילו לויט דער בבלי. דער חידוש פון *מדאגבהי נפק ביה* איז נאר ביי די אחרוני אמוראים, און עס מיינט נישט סתם האלטן אויפ'ן טיש — עס מיינט אויפהייבן.

ד. "לקחתם לכם" — יחיד אדער ציבור?

"לקחתם לכם" מיינט דעם כללות'דיגן "איר" — דער ציבור. דאס איז דער פשוט'ער פשט. ביי עומר שטייט אויך אז יעדער איד זאל ברענגען, אבער פראקטיש האט איינער געברענגט פאר אלעמען. ביי ביכורים ברענגט יעדער איינער אליין. דער חילוק צווישן וואס דער יחיד טוט און וואס דער ציבור טוט איז נישט אלעמאל קלאר — עס איז אפט א מנהג וואס האט זיך אנטוויקלט.

משל: ביי הלל מאכט יעדער א ברכה אליין, אבער ביי שופר מאכט נישט יעדער נאכאמאל א ברכה — פארוואס? עס איז קיין קלארע סברא נישטא, עס איז פשוט אזוי איינגעפירט.

זייט-דיסקוסיע: פרויען ביי קידוש

פארוואס זינגען פרויען נישט מיט? שטייט ערגעץ אין א פוסק, אבער עס איז נישט קלאר פארוואס. עס איז שיין ווען פרויען זינגען מיט ביי קידוש.

ה. מצוות נאר אין ארץ ישראל — דער רמב"ן

דער **רמב"ן** זאגט אז עס איז נישטא קיין שום מצוה וואס איז געגעבן געווארן פאר אידן אין חוץ לארץ. אין חו"ל טוט מען מצוות נאר ווייל מ'האט זיי ליב — נישט ווייל מ'איז מחויב מעיקר הדין.

ו. לולב איז "מתיר" — מתיר שמחה

דער לולב איז מתיר **שמחה**. א האלבע יאר האט מען געארבעט — פסח, שבועות, דער גאנצער פראצעס. ערשט ביי סוכות, ווען מ'נעמט דעם לולב, ווערט שמחה מותר. דאס שטימט מיט דעם **מדרש** אז סוכות איז א "נעילת חג" — עס פארשפארט עפעס, עס שליסט אפ א תקופה.

ביי הושענא רבה האבן מענטשן שפעטער געמאכט א תיקון גדול — מ'פרייט זיך עקסטרא, אבער עס איז שוין נישט די אריגינעלע פשוט'ע שמחה. אריגינעל איז דער לולב געווען מתיר שמחה בפשטות.

ז. רבי יצחק'ס פשט — הגבהה נפק ביה

מעיקר הדין — מ'ברענגט א לולב, מ'הייבט עס אויף, מ'זאגט "דאס איז א לולב" — *לא פחות ולא יותר*. הגבהה נפק ביה — דורך אויפהייבן איז מען יוצא.

ח. נענועים — מוליך ומביא, מעלה ומוריד

דער יסוד

די חכמים האבן מחדש געווען אז נענוע מיינט "מוליך ומביא, מעלה ומוריד." **רבי יוחנן** זאגט: *מוליך ומביא למי שארבע רוחות שלו, מעלה ומוריד למי ששמים וארץ שלו* — מ'שאקלט צו אלע זייטן צו ווייזן אז הקב"ה געהערט אלעס. ראשונים האבן צוגעגעבן אויף רעכטס-לינקס, אבער דער יסוד בלייבט דער זעלבער.

ריכטונג פון דאווענען

מ'דאווענט נישט סתם צו מזרח — מ'דאווענט צו דעם מקום השכינה, דעם מקום הבית (הר הבית). די שכינה איז ביי מערב (מערבית). אונז אין אמעריקע דאווענען צו מזרח ווייל מיר זענען במערב פון ארץ ישראל. דער **רמב"ם** זאגט אז אלע אידן זייט אברהם אבינו דאווענען אין ריכטונג פון דעם מקום. אויך די מוסולמענער האבן אמאל געדאווענט אין יענע ריכטונג ביז א מלחמה האט עס געטוישט. דער **חיד"א** האט ארויסגעגעבן א קאמפאס פאר דאווענען — דאס ווייזט ווי וויכטיג ריכטונג איז ביי אידן.

ט. וואו איז דער אייבערשטער — אין איין פלאץ אדער איבעראל?

דער אלטער פארשטאנד

פריער האבן מענטשן געמיינט אז דער אייבערשטער איז נאר אין איין פלאץ. מוסולמענער האבן ממש ערפונדן געאגראפיע און גיאמעטריע כדי צו וויסן וואו מעקע איז. **יעקב אבינו** האט געמיינט אז ס'איז נאר איין טויער אין הימל — „אין זה כי אם בית אלהים וזה שער השמים" — און מלאכים גייען ארויף און אראפ נאר דארט. תפילות דארפן „כאפן א היטש מיט א מלאך" דורך דעם טויער. דער חזן זאגט פאר מוסף אז מלאכים זאלן מפריח זיין די תפילות לפני כסא הכבוד.

דער חידוש: דער אייבערשטער איז איבעראל

רבי יוחנן ברענגט דעם פסוק פון פרשת יתרו: **„בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך"** — דער אייבערשטער איז נישט באגרעניצט צו איין פלאץ. וואו דו ביסט מזכיר שם ה', דארט קומט ער צו דיר. מ'דארף נישט פארן צום טויער. די חכמים האבן דאס אויסגעדריקט: דער אייבערשטער איז אויף אלע פיר זייטן פון דער וועלט, אויף אלע הימלען, אויף דער ערד — איבעראל.

דער קשר צו נענועים

דער ענין פון נענועים (שאקלען דעם לולב צו אלע זייטן) איז צו ווייזן אז דער אייבערשטער איז איבעראל. אמאל האט מען געמיינט ער איז נאר אין איין פלאץ — היינט ווייזט מען מיט דעם לולב אז ער איז אויף אלע זייטן. רבי יוחנן האט געזאגט: דו קענסט ברענגען דיין נדר צו צפון, דרום, אפילו טיף אין תהום — דער אייבערשטער איז דארט אויך. נישט נאר אין בית המקדש.

מקורות: בראשית (יעקב'ס חלום), פרשת יתרו, רש"י, גמרא וועגן שמע.

י. דאורייתא vs. דרבנן — א שפיציגע באמערקונג

דאורייתא מיינט וואס "ארכאישע מענטשן" האבן געמיינט — גלויבן אין אייבערשטן און בית המקדש. דרבנן מיינט די קלוגע אידן וואס פארשטייען אז דאורייתא איז דרבנן. „דרבנן איז בעסער ווי דאורייתא" — דאס איז געזאגט מיט איראניע/הומאר.

דברי סופרים ערבים מיינה של תורה

אין **מסכת עבודה זרה** — רבי ישמעאל'ס באגעגעניש — די משנה וועגן „כי טובים דודיך" אדער „דדיך" — דברי סופרים זענען ערבים מער ווי יינה של תורה. „דדים" (ווי א בעיבי טרינקט פון מאמע) vs. „דודיך" — דאס ווייזט אז חכמים באשטימען וואס איז אסור.

יא. פראקטישער פארשלאג: לערנען תנ"ך און משניות

ביי די בעלי התוספות האט יעדער תלמיד געדארפט וויסן איין מסכת. אבער דער שטאנדארד דארף זיין: יעדער דארף וויסן **גאנץ תנ"ך** און **גאנץ משניות**. א פראקטישער פלאן: נאך יום טוב א נייער סדר — צוויי פרקים א טאג, חומש שבת, וואטסעפ גרופע, לייוו שיעור.

יב. פארוואס זיבן טעג לולב אין בית המקדש?

שלילת א פאלשן פשט

מ'קען נישט צוטיילן א פסוק אין העלפט — אזוי ווי מ'קען נישט זאגן „בערב תאכלו מצות" אליין אן דעם גאנצן פסוק. דאס איז א „מליצה" — א דרשה, נישט פשט. דער פסוק זאגט קלאר: זיבן טעג איז דא א מצוה שמחה „לפני ה'" — וואס מיינט **במקדש**. (מקור: **ספר אור השכל**)

דער חידוש — דער ברענגען איז די מצוה

- אין בית המקדש וואקסן נישט קיין ביימער, אפילו א שטיק האלץ טאר נישט זיין אין דער עזרה.

- מ'דארף **ברענגען** דעם לולב צום בית המקדש — און דאס ברענגען אליין איז די מצוה, ווי ביי בכורים, ווי ביי א קרבן. די **תנועה פון ברענגען** איז דער עיקר.

- ביום הראשון הייבט זיך אן דאס ברענגען — מ'גייט „צור ההר" וואו ס'וואקסן לולבים און מינים, און מ'ברענגט עס צום בית המקדש.

- נאכדעם ליגט עס שוין דארט אין א לשכה — די צווייטע טאג דארף מען שוין נישט ברענגען פון נייעם. אבער יעדע יאר, דער ערשטער טאג סוכות, איז דאס ברענגען א מעשה בפועל.

מקורות: משנה בכורים, משנה מנחות (עומר), פסוק „ולקחתם לכם ביום הראשון".

יג. די פאראדע — דער חוויה פון ברענגען לולב צום בית המקדש

דער עיקר פון די מצוה איז די **תנועה פון ברענגען** — דאס הייבט זיך אן פון די בערגער ארום ירושלים. אידן זענען געקומען, יעדער מיט זיין לולב, מיט מוזיק, מיט שירה, מיט ריקודים — איין רקידה אויפ'ן וועג אריין, איין רקידה אויפ'ן וועג ארויס. דער כהן גדול איז געשטאנען, מ'האט געבלאזן

שופר, מ'האט געבערנגט גאנצע טראקס. דאס איז געווען דער **אמת'ער "מים שלנו"** — נישט סתם א פאני הלכה, נאר א לעבעדיגע חוויה.

שוין צוויי וואכן פאר יום טוב האט זיך אנגעהויבן די פרייד — אידן פון שכם, ביתר, צפת זענען שוין געפארן מיט הדסים צום בית המקדש, מיט מוזיק, מיט שמחה. פון **חמשה עשר באב** האט מען שוין געברענגט העלצער פאר'ן בית המקדש. **די גרעסטע ימים טובים איז ווען מ'ברענגט זאכן.**

דער פשט אין "במדינה יום אחד, במקדש שבעה"

די **משנה** זאגט: **"בתחלה היה לולב ניטל במדינה יום אחד, במקדש שבעה"** — אין די מדינה איז דער פרייד געווען ביז דעם ערשטן טאג, ווייל דעם ערשטן טאג איז מען שוין אנגעקומען אין בית המקדש, און מ'איז געבליבן דארט.

יד. נאכ'ן חורבן — רבי יוחנן בן זכאי'ס תקנה

משחרב בית המקדש — אידן זענען אויפגעשטאנען אינדערפרי, מיט **"שמחתי באומרים לי בית ה' נלך"**, גענומען א לולב, אנגעהויבן צו גיין. **רבי יוחנן בן זכאי** אין יבנה האט גענומען א לולב, געזאגט מ'וועט טרייען צו גיין. מ'האט זיך דערמאנט אז ס'איז דא די רוימער — מ'האט אראפגעלייגט דעם לולב, מ'איז געגאנגען אין בית המדרש. **מ'איז נישט אנגעקומען אין בית המקדש היינט.**

דער טיפערער פשט — יעדן טאג אויפ'ן וועג

יעדן טאג שטייט אויף א איד, נעמט דעם לולב, און הייבט אן צו גיין צום בית המקדש. דער חילוק צווישן יום ראשון און די אנדערע טעג איז: דעם ערשטן טאג האט מען שוין געברענגט, עס ליגט שוין דא, אבער עס איז נישט אנגעקומען. מאנטאג אינדערפרי — אפשר היינט וועט געלונגען. נישט געלונגען? מחזק דינסטאג. **ביז תשעה באב** — יעדן טאג הייבט מען אויף א לולב און מ'גייט אויפ'ן וועג. ער קומט נישט אן? קומט ער נישט אן.

דאס איז דער פשט אין **שבעת ימים** — ס'איז דרבנן, אבער **ס'איז אסאך בעסער פון דאורייתא.** מ'קען אפילו זיך אויסדרייען מיט'ן לולב אין אלע ריכטונגען און זאגן: יענע וועג קען איך אויך אנקומען.

טו. מעשה מיט'ן דוד לעלוב'ער

א **מעשה** מיט'ן **דוד לעלוב'ער** (א תלמיד פון דער **חוזה מלובלין**, רבי יעקב יצחק): איינמאל איז ער געפארן צום רבי'ן אויף יום טוב, אבער א שטורעם האט אים פארהאלטן, ער איז געבליבן שטעקן אין א קליין שטעטל. נאך יום טוב איז ער אנגעקומען. דער רבי האט געפרעגט וואו ער איז געווען. דער דוד לעלוב'ער האט געענטפערט: **איך בין געווען ביים רבי'ן יום טוב!** ער האט זיך פארגעשטעלט אז דער רבי'ס טיש איז אזוי לאנג אז עס גרייכט פון לובלין ביז זיין שטעטל — ער האט געזעסן ביים עק טיש. ווען דער רבי איז באמת דער רבי פון **אלע אידן, פון דער גאנצער וועלט**, דאן גרייכט דער טיש ביז ווייט.

א צושטעל וועגן חסידים און דעם רבי'ן

דער **קאמארנער** איז מאריך אז דער חסיד'ס תפקיד איז **צו רעדן גרויס אויפ'ן רבי'ן.** מענטשן מיינען אז א צדיק דארף נישט קיין קאמפלימענטס ווייל ער איז אן עניו — אבער אפשר דווקא ווייל ער איז אן עניו **מוז** מען אים זאגן ווי גרויס ער איז. ער קען נאר זיין אן עניו אויב ער האט גענוג חסידים וואס רעדן גרויס וועגן אים.

טז. זכריה הנביא און דער עתיד לבוא

לויט **זכריה הנביא** אין דער הפטורה — אין דער צוקונפט וועלן נישט אלע גוים האבן שכל צו קומען אויף סוכות. אבער ווען **די גאנצע וועלט וועט קומען**, וועט זיין א ליין פון לייקוואוד ביז בית המקדש. **"פרי החג כנגד הגוים"** — מיר דאווענען פאר די גוים, ווי דער מדרש זאגט אויף **"תחת אהבתי ישטנוני ואני תפלה"**.

יז. רבי יוחנן בן זכאי — דער רבי פון דער חורבן

רבי יוחנן בן זכאי איז געווען דער רבי פון דער חורבן. נאכ'ן חורבן האבן מענטשן געזאגט מ'גייט מער נישט חתונה האבן וכו'. ער האט **ענקארעדזשד** דעם עולם ווייטער אנצוגיין, און ער האט געמאכט **אלע תקנות זכר למקדש.** דאס יאר האבן אסאך מענטשן געפילט שלעכט — נישט קיין געהעריגע שופר, נישט קיין לולב דאורייתא. אבער **די גאנצע סיבה יוצא צו זיין איז דאך אויך נאר אלס זכר למקדש.** דער זכר למקדש ווערט שטערקער מיט'ן זכר אז ס'איז געווען א רבי יוחנן בן זכאי וואס האט געמאכט די תקנות. **ער איז געווען פון "זכאי" — אלע גלות-תורות.**

יח. שאלה: נכשל ווערן מיט ד' אמות רשות הרבים

בזמן בית המקדש, איז קיינער נישט נכשל געווארן אין טראגן די ד' מינים אין רשות הרבים? די גמרא ווייזט אז אויך דעמאלט זענען מענטשן נישט פערפעקט געווען. אבער דער פשט איז: **ווי לאנג ס'איז געווען א בית המקדש**, אויב מ'איז נכשל געווארן — קום אריין, ברענג א **חטאת**, געענדיגט. אבער **נאכ'ן חורבן**, אן א סיסטעם פון כפרה, בלייבט מען **סטאק** מיט א דאורייתא ביז מ'שטארבט.

דער **חזון איש** האט געזאגט: **מ'דארף מורא האבן פון אן עבירה, נישט פון א מצוה.** אויב איינער האט ענגזייעטי ווען ער באקט מצות, זאל ער האבן ענגזייעטי ווען ער רעדט לשון הרע — ביי א מצוה דארף מען נאר זיין בשמחה. אבער דאס איז דער חילוק: **ווען מ'טוט נישט א מצוה ווייל מ'האט מורא פון ד' אמות רשות הרבים — דאס אליין איז דער גרעסטער זכר למקדש**, דאס געדענקען אז אויב איך וועל נכשל ווערן, בלייב איך סטאק אן כפרה.

רבה'ס תקנה

רבה זאגט דעם **טעם** פון **"שמא יעבירנו"** (מ'זאל נישט טראגן ד' אמות ברשות הרבים), אבער ס'איז א שאלה צי רבה אליין האט **געמאכט** די תקנה אדער ער זאגט נאר דעם טעם פאר אן עלטערע תקנה.

יט. פארוואס מ'בלאזט נישט שופר און מ'נעמט נישט לולב שבת

רבא גיט דעם טעם פון **שמא יעבירנו** — מ'האט מורא מ'וועט טראגן ד' אמות ברשות הרבים. אבער דער **בן איש חי** זאגט אז שמא יעבירנו איז **נישט דער עכטער טעם** — עס איז א סוד.

דער טיפערער טעם איז: סיי לולב סיי שופר **באלאנגען באמת נאר אין בית המקדש.** אלעס וואס מיר טוען איז נאר **זכר למקדש.** שבת שטעלט אוועק א קאנפליקט מיט דעם מקדש — אין מקדש האט מען יא געבלאזן שופר און גענומען לולב אפילו שבת, אבער אין מדינה נישט. דאס ווייזט אז די מצוות זענען פונדאמענטאל פארבונדן מיט דעם בית המקדש.

לולב שבלב

אפשר קען מען זאגן אז ר' יצחק'ס שיטה — אז לולב באלאנגט אין בית המקדש — איז געווען פאר אידן וואס האבן געמיינט אז דער באשעפער איז **נאר** אין בית המקדש. מ'האט אוועקגענומען דעם לולב כדי מ'זאל געדענקען אז מ'דארף נישט דווקא דעם בית המקדש. אזוי ווי מ'קען מאכן א **בית המקדש שבלב**, קען מען אויך מאכן א **לולב שבלב** — דער פנימיות'דיגער אינהאלט פון דער מצוה.

כ. סיום ספר זמנים פון רמב"ם

מ'האט מסיים געווען **ספר זמנים** פון דעם רמב"ם, און מארגן וועט מען אנהייבן **ספר נשים**. דער רמב"ם'ס חתימה צו ספר זמנים ברענגט דעם פסוק **"כי תשועת ה' כהרף עין"**. אין די חתימות פון יעדן ספר זעט מען דעם

רמב"ם'ס נשמה — ווי ער צופייערט זיך מיט דעם אינהאלט. **מסיימים בדבר תורה** — מ'קען זען זיין נשמה אין די חתימות.

כא. דער עכטער יום טוב — א נאציאנאלער יום טוב

א עכטער יום טוב

א עכטער יום טוב איז ווען א גאנצע לאנד סעלעברעיט, נישט בלויז א פאמיליע אדער א קהילה. ווען מיר זיצן אינדערהיים און עסן בולקע מיט פיש, איז דאס נאר א **סימבאל** פון יום טוב — א זכר למקדש. עס איז נישט דער עכטער יום טוב. דער עכטער יום טוב מיינט ווען **די גאנצע לאנד** לעבט דעם יום טוב — מיט קרבנות, מוספים, דער גאנצער "פעקעדזש."

תלמידי חכמים קענען מאכן **יעדן טאג** א יום טוב — **שבתותיהם וימיהם חגים**. אבער דער אמת'ער יום טוב איז א **נאציאנאלער** ערלעבניש. אין ארץ ישראל "טשעקט מען נישט ארויס" — די גאנצע לאנד איז דארט וואו דו ביסט. אין גלות "טשעקט מען ארויס" פון דער וועלט אריין אין יום טוב, אבער די וועלט גייט ווייטער אן.

פארוואס דערמאנט מען בית המקדש אויף יום טוב

אזוי ווי מ'האט אריינגעלייגט אין יום כיפור דעם **סדר העבודה** מיט גרויסע אריכות, כדי מ'זאל זיך דערמאנען אז מיר זענען נאך **זייער ווייט פון א תיקון** — אזוי אויך דארף מען א יאר ווי היינט, ווען מ'קען קוים טון, כדי מ'זאל זיך דערמאנען אז **אלע אונזערע יום טוב מנהגים זענען נאר א פלעיר, נישט דער ריעל טינג.**

כב. גאולה, נסים, און ארץ ישראל

ס'זעט אויס אז מ'איז שוין **נאנט צו דער גאולה.** ארץ ישראל זעט אויס ווי א לאנד וואס סעלעברעיט א יום טוב — אן אנדערע מין יום טוב איינגאנצן. מ'דארף נישט זאגן אז ס'איז פערפעקט — **שלום וועט נאר זיין מיט א ריכטיגער סנהדרין.** אויב אלע אידן וועלן לערנען רמב"ם און אלע אידן וועלן מחליט זיין, קען מען מאכן א **נייער סנהדרין.**

אידן גייען נישט נעמען א גאולה וואס האט נישט א **באנטש נסים.** יעדן טאג וואס גייט אדורך זעט מען נאך נסים — צענדליגער נסים. דער דרייוו אז עס **מוז זיין מורא'דיג** — אז מ'קאמפראמייזט קיינמאל נישט אויף עפעס וואס איז נישט גרויסארטיג — דאס איז וואס האט געמאכט די סוקסעס וואס איז יעצט דא.

כג. כפיה, משיח, און דער וועג פון רחמים

ווי קומט משיח? — הסכמה אן כפיה

אויב אלע אידן וועלן מסכים זיין אויף איין רבי אז ער איז משיח, וועט ער זיין משיח. דאס איז פשוט — אויף וואס דען איז משיח? אבער דער ווייץ איז: כדי אז אלע אידן זאלן מסכים זיין, דארף משיח שוין קומען — ווייל אנדערש קען מען נישט דערגרייכן אזא אחדות.

דער צדיק באקומט א **כח הכפיה** — אבער דאס מיינט נישט פיזישע כפיה, נאר א כח וואס איז אזוי שטארק אז ער "אווער-פאווערט" אויטאמאטיש. אן אמת'דיגע כפיה מיינט אז דער אמת איז אזוי קלאר אז יעדער ווערט מסכים פון זיך אליין.

רבי דוד פאווארסקי — כפיה איז נישט דער וועג

א **צעטל פון רבי דוד פאווארסקי** (ראש ישיבה פון פאנאוועזש), געשריבן ערב יום טוב: מענטשן וואס האבן זיך צוגעלערנט צו א נייע דרך אין עבודת השם, און עס איז דא א מחלוקת — קען מען זיי נישט צווינגען צו זיין חושד אויף זייער שיטה. **"ולא זו דרך התורה"** — דאס איז נישט דער וועג פון תורה.

דער זוהר — יראת העונש איז סיטרא אחרא

דער **הייליגער זוהר** זאגט **כמה וכמה פעמים: יראת העונש איז סיטרא אחרא.** ווער ס'האט מורא פון עונש איז כביכול אן עובד עבודה זרה. פארוואס? ווייל דער ממונה אויף גיהנם איז דער שטן — **"הוא שטן, הוא יצר הרע, הוא מלאך המות."** אויב מען האט מורא פון גיהנם, האט מען מורא פון דעם ס"מ, נישט פון דעם אייבערשטן. מ'טאר נאר מורא האבן פון דעם אייבערשטן אליין. כפיה דורך שרעק איז דעריבער פשוט נישט קיין וועג.

משיח נאר בחסד וברחמים

א **גמרא אין מסכת ראש השנה:** מ'טאר נישט זאגן מלכיות של פורענות בראש השנה, ווי למשל **"בחמת המשפיחים אמלוך עליכם"** — אפילו אויב רב צדיק זאגט "כולהו לירתח רחמנא", עם כל זה בראש השנה לא אמרינן. דאס מיינט: מ'דאווענט נישט אז משיח זאל קומען דורך פורענות.

רבי מענדעלע רימינובער האט געהאלטן פון דער שיטה אז משיח זאל קומען אפילו דורך שווערע צרות. אבער דער כלל איז: **לא זו הדרך** — נאר ברחמים. דער **קלויזענבורגער רב** האט געזאגט: **קיינער איז נישט געווארן בעסער על ידי קריג.** כפיה און צרות העלפן נישט. די צדיקים מאכן א תנאי: משיח זאל קומען **נאר בחסד וברחמים, נישט מיט קיין שום כפיה.**

דער רמב"ן און ר' אשר'לע

דער **רמב"ן** האלט אז עס איז דא א מדרגה וואס נישט יעדער איינער קען דערגרייכן. **"ויקהל כל ישראל"** — אבער דער **הייליגער ר' אשר'לע** זאגט: **"לשלישיו ולרביעיו לא שמענו"** — אן א פערטל איד דארף נישט פריער קומען. דאס מיינט אז דער אמת וועט זיך נתפשט ווערן, אבער נישט דורך צוואנג.

כד. אמונה אין משיח — א ציור אין הארצן

דער **רמב"ם** זאגט מ'דארף גלייבן אין די צוועלף עיקרים, אז משיח וועט קומען. וואס מיינט „גלייבן"? מ'דארף נישט געלט געבן, נישט קיין קול — מ'דארף האבן עפעס א ציור, א פאנטאזיע, וויאזוי עס גייט ארבעטן. **אמונה מצויר בלב**, ווי עס שטייט אין **דרך ה'.** דער **ראב"ד** חולק'ט — ער זאגט אז דווקא א פאנטאזיע איז נישט קיין פאנטאזיע. **רבי עקיבא** האט געהאלטן אז מ'זאל פריער טון זאכן פראקטיש.

די געפאר פון א „פאנטאזיע פון געוואלד"

משיח איז א דבר בגשמי, א כלל — מ'דארף האבן א ציור. אבער די לייכטסטע פאנטאזיע איז violence — מ'שטעלט זיך פאר א גרויסן מאסן-מערדער וואס וועט אלעס אויסארגענען. אבער אזעלכע „משיח'לעך" — אזעלכע היטלער'ס — זענען שוין געווען. **דאס איז נישט קיין וועג.** דער ריכטיגער וועג איז **מיט עשרה נסים**, נישט מיט כפיה.

כה. אחדות ישראל — פלוראליזם, נישט פאשיזם

אחדות צווישן חסידישע גרופעס

יעדער וואס האט א חסידישע מסורה דארף לערנען זיינע חסידים צו רעספעקטירן **אנדערע** חסידישע גרופעס. מ'דארף העלפן איינער דעם אנדערן'ס שיעורים, נישט נאר זיינע אייגענע.

שנאת חינם — פון קליין ביז גרויס

שנאת חינם הייבט זיך אן קליין — „איך שטיי אביסל בעסער פון אים" — און ענדיגט מיט ווארפן שטיינער. דער עולם הפירוד איז ווען יעדער זארגט נאר פאר זיך אליינס.

מעשה פון אהבת ישראל (ר' אליעזר דוד פרידמאן בשם אהבת ישראל)

אז א איד דאווענט א גוטע שמונה עשרה און עס קומט אריין אן אור — אויב ער איז א **שוטה**, טראכט ער: „איך בין דער איינציגסטער אין שול וואס האט געהאט די השגה." אויב ער איז א **גוטער איד**, טראכט ער: „מסתמא האט יעדער איינער אין שול געהאט די זעלבע השגה." דאס איז דער ערשטער שריט — מ'דארף עס אנהייבן קליין.

כו. פרשת זאת הברכה — אחדות מיט אינדיווידואליטעט

דער פסוק „ויהי בישורון מלך"

„ויהי בישורון מלך בהתאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל" — דער איבערשטער איז מלך ווען די ראשים (רבי'ס) קומען זיך צוזאמען. „יחד" ווערט געטייטשט נישט בלויז „אלע צוזאמען" נאר **each** — יעדער שבט קומט מיט זיין רבי, און דאן קומען זיי **אלע** צוזאמען. **מורשה קהלת יעקב** — אלע קהלות יעקב'ס האבן די זעלבע תורה, נישט „קהלתינו הקדושה" אליין. עס שטייט נישט „קהלת ינאי" נאר „קהלת יעקב" — אלע קהלות.

נאך דער אחדות — אינדיווידועלע ברכות

נאכדעם וואס מ'זאגט די געוואלדיגע אחדות, קומען אינדיווידועלע ברכות: יחי ראובן, שמעון, לוי, יהודה, יוסף — יעדער שבט באקומט זיין אייגענע ברכה. אחדות מיינט נישט אז אלע ווערן גלייך.

כז. משיח און מחלוקת — „אונטער-נעדער'ן", נישט „נעדער'ן"

דער טעות פון „פאראייניגונג דורך פסק"

מענטשן מיינען אז פאר משיח דארף מען „נעדער'ן" — אלע מחלוקת'ן אויסגלייכן (למשל, חזון איש vs. ר' חיים נאה וועגן כזית). אבער דאס איז פארקערט — מ'דארף **אונטער-נעדער'ן**, נישט איבער-נעדער'ן. אידן קענען קיינמאל נישט מסכים זיין אויף איין זאך — חוץ דורך כפיה, און דאס איז נישט קיין חכמה.

דער משל פון קרבנות

ווען משיח וועט קומען, וועט מען ברענגען פיר קרבן תמיד'ן — איינס פאר וויזשניצער, איינס פאר ברסלב'ער, איינס פאר מזרחי, און איינס פאר די וואס האלטן אז אלע אנדערע זענען נישט גוט. דער כהן וועט מאכן א תנאי: „אם מחוסר כפרה הוא הרי זה עולה, ואם לאו הרי זה שלמים." ס'איז נאר אויף חשש.

קולטורעלע אונטערשיידן vs. הלכה'שע מחלוקת'ן

קולטורעלע זאכן — חסידים עסן קוגל, פרענקען עסן פרענקישע מאכלים — דאס קען בלייבן. מ'גייט נישט פארסן אלע מענטשן צו עסן קוגל. אבער ווען עס קומט צו הלכה'שע שיעורים (ווי גרויס איז א טפח, א כזית) — דאס **איז** ערגעץ וואו אריינגעפאלן, ס'איז א מיסטעיק. ווען מ'זאגט „כזית" מיינט מען עפעס וואס מ'זאל קענען אפשאצן — „נעם אזאיינס פון דיין בוים, שאץ עס אפ." אלע שיעורים זענען געגעבן געווארן אז עס זאל זיין גרינג.

איין מזבח, נישט מערערע

מ'קען נישט האבן א צווייטע מזבח פאר יעדן — ווייל דאן איז עס שוין נישט איין בית, נאר מערערע בתי מקדשות, און דאס גייט אריין אין עבודה זרה. דער **אר"י הקדוש** האט דאס אויך באשטעטיגט.

כח. צוועלף נוסחאות התפילה — דער ריקאנאטי

דער **מעזריטשער מגיד** ברענגט אין נאמען פון דעם **ריקאנאטי** אז דער בית המקדש האט געהאט צוועלף שערים, ווייל יעדער שבט האט געדארפט אריינגיין דורך אן אנדערע שער. פון דעם שטאמט דער יסוד פון צוועלף נוסחאות התפילה — יעדער שבט האט זיין אייגענע נוסח.

דער דעבאט וועגן איינהייטליכע נוסח אין מדינת ישראל

ביי דער גרינדונג פון דער מדינה האט מען געוואלט אז די רבנים זאלן מבטל זיין נוסח אשכנז און נוסח ספרד, כדי צו שאפן איין נאציע. דער אנדערער מהלך איז פונקט פארקערט: אזא פראיעקט וועט ברענגען מחלוקת — זאל מען נעמען מער פון אשכנז אדער מער פון ספרד? דער ריכטיגער וועג איז פלורעליזם — יעדער איינער זאל טון זיינס. דאס איז נישט סתם "שלום", דאס איז **"שלום מחלוקת"** — א שלום וואס קען אויסהאלטן חילוקים.

כט. דער פראבלעם פון פאשיזם אין אידישער אחדות

דער גרויסער טעות איז אז אונזער דמיון פון משיח איז אז אלע אידן וועלן גיין אין דער זעלבער בעקיטשע. ביז דערווייל, אויב יענער גייט נישט מיין בעקיטשע, קען איך זיך נישט משדך זיין מיט אים. דאס איז א פאשיסטישע תירוץ — און עס איז שרעקליך. מען דארף ווייזן פאר דער עולם אז מען קען לעבן צוזאמען, מען קען זיך שלאגן אין דער זעלבער ארמיי, **דווקא** ווייל מען גייט אן אנדערע בעקיטשע.

וואס איז מאחד אלע אידן?

שום זאך אויסערליכע. אין קדיש זאגט מען דריי מאל א טאג וועגן "עם" — וועלכער עם? "המיחדים שמו" — די וואס זאגן צוויי מאל א טאג "שמע ישראל ה' אחד". אויך "שמע ישראל אתם קרבים היום למלחמה" — וועלכע אידן גייען צום

מלחמה? אלע וואס זאגן שמע ישראל. דאס אליין איז גענוג. מען דארף נישט אז די ציצית זאל שטימען אדער אז אלע זאלן גיין אין איין מלבוש.

אלע צרות אין ארץ ישראל היינט שטאמען פון דעם פאשיזם פון בן גוריון. ער האט געמיינט גוט, אבער דער פאשיסטישער דרך איז נישט קיין וועג. עס איז נישט נאר אז עס ווערט נישט אויס — עס מאכט ערגער, עס איז דוחה די גאולה.

ל. דער רמב"ם וועגן כבוד התורה

דער **רמב"ם** זאגט אין **מורה נבוכים** (און **הלכות תלמוד תורה**) אז עס זענען דא צוויי עיקר יסודות: **לימוד התורה** — דאס איז דער תכלית פון א מענטש, צו לערנען און צו וויסן; און **לכבד מלמדיו ויודעיו** — צו מכבד זיין די וואס וויסן. פארוואס? ווייל אן כבוד פאר די יודעים קען קיינער נישט לערנען. דאס איז אפילו א גרעסערע ענין ווי לערנען אליין, ווייל עס ברענגט צו לערנען.

לא. רעספעקט פאר אינטעלעקטועלע ערנסטקייט

מען דארף רעספעקטירן דעם אינטעלעקטועלן ערנסט פון פרומע אידן. א איד וואס שטייט ביי א ספר, וואס זיין גאנצע לעבן דרייט זיך ארום וואס שטייט אין ספרים — דאס איז אן אינטעלעקטועלער לעוועל וואס עקזיסטירט נישט אין דער גאנצער וועלט. דער ניו יארק טיימס בעסט סעלער ליסט פארלאנגט בלויז א פאר טויזנט ביכער. מיילך בידערמאן אליין גיט ארויס יעדע וואך מער טויזנטער ביכער. דאס סיום הש"ס פילט אן סטאדיומס מיט מענטשן וואס טאנצן אז זיי האבן געענדיגט א לאנגע בוך — עס איז נישטא אזא זאך "בכל אומה ולשון."

אפילו אויב מען קריטיקירט אז עס איז "נישט אזוי אינטעלעקטועל" — עס איז נאך אלץ מער אינטעלעקטועל ווי רוב ביכער אויף דער בעסט סעלער ליסט. מען טאר נישט זיין ברוגז אויף א איד וואס מיינט אז דער כזית איז אנדערש — ער נעמט אינטעלעקט מער סיריעסלי ווי 98-99% פון דער וועלט.

לב. דער גארליצער רב און דער שינאווער רב — צוויי מהלכים

דער **גארליצער רב** האט געזאגט דער חילוק צווישן אים און דעם **שינאווער רב: ער האט זייער ליב דעם אמת** — ווי ער זעט א שטיקל אמת, קושט ער זיך דערמיט. **דער שינאווער האט אזוי פיינט דעם שקר** — ווי ער זעט אפילו א מיליאן שקר, באקעמפט ער עס.

דער נקודה: קריטיש זיין קומט נישט בלויז פון דרישת האמת — עס קומט אפט פון שנאת השקר. ליב האבן דעם אמת לייגט אריין מער מדות טובות. די צוויי מהלכים דארפן זיך משלים זיין, אבער **רוב מענטשן וואס האלטן זיך קריטיקל — רוב דערפון איז שלעכטע מדות און נישט אינטעלעקטואליזם.** מען דארף אן עבודת הלב.

לג. ביקורת און קנאה — די אמת'ע מאטיוואציע פון "קריטיש זיין"

רוב מענטשן וואס האלטן זיך פאר קריטיש-דענקנדיג, ביי זיי שטאמט דאס אין אמת'ן פון שלעכטע מידות — פון **קנאה** — און נישט פון אינטעלעקטועלע ערלעכקייט. ווען מען קוקט אראפ אויף יענעם, איז דאס אפטמאל ווייל יענער האט מער כבוד, מער חסידים, מער תלמידים, מער הצלחה. דאס קומט נישט פון אהבת החכמה, נאר פון שנאת ישראל. דאס איז א קליפה — אפילו אויב עס האט אן עלעמענט פון גבורות דקדושה, דארף מען עס ממתיק זיין.

לד. אהבת החכמה — דער ערשטער שריט צו גאולה

וויבאלד גאולת העולם קומט פון מודעות (דעת), און מודעות הייבט זיך אן פון אהבת הדעת — ווי דער **רמב"ם** זאגט **"לפי הדעת לפי האהבה"** — דארף מען ליב האבן חכמה וואו מען טרעפט עס. ווען א יונגערמאן זאגט א שטיקל תורה וואס מען פארשטייט נישט, דארף מען עס ליב האבן, נישט אפטון אלס "קבלה" אין א דיסמיסיוון זין. מען דארף רעספעקטירן דעם אנדערנ'ס אינטעלעקטועלע שאול, נישט ווארטן אויף רעציפראקאלע רעספעקט.

לה. הושענא רבה — דער סוד פון קוקן אויף דעם צל

דער מנהג

אסאך ראשונים — דער **אבן עזרא**, דער **רמב"ם** — ברענגען אז מען זאל קוקן אין דעם צל (שאטן) פון דער לבנה ליל הושענא רבה. עס ווערט דערמאנט א מעשה פון זיך ארײנלייגן אין א קבר אין מדבר, פארבונדן מיט דעם ענין פון מתי מדבר (פארבונדן מיט ט"ו באב), אבער דא ווערט עס פארבונדן מיט ליל הושענא רבה. דאס איז א זייער טיפע זאך.

דער סוד

מען זעט די "אנדערע זייט" — דעם שטן — אלס א שווארצע זאך וואס באגלייט דיר, אבער דאס איז אייגנטלעך די אנדערע זייט פון דיר אליין.

לו. ברכת כהנים

א באמערקונג וועגן ברכת כהנים: "יברכך" — די ברכות זענען ביוטיפול, מיט טיפע שער-קאפעס, אבער מענטשן ווייסן אפט נישט וואס עס שטייט באמת.

לז. איש הישר בעיניו יעשה — תקופת השופטים

דער פסוק "איש כל הישר בעיניו יעשה" (שופטים) האט צוויי זייטן. דער **דברי יואל** (סאטמארער רב) האט געזאגט: אויב א איד זעט אז דער אמת איז אנדערש ווי די גרויסע סיסטעמס זאגן, זאל ער גיין נאך דעם אמת — "איש כל הישר בעיניו יעשה." אבער "אם לא זוכים" ווערט דאס אנארכיזם — ווי דער מעשה מיט פלגש בגבעה און בני בנימין.

דער אריגינעלער אידעאל (ווי אין שירת דבורה): יעדער איד זיצט "איש תחת גפנו" מיט זיין אייגענעם מקדש-דרך. דער איסור הבמות איז נאר געקומען ווייל דאס האט נישט מצליח געווען. אבער ווען עס פעלט אויס, קומט מען זיך צוזאמען — "שמע ישראל ה' אלוקינו ה' אחד" — אלע אייניקלעך פון יעקב אבינו.

לח. דוד המלך — דער משורר, נישט נאר דער לוחם

ר' דוד'ל האט געזאגט: מען דאווענט היינט פאר דוד ווייל דוד איז מער א משורר ווי א מלך. דוד המלך האט געשריבן תהלים — זיין השפעה איז דורך ניגונים. **ר' נחמן** האט געזאגט: משיח וועט כובש זיין די וועלט מיט א ניגון. א מלך וואס קען איינגעמען מיט זיין פידל איז טויזנט מאל בעסער ווי א מלך וואס נוצט זיין שווערד. מען דארף מאכן נייע ניגונים, נישט נאר זינגען אלטע ארטיקלעך פון הונדערט יאר צוריק.

לט. אחדות דורך בית המקדש — וואס אלע אידן זענען מסכים

מקום המקדש

אלע אידן — אן אויסנאם — זענען מסכים אז דער בית המקדש געהערט אויף הר הבית, נישט אין מירון, נישט אין בראנזוויל, נישט ערגעץ אנדערש. אפילו דער גרעסטער "מירונ'ער" איז מודה אז דער בית המקדש איז נישט אין מירון. סאטמאר איז אויך מסכים אויף ארץ ישראל און מקום המקדש.

קריטיק אויף "הר הבית מענטשן"

די וואס מאכן א מחלוקת וועגן הר הבית — דאס איז א "טיפשות שאין כדוגמתו," ווייל זיי נעמען די איין זאך וואס אלע אידן זענען מסכים און קאכן זיך דערמיט, אנשטאט צו אויסנוצן דעם קאנסענסוס.

א צדדיגע דיסקוסיע: בתי מדרשים אויף הר הבית

עס זענען דא מיינונגען אז מ'דארף נישט גלייך בויען דעם בית המקדש, נאר מ'זאל אנהייבן מיט א בית המדרש אויף הר הבית — ווי עס איז געווען אין דער צייט פון חז"ל. דער כותל איז שוין דא אלס א מקום תפלה.

שמע ישראל, ארץ ישראל, תורה — דריי פונקטן פון אחדות

- **שמע ישראל** — אלע אידן זענען מסכים

- **ארץ ישראל / מקום המקדש** — אלע אידן זענען מסכים

- **תורה** — ספעציפיש דער **ספר תורה**, דער פיזישער קלף. נישט משניות, נישט פירושים — דער טעקסט פון דער תורה אליין. דאס איז פארוואס מ'טאנצט מיט דער ספר תורה אויף שמחת תורה — ווייל דער קלף איז די איין זאך וואס **יעדער סינגל איד**, אפילו רעפארם, אפילו קאנסערוועטיוו, איז מסכים דערויף. אז מ'האט איין זאך וואס אלע אידן זענען מסכים — "משיח איז שוין געקומען," מ'קען דערמיט ארבעטן.

פארוואס אידן האבן זיך מוסר נפש געווען פאר דער תורה

וויפיל אידן זענען געשטארבן כדי מ'זאל האלטן **די זעלבע** תורה? וואס וואלט געווען שלעכט אז חלק אידן וואלטן געטאנצט מיט דער "ברית החדשה"? מ'וואלט נישט געקענט צוזאמרעדן מיט זיי — עס וואלט געווען א פירוד צווישן אידן. אידן האבן זיך פארברענט כדי נישט צו דערביקן צום צלב, נישט ווייל דער אייבערשטער איז נישט דארט, נאר ווייל עס וואלט צעריסן דעם אחדות.

מ. זמנים און נשים: דער קשר צווישן צייט און קירבה

מצוות עונה — קירבה מוגבל אין זמן

ר' ישעי' האט געזאגט אז דער קשר פון א מענטש מיט זיין ווייב דארף זיין **מוגבל אין זמן**. "עונה" טייטשט א **צייט**. די מצוה איז נישט בלויז קירבה ווען עס כאפט אן א חשק — דאס האט יעדער מענטש. די מצוה איז ווען מ'איז **מקבל אויף זיך** א באשטימטע צייט פאר קירבה. דאס איז דער קשר צווישן "זמנים" און "נשים."

אונזער קשר מיט'ן אייבערשטן — אויך מוגבל אין זמן

אזוי אויך דער קשר מיט'ן אייבערשטן: מ'קען נישט פאדערן פון א מענטש אז ער זאל אייביג האבן גדלות המוחין. דאס מינימום איז **שלש רגלים** — דריי מאל א יאר, ימים טובים — ווען מ'קומט אריין און קאנעקטעט זיך.

מא. דער רמב"ם וועגן ימים טובים און לערנען

דער רמב"ם'ס לעבן

א **בריוו פון דער רמב"ם** איז משמע אז אינמיטן וואך האט ער זיך נישט באשעפטיגט מיט לערנען מיט אידן — ער האט ממש נישט געהאט קיין צייט,

ער איז פארחלש'ט ארייגעפאלן אין בעט נאך א גאנצן טאג אלס דאקטער.

שבת און ימים טובים

- **שבת** איז ווי א "דעיט מיט'ן אייבערשטן" איינמאל א וואך.

- **ימים טובים** — לויט דער רמב"ם — זענען געמאכט געווארן **לעשות בתורה**, צו האבן מער צייט פאר תורה, תפלה, חסד.

- **חול המועד** — דער רמב"ם האלט עס איז נישט דאורייתא (אנדערש ווי בה"ג און תוספות), אבער עס זאל נישט אויסקוקן ווי ימי חול. דער עיקר פון הלכות חול המועד איז נישט בלויז מנוחה, נאר **צו האבן צייט צו לערנען**.

דער רמב"ם'ס סדר היום אויף יום טוב (הלכות יום טוב)

"כך היא סדר הדברים": מ'קומט אין בית המדרש, מ'דאוונט, מ'עסט די סעודה, מ'דאוונט מנחה, מ'גייט אהיים, מ'פארברענגט, מ'כאפט א דרימל — און נאכדעם קומט מען צוריק אין בית המדרש און מ'לערנט נאך **זעקס שעה**. דער רמב"ם האט געוואלט אויף יום טוב (נישט שבת) א סדר הלימוד — **חציו לה'!**

היינטיגע צייט — א luxury

היינט האט יעדער מענטש מער צייט ווי אמאל. אפילו דער גרעסטער דאקטער, אפילו דער פרעזידענט, האט צייטן פון נישט ארבעטן. דאס מיינט אז מ'קען יעדן טאג מאכן אפאר שעה פאר לערנען — נישט נאר אויף יום טוב. אבער דאס **מינימום** איז יום טוב — ווען א גאנץ יאר האסטו נישט די צייט, יום טוב האסטו.

א ברכה

אלע אידן זאלן האבן **נשים און זמנים** — גענוג צייט, זעקס שעה א טאג, פאר קירבה מיט'ן אייבערשטן.

מב. הנהגות מוצאי יום כיפור — ווייזן אז ס'איז געווען עינוי

אזוי ווי אלע רבי'ס פלעגן נעמען א ציגארעטל מוצאי שבת כדי צו ווייזן דעם חילוק צווישן שבת און חול, אזוי דארף מען מוצאי יום כיפור ווייזן אז ס'איז געווען א טאג פון פרישות און עינוי. מ'דארף נישט לאזן עס זיין "דיסקאנעקטעד" — אז מ'גייט אהיים נאך נעילה, זאל דער רב זאגן אז יעצט איז מען מותר אין אלע פינף ענינים, און מ'זאל טאקע אזוי טון. דער טאג פארדעם און דער טאג נאכדעם — יא, אבער דער טאג אליין — ניין, ווייל ס'איז עינוי.

מג. סיכה (זאלבן) ערב יום טוב און מוצאי יום כיפור

די גמרא זאגט **"כמים בקרובים כשמן בעצמותיו"** — די וועג ווי שמן ווערט ארייגענומען איז דורך ארייגשמירן, נישט דורך טרינקען. צי מעיקאפ איז א בחינה פון סיכה — ס'ווערט נישט ארייגעגאנגען אין דעם בפרטות.

מד. אכילה ערב יום כיפור — צי ס'איז א מצוה

דער **רמב"ם** ברענגט נישט בכלל די גמרא פון "אוכל ושותה בתשיעי" ווי א מצוה בפני עצמה. ער מיינט נישט אז ס'איז א ספעציעלע מצוה צו עסן, נאר אז מ'דארף זיך איינפאסטן. אבער דער **ערך השלחן** רעכנט עס ממש ווי א מצוה, אפילו ווי איינע פון די מצוות. ס'איז נישטא א סתירה — מ'קען זאגן אז ס'איז א חיוב צו עסן ווייל מ'דארף זיך צוגרייטן צום תענית, אבער ס'איז נישט אומבאדינגט א מצוה בעצם.

מה. אל תפרוש מן הציבור — מנהג המקום

אויב מ'קומט אין א שול וואו מ'זאגט **ברוך שאמר פאר הודו**, גייט מען מיט מיט דעם שול, ווייל אלע עולמות דרייען זיך לויט זיי. דאס איז דער כלל פון **"אל תפרוש מן הציבור"** — אין דעם פלאץ, אין דעם בית המדרש, וואטעווער דער מנהג איז, גייט מען מיט. אפילו ביי דיין טאטע לייגט מען אנדערש — **"אל תטוש תורת אמך"** — דאך אין דעם מקום גייט מען מיט דעם ציבור.

מו. כבוד התורה און אמת'דיגער רעספעקט — ללמוד וללמד

דער כלל

ווי חסידים פירן זיך מיט זייער רבי, אזוי דארף מען זיך פירן מיט יעדן איד.

אמת'דיגער רעספעקט

אן אמת'דיגער כבוד מיינט נישט נאר מסכים זיין מיט אלעמען. ווען איינער זאגט א תורה וואס מ'איז נישט מסכים, דער אמת'דיגער רעספעקט איז צוצוגיין און זאגן: "דו זאגסט א מחלוקת, דו מאכסט א חקירה — דאס קען מען נישט אזוי זאגן." דאס ווייזט אז מ'האט הויכע עקספעקטעישאנס פון אים. ווען מ'שלאגט זיך נישט מיט אים, איז דאס אמאל א סימן אז מ'איז "מלמד חולה" אויף אים — מ'האט נישט קיין עקספעקטעישאנס.

דער משל

א דריי-יאריג קינד זאגט א תורה ביי א סעודה — זאגט מען "וואו, אזא שיינע תורה." ווען ער איז שוין דרייצן, פרעגט מען אים: "וואס האסטו יעצט געזאגט? מאך סענס!" — ווייל מ'עקספעקט שוין פון אים.

דער תיקון פון תשפ"ב: יעדער איד איז מחויב ללמוד וללמד

- **ללמוד** — **"מכבד לומדיה ויודעיה"** — וויפיל יענער קען עפעס, ער האט דיר עפעס אויסגעלערנט, דארפסטו אים רעספעקטן בשני העולמות.

- **ללמד** — ווען יענער איז ראנג, אדער ווען מ'ווייסט מער ווי אים, איז דא א **חיוב דאורייתא** פון **"ולא תשא עליו חטא"** (ויקרא י"ט:י"ז) צוצוגיין שפעטער (נישט אינמיטן!) און אים זאגן. מ'זאל אים אנרופן צוויי טעג שפעטער — דאס איז דער אמת'דיגער וועג. די מענטשן וואס קעירן עכט, זיי רופן אן מוצאי שבת אדער זונטאג און פרעגן: "וואס האסטו געזאגט? ס'האט נישט געמאכט סענס."

מז. פידבעק און קריטיק — דער ריכטיגער וועג

ס'איז זייער חשוב ווען מענטשן האבן קריטיק. רוב מענטשן זענען נישט קיין שוטה'ס — דער וואס האלט שוין קריטיק אויף א שיעור, ער איז שוין "בדור" מיט דעם אז ער איז נישט קיין שוטה, ווייל ער האט אויסגעהערט ביז דארט. מ'דארף זיך אויסלערנען צו נעמען פידבעק און צו געבן פידבעק — אבער אין א רעספעקטפולן וועג, און צום ריכטיגן צייט.

פראקטישער עצה

ווען מען האט א הערה אדער קריטיק פאר עמעצן (צ.ב. א מגיד שיעור), זאל מען נישט זאגן ביים שיעור אליין, נאר אים אנרופן צוויי טעג שפעטער. דאס גיט צייט צו באטראכטן צי דער פונקט איז טאקע סעריעז אדער בלויז א מאמענטאנער געדאנק. אויב מען טראכט נאך צוויי טעג אז עס איז נאך אלץ א גילטיגע הערה, דאן איז עס ווערט צו זאגן.

מצות תוכחה

דאס איז א חלק פון דער מצוה פון תוכחה — מען איז מחויב צו העלפן יעדן איד מיט זיין לימוד התורה, ווייל דער חיוב פון ללמוד תורה געהערט צו כלל ישראל.

די שוועריגקייט פון תוכחה

תוכחה געבן איז **זייער שווער**. רוב מענטשן האבן מורא אז אויב זיי וועלן זאגן עפעס, וועט דער אנדערער נישט קומען צום שיעור מארגן. מען דארף אבער נישט האבן אזא מורא — מען זאל דעם מענטשן פארזיכערן אז ער איז וועלקאם צו קומען דאוונען און לערנען אפילו נאך א מחלוקת.

מח. סיום

הלכה'דיגער חידוש (בדרך צחות)

מען קען עסן אינעווייניג (אין שטוב) ווייל עס איז "פטור מן הסוכה" (א רעפערענץ צו סוכות-צייט).

הכרת הטוב

שכח'ן (דאנקען) פאר די בעלי-בתים וואס האבן אויפגעשטעלט דעם שיעור, און ספעציעל פאר **הגאון רבי יואל אושער** — דער מארגענייזער פון דעם שיעור. אן אים וואלט דער שיעור נישט געווען. ער לייגט א "פרעשור" אז מען מוז יעדן טאג לערנען, און דאס איז א געוואלדיגע זאך.

"לעבן צו, אמן."

קורצע שאלה אין סוף

ווי דאוונט מען שמונה עשרה אויפן וועג פון מסתוריא ביז אין בית המדרש? דער ענטפער: איין טאג בין איך אפן (פריי), נאר פאר שמונה עשרה — כלומר, מען דאוונט שמונה עשרה אונטערוועגנס.

תמלול מלא

פשוטו של מקרא: די דריי שטופן פון "לפני ה'" אין פרשת אמור

הקדמה און טעכנישע צוגרייטונגען

יא, I need someone to make sure it's working. אה, א גוט מועד. איך האב געגייען מיט מיין שיעור. Make sure that it's working. טאקע, it's working? יא, יא, יא, it's on. איך גיי מאכן א לחיים, ווייל מיר זענען in the middle of a סעודה. I see REC and then ooo. דו זעסט עס נארמאל? זעסטו עס נארמאל? א גוט מועד. עת מועד שלומי. We're gonna start. קוק אויב מיין ווידעא ארבעט. אה, ער איז א מומחה. ניין, ניין, ס'ארבעט. יא? Let me check. I don't know if I'm set up or not. You mean the left audio? Usually it's the left one. No, someone just pressed record. I don't think it's right. It doesn't look like... Okay, very good.

There's more wine. This is my little brother's. If it would be good, it would be the next stretch. But this is not good. This one and who else? You could eat, for sure.

אבער איך האב געוואלט זאגן, דו קומסט זיצן דא, ווייל אנדערע מענטשן גייען קומען, זיי גייען וועלן צוהערן צו דעם. Everyone that I could be מקורב, come closer. אה, וואס מיר דארפן צו נעמען? איך וויל מיר דארפן צו נעמען. איך וויל מיר דארפן צו נעמען. איך וויל מיין גראונד איך נישט, איך קען עס ארויסלעגן. סושי? נא, דאס ווערט ר' יואל. ער געבט די גראונד. דאס איז דיין סטאר א גראונד ווייער? דאס איז די בחינה. דאס איז לייוו ווייער, און א ווידיעל ווייער. דאס איז די גראונד ווייער. יעדער איז די גראונד ווייער. איך בין שיעור. איך שיעור אריין. וואס שטימט מיט דיין פשוט'ע זאך?

I wanted to say, we're talking, we started the שמועס, but everything is starting with a שמועס. You want to start a different שמועס? You're welcome to do that soon. Now I'm... גאט די פלאר, for now. דו קענסט נישט קוקן אין די... אין די... אין די... איך... איך... ר' ישעי' יעצט איז די וואך ר' ישעי' יעצט, און יונקער, יונקער, ס'איז די שירקער. ס'איז די יאר, ס'איז די יאר, ס'איז די יאר. ס'איז נאך, הלאו. איך האב איך געהאט נישט. איך גיי נישט אריין פון די וועלט. קענסט ברענגען נאך א קאפ? קענסט ברענגען נאך אסאך ווייִן? ניין, ניין, ניין.

ברוך הטועה אדי נועל, היינו מלך העולם הטוב והמטיב. ניין. קענסט מיר געבן די גאנצע ביזנעס. אבער וועט עס זען צוריק. אקעי.

וואס איז פשט? די הקדמה פון מאור עינים

וואס דו וואלט דיר זאגן אז דאס איז די ווארט דיסקוסינג, אז... פשוט פשט, נישט פשוט פשט, אין דער שפשט. If you want to know what פשוט פשט means, איך זאג אין א מאמר פון וזאת הברכה. Everything that I write, I don't write competing myself. So דער עולם דארף האלטן קאפ. איך ווייס אז ס'איז אסאך, What do you know? That's my יחסידות.

So, דער הייליגער מאור עינים וואלט געזאגט אז פשט איז טייטש אז ס'איז פשטות הגשמיות. לשון הפשט וניתוח וכלו וישן. Anyway, so... וואס איך ווייס נישט אזוי, פשט, איך קען זאגן תורת פאטערא, איך קען זאגן תורת פאטערא. אזוי ווי דער מאור עינים זאגט אז פשט מיינט עס איז פשטות הגשמיות. מער רש"י זאגט פשוטו של מקרא, מיינט אז רש"י האט געהאט פשטות הגשמיות. און ער זאגט די פסוק, אזוי ווי דער זוהר זאגט, אן א לבוש. פשטות טייטשט נקט, right? מפשט. מפשט מיינט נקט. ער איז טייטש. איך וויל וואנדער איך זעהס אז איך זעהס נישט. איך זעהס נישט? האט איר געטרייט צו לערנען נאקעט? ניין, צוריק צו די בריאת הוילים איז געווען. אה, דאס איז די ריעלע פשטה.

די פסוק פון ד' מינים: "ולקחתם לכם ביום הראשון"

סאו ווער סענג דעם, אין די חומש, די הייליגע תורה שטייט, **ולקחתם לכם ביום הראשון וכו', ולקחתם לפני ה' לקחם שבעת ימים.** אזוי שטייט אין די הייליגע תורה. אין דייטש? אז די ד' מנינים טוט מען מיט זיי, וואס טוט מען מיט זיי? אזוי ווי זיי האבן געלערנט באריכות אין די ספר, לקיחה מיינט אלעמאל גארנישט אין די תורה, לקיחה איז נישט א ווערב זאך וואס מ'דארף טון, לקיחה איז just wait to start a story, like קביקה חורך, דאזן מיר טון עניטינג, גארנישט גענומען. מ'דארף עס נעמען, טעכניטלי פארשטייט זיך אז רוב מעשיות מענטשן טוען הייבן זיך אן מיט עפעס נעמען, נעמען איז נישט די מצוה. די זאך וואס מ'טוט, די ווערב, די action word אין די sentence איז **ושמחתם לפני ה' לקחם.**

און וואס מיינט "און איך וועל נעמען פון דארט אן עומר"? **"לפני ה' קצירכם"** איז א לשון אויף א קרבן, אזוי ווי... I heard א שיעור פון רבי... וואס איז די גיי'ס נאמען וואס זיי האבן געהערט וועגן די ד' מינים, צדיק עולמים? רבי... רבי... רבי אייני? איך געדענק נישט. ס'איז דא א שיעור אין עט מיעל וואס ער זאגט א שיעור אויף ד' מינים, און ער זאגט די אלע ענינים, די זעלבע שמועסן בערך וואס מיר האבן גערעדט און געפירט. And he said... אויב דו ווילסט וויסן זיין נאמען, דער גיי, איך קען דיר זאגן סון. איך וועל קוקן אין מיין יוטוב היסטארי און איך וועל עס טרעפן.

די דריי מאל "לפני ה'" אין פרשת אמור

אבער על כל פנים, ער האט מסביר געווען אז אין די תורה, אין די פרשה פון מועדים אין פרשת אמור, שטייט דריי מאל אז מ'ברענגט עפעס **"לפני ה'"**. וועלכע דריי מאל? אין אנדערע ווערטער איז אזוי... If you heard this פון רבי יונתן וועסטו מיר זאגן, און איך וועל סקיפן. איך וועל מאכן די נעקסטע זאך.

דער סדר פון פרשת אמור: מועדים און תבואת הארץ

אין די פרשה פון מועדים איז אזוי: ס'איז דא א פרשה פון מועדים אין פרשת אמור, ער זאגט די טיימס פון עווערטינג, וועלכע טאג אין חודש זאל מען מאכן, אין חודש הראשון זאל מען מאכן אזוי, און סאו אן. דאן ווען ער פינישט די פרשה פון חודש הראשון, זכר ליציאת מצרים, סטאט א נייע פרשה: **"כי תבואו אל הארץ וקצרתם את קצירה"**, רייט? ס'שטייט אין פרשת אמור. ס'שטייט אין פרשת אמור, יא.

אין פרשת אמור, נאך די פרשה פון פסח, סטאט א נייע פרשה: **"וידבר ה' אל משה לאמר... כי תבואו אל הארץ וקצרתם את קצירה והבאתם את**

"עומר". איך האב עס געברענגט דא, איך וועל דיר ווייזן, ווער ס'גליבט מיר נישט, דו קענסט טשעקן. דו האסט א פאון אויך, סאו דו דארפסט נישט האבן קיין פאון. רבי יואל האט נישט קיין פאון, מ'קען ברענגען אן עקסטרע טעבלעט צו קוקן אויף, נישט אז ער האט נישט קיין פאון, דאס איז אן אנדערע זאך. סאו, ס'איז דא א תקנה.

וואס איך האב געוואלט זאגן איז, דו כאפסט? סאו אין אנדערע ווערטער, ס'איז דא א סדר פון מועדים וואס גייט, סטאטס מיט פסח, און דאן איז דא א נייע זאך וואס האט צו טון מיט די, אזוי ווי מיר וואלטן געזאגט, די אגריקולטשור, די סדר הזרע. און אויף דעם איז דא אן עקסטערע סדר עבודה.

חג האביב איז נישט פסח — דער חידוש פון כתב סופר

אין אנדערע ווערטער, דאס וואס שטייט פריער אין פרשת משפטים און אין פרשת כי תשא, "חג הקציר" און "חג האסיף", פסח שטייט נישט, ווייל... עווערבאדי לייקס צו זאגן אז פסח איז חג האביב, אבער ס'איז נישט אמת. ס'שטייט נישט עניוועיר אין די תורה אז פסח איז חג האביב. יא, "**שמור את חדש האביב**", אבער וואס טוסטו פסח? "**כי בחדש האביב הוצאתיך ממצרים**". שטייט קיינמאל נישט אז לכבוד אביב מאכט מען א יום טוב. וואס איז די יום טוב פון אביב? די עומר.

אומר, שטייט אין כתב סופר, ער לערנט דא א נייע פרשה. חג האביב קיינמאל נישט. חג האביב איז דאך חג האביב. נאר אביב איז דאך חג האביב. דאס איז רבי ארי אלפמאן, ס'איז דא א נייע שיעור אביב. חג האביב, על פי פשט, הייבט זיך אן פון ט"ו פסח, אדער ווען מ'מאכט פאר שבת, ביז, ביז א' תשרי, ניין, ביז שבועות, ביז... ווייל דאס שטייט, ס'איז דא א נייע זאך, "**וּקְצַרְתֶּם אֶת קְצִירָהּ**", הייבט זיך אן, "**וּקְצַרְתֶּם אֶת קְצִירָהּ**", דאס איז קציר האביב, וואס הייסט די קציר פון די שעורים, און מ'ברענגט, מיר ווייסן, דעם עומר.

די ערשטע "לפני ה'": תנופת העומר

"**וְהֵנִיף אֶת הָעֹמֶר**", תנופה, right? מ'הייבט אויף דעם עומר, מ'מאכט א נענוע. די גמרא זאגט אז מ'מאכט א נענוע מיט דעם עומר, "**לִפְנֵי ה' לִרְצֹנְכֶם מִמָּחֳרַת הַשַּׁבָּת**". That's step one.

די צווייטע "לפני ה'": תנופת שתי הלחם

Then, you wait seven weeks, "**וּסְפַרְתֶּם**", און ער ברענגט אויך, "**וְהֵנִיף הַכֹּהֵן אֹתָם עַל שְׁתֵּי הַלֶּחֶם**", דער רבי זאגט, ס'שטייט דער פסוק, מ'מאכט תנופה אויף די שתי הלחם אויכעט. ביידע מאכט מען תנופה "**לִפְנֵי ה'**". שטייט די זעלבע לשון, יא? "**וְהֵנִיף הַכֹּהֵן**", "**לִפְנֵי ה'**", שטייט עפעס א לשון "**לִפְנֵי ה'**"? דא איז דער פסוק, יא, ס'שטייט, "**מִמּוֹשְׁבֹתֵיכֶם תָּבִיאוּ**", "**וְהִקְרַבְתֶּם**", די לחם, "**וְהֵנִיף הַכֹּהֵן אֹתָם עַל לֶחֶם הַבִּכֻּרִים תְּנוּפָה לִפְנֵי ה'**". מ'הייבט אויף.

ס'איז דא צוויי זאכן וואס אונז ווייסן וואס מ'הייבט אויף "**לִפְנֵי ה'**", which these are, like we said, דאס זענען נישט קרבנות מן החי. קרבנות מן החי, דאס איז די עיקר זאך, די basic, אזוי ווי "**מועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קדש אלה הם מועדי**", ברענגט קרבנות. פרשת פנחס talks about that mostly, doesn't say these things. אבער besides for that, איז קרבנות מן הצומח, in other words, קרבנות פון די פעלד. און אויף דעם איז דא צוויי מצוות פון די חג הקציר: קודם די אנהייב, די עומר, און צווייטנס די אנהייב, אדער די ענד, קענסטו זאגן, whatever, די קציר חיטים, און מ'ברענגט שתי הלחם. And both of them איז מנחה "**לִפְנֵי ה'**".

די דריטע "לפני ה'": ושמחתם לפני ה' — די ד' מינים

נאכדעם קומט יום טוב סוכות, and also, there's two parts of סוכות, right? אין פרשת אמור, כידוע. The first, it says you make סוכות, "**חַג הַסֻּכֹּת**", no problem. נאכדעם הייבט זיך אן א נייע זאך: "**וּבְאׇסְפְּכֶם**". "**וּבְאׇסְפְּכֶם אֶת תְּבוּאַת הָאָרֶץ**", that's the first time it says אין פרשת אמור אז סוכות איז "**וּבְאׇסְפְּכֶם**". און די צווייטע מאל, "**אַךְ בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם**", "**וּבְאׇסְפְּכֶם אֶת תְּבוּאַת הָאָרֶץ תָּחֹגּוּ אֶת חַג ה' שִׁבְעַת יָמִים**", יא? דאס איז די צווייטע מאל.

סוכות שטייט צוויי מאל, יא? עס ענדיגט זיך, שטייט, "**בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי חַג הַסֻּכּוֹת**", יא? "**שִׁבְעַת יָמִים**", בלא בלא בלא. אלע מועדי ה' געענדיגט, מ'קען אהיימגיין, מ'האט געענדיגט אלע מועדים, מ'מאכט א סיום. נע, הייבט זיך אן א נייע שטיקל, ס'איז "**אך בחמשה עשר יום לחודש השביעי**", ווען איז חודש השביעי? נישט סתם די זיבעטע חודש, נאר "**באספכם את תבואת הארץ**", פאר די אסיף, דעמאלטס "**תחגו את חג ה'**", דעמאלטס וועסטו מאכן "**ולקחתם לכם ביום הראשון**", און דעמאלטס וועסטו זיצן אין סוכה. די צוויי מצוות, שטייט פריער אויך סוכות, ס'שטייט נישט פון זיצן אין סוכה, די צוויי מצוות פון לולב און סוכה שטייט איז קאנעקטעד מיט די אסיף. מפורש כמעט אין די חומש, אז this has to do with this thing.

די סטרוקטור: דריי מועדים מיט צוויי סדרים

Now there's something missing. די תורה איז נישט מפרש. די ערשטע צוויי מועדים, ס'איז דא דריי מועדים, ס'איז דא ביידע מיט צוויי זאכן, איך וועל דאס זאגן. די דריי מועדים זענען, אגב, על פי קרבנות, על פי קרבנות מן החי, די מדרגה קרבנות מן החי וואס האט צו טון מיט די זמני יציאת מצרים, אה, פסח ברענגט מען קרבן פסח, שבועות ברענגט מען קרבנות פון שבועות, סוכות ברענגט מען פרי החג.

און besides for that איז דא קרבנות וואס האבן צו טון מיט תבואת הארץ. פסח, נישט פסח, אבער עומר, which is the same time as פסח, but לאו דווקא exactly the same day, whatever your פשט אין ממחרת השבת איז, we're not going to get into a fight with the קראים over here today. But whatever it is, ממחרת השבת ברענגט מען עומר, דאס איז חג הקציר נומער 1, תחילת קציר שעורים, אדער קענסטו זען חג האביב, אביב literally means קציר שעורים, right? און נישט קציר, ווען ס'ווערט גראד די שעורים.

חג הקציר נומער 2 איז שבועות, וואס ברענגט מען? שתי הלחם. און חג האסיף ברענגט מען וואס? די לולב. און וואס טוט מען מיט דעם? לפני ה', מ'ברענגט עס לפני ה'.

שמחה לפני ה' — נאר ביי סוכות

יעצט, פריער איז נישט געווען קיין שמחה לפני ה', אזוי ווי די מדרש אין די פסוקים טוט מסביר זיין, אז שמחה שטייט אין די תורה כמעט נאר ביי סוכות, שטייט איין מאל אויך אויף שבועות שמחה אין פרשת ראה, אבער ס'איז אויפן כלל ווי פסח איז נאכנישט פריילך, ווייל מ'ווייסט נאך נישט וואס גייט זיין. אפילו שבועות, אביסל ווייסט מען שוין, ס'קען זיין אביסל פריילך, מ'ווייסט נישט. אסיף, דעמאלטס איז מען פריילך. מ'איז דאן פריילך פון וואס? אזוי שטייט אין די תורה, די מדרש זאגט אזוי, ווייל ס'איז שוין דא. און דערפאר "**ושמחתם לפני ה'**", נישט סתם מ'איז יקריב, נישט מ'איז מהניף לפני ה', מ'איז "**ושמחתם לפני ה'**".

באמת איז פשוט, אויב די תורה האט גאר געדארפט זיין פון ראה, אוודאי. עד כאן זאגט דאך נאך וואס הרב... נו, וואטס איז נעמען? דאס איז אדריק, אמנון דוקוב.

לולב, תנופה, ושמחה לפני ה' — מעיקר הדין עד מנהג

די דריי רגלים און דער פראגרעס פון שמחה

תחילה איז חג קציר שעורים. ווייל דו קענסט עס רופן חג האביב? אביב ליטעראלי מיינט קציר שעורים, right? און נישט קציר, ווען ס'ווערט גרייט די שעורים. חג הקציר נאמבער 2 איז... right? מ'ברענגט שתי הלחם. און חג האסיף ברענגט מען, וואס? די לולב. און וואס טוט מען מיט דעם? לפני ה', מ'ברענגט עס לפני ה'.

יעצט, פריער איז נישט געווען קיין שמחה לפני ה'. אזוי ווי די מדרש אין די פסוקים איז מסביר, אז שמחה שטייט אין די תורה כמעט נאר ביי סוכות,

שטייט איינמאל אויך אויף שבועות שמחה אין פרשת ראה, אבער בכל אופן כללי פסח איז מען נאכנישט פרייליך ווייל מ'ווייסט נאך נישט וואס גייט זיין. אפילו שבועות, אביסל ווייסט מען נישט, ס'איז אביסל פרייליך, מ'ווייסט נישט. אסור דעמאלטס איז מען פרייליך. און מ'דארף רעדן פארוואס, באט אזוי שטייט אין די תורה. דער מדרש זאגט אזוי, ווייל אונז זענען שוין דא. און דערפאר, **ושמחתם לפני ה'**, נישט סתם ותקריבו, נישט מרחם, **ושמחתם לפני ה'**.

וואס מיינט "לפני ה'" ביי לולב?

אבער עס איז פשוט, אויב דו מעגסט פאר די טערות אז דער לולב האט געדארפט זיין לפני ה'. יא, וואדער. עד כאן זאגט דאך נאך וואס הרב... נו, וואטס איז נעמען? דער צדיק, רב אמנון דוקאוו. אמנון דוקאוו האט מסביר געווען. דער צדיק, זאגט ער אויך דער רעיד וספר. מ'ברענגט עס פון כהן, אף קורס, נא, ס'שטייט נישט כהן ביי די לולב שטייט נישט כהן, אויף די עפעס שטייט פארטייטער אז מ'ברענגט די כהן, אבער די סעים איידיע, נאו, וואס איז עס מיסינג? וואס איז עס מיסינג? וואס דאס לפני ה' מיינס?

תנופה — דער פשט פון "לפני ה'"

ווייל מ'קען מאכן א זייערער זייער סימפל, ילמד סתום מן המפורש מהנף עושין לפני ה'. שטייט עס מחלול לפני ה'. וואס מיינט לפני ה'? וויאזוי ווערט עס לפני ה'? מ'הייבט עס אויף, מ'ברענגט עס, מ'הייבט אויף די לולב לפני ה', הדא דאס לפני עניים. עניים מיינט מהנף עושין לפני ה'. עניים איז נישט מעכב. ס'איז יא מעכב.

און דער באר האט געזאגט, מדאגבהי שטייט נישט אז מ'קען עס האלטן אויפ'ן טיש, דארפסט אויפהייבן נאך איין תנופה. דריי דארפסטו נישט מאכן, דארפסט אויפהייבן, דארפסטו מאכן תנופה מיט די לולב וואס איז מעכב.

קריטיק פון שטות'ן מיט אתרוג פארקערט

די באררדונער ווייסט, מענטשן מיינען אז מ'דארף מאכן א ברכה אויף די לולב פארקערט, מיט די אתרוג שטותים. אזוי לאנג אז יו האולדינג אידערין, פיק עס אפ, איז נישט יוצא געווען די מצוה אפילו לויט די בבלי. חס וואס איז אין איש אלמי אין קיין שום אנדערע מקור האט נישט די חידוש. אבער אפילו די אחרוני אמוראים וואס האבן מחדש געווען אז מדאגבהי נפק בהי, באגבהי שטייט נישט מיט ווען ער האלט עס אין די וועלט, ווען ער האלט אויפ'ן טיש. ס'איז נישט יוצא שלעכט. ס'איז פשוט אזוי, יעדער איינער וויל זיך געווג שטארקן, אבער די עיקר הדין איז אזוי, ס'איז נישט א מציאות פון א חידוש.

איך זאג דיר נאכאמאל, איך זאג נישט אז ס'איז נישטא אזא זאך, איך זאג אז ס'איז א הלכה. There's some funny people, they say funny people, they don't say "לגמור את ההלל" ווייל אפשר האט ער פארגעסן א ווארט, טוען דאס. אקעי, אינטערעסאנטע, over-literal people.

"לקחתם לכם" — יחיד אדער ציבור?

אקעי, אבער עד כאן איז די רעיון, עד כאן איז די רעיון, דאס איז די חידושים, דאס איז די רעיון וואס דער עולם זאגט. I heard it from משיב פון רבי עמנון. אה, זאגסטו, בפשיטות ברענגט מען עס יא פאר די כהן. ווער מאכט די לולב? דו ביסט משיג נישט די כהן, אבער ווייטער. יעדער איינער ברענגט עס, אזוי ווי אלעס.

דער חילוק צווישן יחיד און ציבור איז נישט אלעמאל קלאר

ביי די וועי, ס'שטייט דאך נישט אז די עומר ברענגט נאר איינער מענטש. דארפסט פארשטיין, דיס הויל פינק וואס מיר האבן אין אור העד, אז סאמטינגס ברענגט יעדער איינער, און סאמטינגס ברענגט מען נאר צו די כולל, נאר די כהן, נאר איינס פון אלע אידן, ס'איז נאר ריעל, ס'איז נישט קלאר. ס'איז געווארן אזוי די מנהג, און דו פארשטייסט אזוי. פארוואס ווען מ'ברענגט איין עומר, שטייט אז יעדער איד דארף ברענגען א קרוב עומר. האו טאיל דו די רעפטער ברענגען א לאט? דו די רעפטער וועלן ברענגען א לאט? ס'שטייט נישט אין די חינוך. קוק אין די חינוך, אפילו אין די משנה שטייט נישט קלאר.

ביכורים ווייסט, יעדער איינער דארף ברענגען איינער איד, און ביידער דארף ברענגען פאר די חג. The same thing, right? It's a זמן האתף. און בכורים ברענגט, מיינט איר, זאגט ער, יעדער איינער ברענגט עס, האט יו נאה, ער וועט שוין ברענגען איינמאל בכורים, און איך האב א ראיה, ס'איז דא א יום טוב וואס הייסט בכורי כתורי חטים, און איך האב א יום הביכורים. ס'איז פשוט די זעלבע מצוה, ס'איז נישט קיין שתי הלחם מיט מצוה און בכורים, ס'איז נאר א דיפערענע מצוה. פשוטות ברענגט מען איינמאל.

משל פון בית המדרש — הלל און שופר

סאו ס'איז דא אמאל קיין בית המדרש, ס'איז דא שטיקלעך וואס יעדער איינער האט ליב צו זאגן מיט די חזן, ס'איז דא שטיקלעך וואס מ'לאזט די חזן אליין זאגן. אמאל איז געווען מער שטיקלעך וואס מ'לאזט די חזן אליין זאגן, און מיט די צייט, עוויינער וואנסטו פארט. סאו יעדער איינער ברענגט א לולב, ס'קאסט נישט קיין געלט. ווייל די עיקר הלכה איז אז איין איד זאל ברענגען איין לולב.

ניין, ס'איז דא א מדרש, **לקחתם לכם, לקחתם לכם, לקחתם לכם**, וואס שטייט שוין אין מיין ספר. **לקחתם לכם** מיינט יו שטייק. יו, מיינינג די דזשענעראל יו, די פאבליק יו. דאס איז די פשוט'ע פשט. איך זאג, נאו, דאס איז די הלכה. יא, די זעלבע זאך צוקומען ווי די עומר? יא. **לכם**, אבער קורס, דאס איז נאר דיפערנט. די מדרשים מאכן דרושים, ס'איז דא **לקחתם לכם**, איינער שטייט אין אנדערע פלאץ, ס'איז **לקחתם לכם**, און ס'איז דא **לקחתם לכם**. דאס איז אלע מיט רמזים, ווייל ס'מאכט סענס. אמאל, מ'דארף נישט קיין גרויסע שטאטעס. סאם טינגס, איר וואלטס נאר געטון, איר וואלטס נאר געטון.

פרויען ביי קידוש — א זייט-דיסקוסיע

און ביי די וועי, איך וועל עס פרעגן אנדערע מענטשן, ווען איך גיי אין בית המדרש און דער חזן זאגט א ברכה אויף הלל, יעדער איינער מאכט, איך האב נישט געווען, ער מאכט אליין א ברכה. קענסטו מיר זאגן פארוואס? האסט געהערט א ברכה? ביי שופר, קיינער מאכט נישט נאכאמאל די ברכה. דרך אגב, ס'איז געווען אמאל מענטשן וואס האבן יא געמאכט ווייל איז שופר א ברכה. But it makes just as much sense. סאו, פארוואס איז איינגעפירט דא און פארוואס איז איינגעפירט דארט? There's no reasoning, like real reasoning in these things. ס'איז די זעלבע זאך. דא איז איינגעפירט אז דער כהן ברענגט איין ערבה פון יעדן, און דא איז איינגעפירט אז יעדער ברענגט א ערבה. Depends on the situation, אמאל איז דא מער געלט, קען יעדער ברענגען. All kinds of random things.

ס'איז באלאנגען מיט די אלע פרויען קידוש. Exactly. וואס איז די חילוק? שטייט אין שלחן ערוך אז ס'איז דא די מנהג, whatever, שטייט ערגעץ אין א פוסק. Why? I don't know. איך האב ליב אז אדונים זינגט מיט ביי קידוש. איך האב לעצטנס, מיין ווייב זינגט מיט יעדע וואך קידוש. פארוואס איז נישט א שיינע ניגון? איך קען עס, איך וועל מיטזינגען דאס. וואס איז? דו ליב מתיר. מתיר צו זיין פרייליך. ווילסט קומען?

לולב איז מתיר — מתיר שמחה

דאס איז אז ס'איז מתיר, דאס איז אויך אזא ענין פון חכם, מ'האט געמאכט יעדע זאך א איסור מיט א היתר. I don't know, ס'איז א גוטע קוועסטשן. דו פרעגסט א גוטע שאלה, שלמה'לע איז לכל ענין. ס'קען זיין ס'איז גראדע עפעס מתיר. עפעס איז זיכער מתיר, 100%. איך מיין אז ס'איז עפעס מתיר.

די מענטשן שטימט נישט מיט חז"ל. רבותי, זיכער נישט. דו מיינסט חכמינו זכרונם לברכה? משה רבינו איז אויך געגאנגען פון די חכמים. אה, גוט מורא. איך מאך נאר מיין פלאץ.

[הערה: דא איז א קורצע אונטערברעכונג וועגן ברענגען בענקלעך]

עזרא, דו ווילסט ברענגען מער בענקלעך פון די אונטן? עזרא, דו ווילסט ברענגען מער בענקלעך פון די אונטן? עזרא, דו ווילסט ברענגען מער בענקלעך? עזרא, דו ווילסט ברענגען מער בענקלעך? ניין, שלומי, שלומי,

ברענג אין די בעיסמענט דא נאך א באנטש אזעלכע בענקלעך. אבער אלטס איז דא בענקלעך.

די תשובה — לולב איז מתיר שמחה

סאו נאו, עניוועי, דאס איז פשוט'ער פשט. ס'איז קלאר אז די מצוה, אזוי ווי אלע מצוות ביידע ווען, דער רמב"ן זאגט שוין דאס, ס'איז נישטא קיין שום מצוה וואס איז געגעבן געווארן פאר אידן אין אמעריקע. אין אמעריקע טוט מען מצוות נאר ווייל מ'האט זיי ליב. נישט וואס מ'דארף. מ'דארף נישט. You can go home. דאס איז די לולב מתיר. אקעי.

After things, טאקע א good question. I don't know. לכאורה, ס'איז א good inspiration, א good prompt. וואס איז די לולב מתיר? איך האב גראדע געזען אין די מדרש, ער האט געזען אז סוכות איז עפעס מתיר, ער האט אינטלערט אנגערופן. דאס איז נעילת חג, זאגט די מדרש, עפעס נעילה, ער האט פארשפארט עפעס. איך דארף פארשטיין. I don't know. וואס איז א וואנאבי חסיד? איין זאך וואס איז זיכער מתיר איז צו מאכן מקדשים בחוץ. אה, פיין. מ'האט א קרבן. מ'האט א קרבן אין אמעריקע.

איך האב געטראכט אז אין די תקופה פון הושענא רבה, איך קוק צו, איך קוק צו, ס'איז דא סאמטינג, ס'איז דא א טענשאן. ווי לאנג מ'קומט נישט צו די קדושת המקדש, איך מיין טאקע, איך מיין אמת'דיג אז ס'איז מתיר שמחה. ווייל שפעטער ביי הושענא רבה זענען מענטשן געווען פרום, מ'זאגט מ'איז נישט ממש מתיר שמחה, מ'מאכט א תיקון גדול, מ'פרייט זיך עקסטער, ס'איז שוין נישט קיין עכטע שמחה. אבער אריגינעל איז מתיר געווען שמחה. ס'מאכט אזוי ווי, דו קענסט זיך פרייען, דו קענסט זיך פרייען, דו קענסט זיך פרייען. א האלבע יאר האט מען געארבעט מיט אלעס. מ'מעג שוין זיין פריילך? אקעי, ס'איז שוין די זמן, שוין גענומען א לולב, מ'מעג שוין. וואס מאכט אים? ס'איז א גוטע הערה. אזוי ווי מירון האט מתיר געווען די פעסטיוואל פון מירון. עניוועיס, דאס איז די קאטש.

רבי יצחק'ס פשט — הגבהה נפק ביה

נאו, איך וויל אייך זאגן א ביג חידוש. סאו, על פי פשט, על פי פשט מיין איך לפי רבי יצחק. רבי יצחק איז איינער פון די חכמים, אקעי? סאו ווער ס'גלייבט נישט אין איינער פון די חכמים איז אן אפיקורס. ער גלייבט נישט אין תורה שבעל פה. ס'איז דא דבר אחד, אפילו א תנא בתוקפו. מיר האבן עס גענומען פון די תורה, איך פארשטיי נישט. דאס איז דאך אז איך האב געזאגט אז איך האב געזאגט אז נישט פון חז"ל, נאר אפיקורס, ס'זאל גיין אין אן אנדערע סוכה. יא. און די סוכה פון... ער זאל גיין צו די סוכות אויפ'ן וועג צו א זאזן, אקעי? ס'איז דא אסאך סוכות וואס מ'קען גיין צו זיין. אויף יעדע מילד, there is more. יו גראפט מיר אים, וואלט נישט... מאך אויף.

אתרוגים פון איטאליע — א זייט-באמערקונג

וואס איז מיר? איז מיר נפעפענען, שלמה, איך גיי עס קומען אויף מיר. דאס איז עפעס א פראמענטאליע. דאס איז פון וואו ס'קומט די אתרוגים. סאו איך דארף קודם. דארט האט משה רבינו געברענגט אן אתרוג, איך שטיק ברענגט ווייץ אויף פון דארט. איך קען נישט וויסן ווערעד. סאמאן גייט אין די סטארט אויף אישבייט אז ער איז פון איטאליע. יא. איך מיין אז ס'איז געווען זייער הנאה פון די ווארט אז משה רבינו האט געפלאנטשט דארטן. וואס איז פשוט משה בכל דרא ובדרא. מ'קען נישט זאגן משה רבינו אז דער בעל התניא תשמ"קער האט נישט מקיים געווען די מצוה. ס'מוז זיין אז משה רבינו האט געפלאנטשט. ס'איז אמת. יא, א מזכה. ווייל עס איז די חכמים זאגן אז עס איז נישט געווען דעמאלטס קיין אתרוגים אין ארץ ישראל, עס מוז זיין אויף אתרוגים. אהה, יא. עס שטימט דיר מיט די חסידות מיט די נעכטע שטימע. סאו ליסן, ער האט געבעטן פון א תורה קיין ארץ ישראל. קיין מדבר, וואטעווער. ס'איז אימפארטעד. וואטעו וואלטן איר טעג געווען איז אזוי. דאס שטייט נאך נישט אין מיין ספר, איך וועל זאגן דאס אין איין קארט. וואטעו וואלטן איר טעג געווען איז אזוי.

מעיקר הדין — הגבהה נפק ביה

סאו מעיקר הדין, אזוי ווי מיר האבן געלערנט, הגבהה נפק בה. מ'ברענגט א לולב, מ'הייבט עס אויף, מ'זאגט "העלא, דאס איז א לולב", לא פחות ולא יותר.

נענועים — מוליך ומביא, מעלה ומוריד

Now, קומען די חכמים, and they said, האלבערשטאם, I think, came up מיט דעם חידוש, און ער האט געזאגט אז די נענוע איז טייטש "מוליך ומביא, מעלה ומוריד". און מ'האט געזאגט צו אים, איינס פון די עלטסטע פשטים, די עיקר כוונה איז **מוליך ומביא למי שארבע רוחות שלו, מעלה ומוריד למי ששמים וארץ שלו.** דאס איז די ערשטע פשט אין די גמרא, שטייט אין רבי יוחנן, און איך וועל זאגן די פשט.

און ס'קומען די ראשונים און זאגן אזוי ווי אזוי קען מען שוין מאכן אויך די רעכטס אויף לינקס, ווייל דער אייבערשטער... ווייל דער פעדערשטער האט מען פארדרייבן אז ס'זאל שטימען בעסער. סעים איידיע, רייט. אבער די פוינט איז אזוי, איך מיין אז דער יסוד איז זייער געוואלדיג.

ריכטונג פון דאווענען און לולב-שאקלען

ס'איז געווען אמאל געציטין, מענטשן האבן זיי געדאכט אז וואו איז דער אייבערשטער? דער בית המקדש. סאו וועלכע די ערוועקשן שאקלט מען לולב? אויב דו ווייסט די וועג, ענק אלע דאווענען, וועלכע וועג דאווענען ענק? צו מזרח, אבער מ'דאוונט נישט צו מזרח, צו זינט, די גוים וואס האבן געדינט ביז ניצל און דאווענען צו מזרח. ווי דאווענען אונז? צו מערין, צו שכינה ביי מערין. גראדע, אונז זענען אין מזרח פון יענץ צו דאווענען צו מזרח. אבער דאווענען אין די מקום השכינה, יא? די מקום הבית, דארט וואו ס'איז דא די דאום, און דארט וואו ס'איז דא די הר הבית, אלע אידן, זייט די צייטן פון אברהם אבינו, זאגט דער רמב"ם, דאווענען אין יענע דירעקשאן, אויך די מוסולמענער ביז מלחמה האט עס געטויישט.

דאווענען? דו ווייסט פארוואס? וואס איז דער משוגע? דו קענסט דיר זאגן? איך וויל דאווענען! דער חיד"א געבן אויס א קאמפאס! דו כאפסט אז אונז זענען א מאדנע מענטשן, די אידן? יעדער רבי גייער יעצט דאווענען איז א קאמפאס! און ער זאל גארנישן! דו גייסט אז די געאנצער דאווענען איז א קאמפאס! און דו גייסט אז די געאנצער דער געאנצער איז אין די געאנצער וואס איז נישט נישט נישט

תפילה, נענועים, והמצוה להביא לולב לבית המקדש

תפילה לכל הכיוונים — האם הקב"ה נמצא במקום אחד או בכל מקום?

אויך די מוסולמענער ביז מוחמד האט דארט געטויישט, רייט? דאווענען. דו ווייסט פארוואס? וואס איז די משוגעת? דו קענסט דיר זאגן, "איך וויל דאווענען." דער חיד"א געבט מיר אויס א קאמפאס. דו כאפסט אז מיר זענען מאדנע מענטשן, די אידן? עניוועי, ווי גייסטו דאווענען, דו ניצט א קאמפאס. און דו גייסט גיין לערנען, you know that geography was invented because the Muslims needed to know which way is Mecca, right? They invented the geometry of a circle to figure out how to count, עניוועי.

דו כאפסט? דו קענסט דיר זאגן, "איינער ווייסט פארוואס?" דארט דארף מען זיך משתחוה זיין, שטייט **"לפני ה' בבית המקדש"**. אה, אהה. סאו ס'זענען געווען אמאל מענטשן וואס פלעגן טראכטן אז דער אייבערשטער ליגט נאר אין איין פלאץ אויף דער וועלט. **"אין זה"**, נאר דא, **"כי אם בית אלהים, וזה שער השמים"**. דער הימל האט א טויער. אוודאי, יעדער פלאץ האט א טויער, מ'קען שוין אריינגיין פון וואו מ'וויל. ס'איז דא איין טויער, דארט קומען די מלאכי אלהים ארויף און אראפ. אויב דו ווילסט שיקן תפילות, דארפסטו כאפן א היטש מיט א מלאך, רייט? ער האט געשיקט א מלאך. ער האט געזאגט, "ביי ענינים של כל המלאכים המקבלים את התפילות, זאלן מפריח זיין די תפילות לפני כסא הכבוד." אזוי האט דער חזן געזאגט ביי אונז פארן מוסף. אנדערע פלעצער זאגט מען עס נישט. איך האב נישט קיין תרומה סענס.

רבי יוחנן'ס חידוש — הקב"ה נמצא בכל מקום

איך פרעג אייך א קשיא. יא, סאו מ'דארף גיין דורך יענעם? דו ווערסט דאווענען. סאו, סאו, סאו, דיינע תפילות דארפן פארן דארט. ,It's literal by the way. It used to be literal, at least. און דאן קומען די צדיקים, רבי יוחנן, אנדערע צדיקים, און זיי האבן געכאפט, אויך א פסוק אין די תורה, אין די תורה שטייט אויך אן אנדערע פסוק. שטייט נאך די עשרת הדברות, דער אייבערשטער האט געזאגט, "ויהי לך עליה מחרמיה פניה." האט ער נאכדעם געזאגט, ווי דו ווערסט מיר דערמאנען? איך וועל זיך אליינס דערמאנען, מיין רבי. שטייט אזכיר. צריך לוי מיט אזכיר. ווי דו ווערסט זיין? ס'איז נישט קיין חילוק וואו ס'איז נישטא קיין פלאץ. דו ווילסט דאווענען? זיי מזכיר את שם ה'. און דארט וועט דער אייבערשטער קומען דארט און זיך... **אבוא אליך**, איך וועל קומען צו דיר, יא? דו דארפסט נישט פארן אין די טויער. יעקב אבינו האט געמיינט אז מ'דארף גיין אין א טויער. שטייט אין פרשת יתרו, **"בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך"**. וואו דו ביסט, און דאס האבן עקספרעסד שפעטער די חכמים מיט די לענגווידזש אז דער אייבערשטער איז אויף אלע פיר זייטן פון די וועלט, נישט "ד' רוחות שלו", און נישט "שמי שמים שלו".

הממלכת הקב"ה בקריאת שמע — על כל הכיוונות

און אזוי ווי די גמרא זאגט, וויאזוי דארף מען ממליך זיין דעם אייבערשטער ביי שמע, נישט זאגן אז דער אייבערשטער איז "אחד במקדשו", אזוי ווי רש"י זאגט אין די וואכעדיגע סדרה, פאר מיר איז "כי זבחי צדק"? ניין. מ'דארף זאגן אז דער אייבערשטער איז אויף אלע הימלען און אויף דער וועלט, און אויף אלע פיר זייטן פון דער וועלט, .everywhere אזוי ווי די קינדער קענען, וואו איז השם? השם איז everywhere, השם איז here, השם איז there, truly everywhere. Up, up, down, down. דאס איז די ענין וואס מ'גייט זינגען ביי די נענועים מארגן. Up, up, down, down, right, left, and all around, here, there, and everywhere, השם is truly found. ניין, דאס איז די כוונה. ס'שטייט אין די גמרא, איך האב נישט די כוונה. די גמרא ברענגט דאך אז די גמרא זאגט אז מ'נעמט נענועים.

רבי יוחנן — הקרבת נדרים בכל מקום

סאו, האט רבי יוחנן געזאגט, פארוואס האסטו א נדר? דו ברענגסט דיין נדר דארט אין בית המקדש, דו קענסט עס ברענגען צו צפון אויך, דער אייבערשטער איז דארט אויך. דו קענסט עס ברענגען צו דרום, דו קענסט עס ברענגען פון אונטן, טיף אין תהום, דארט איז אויך דער אייבערשטער. דו קענסט עס ברענגען אין די בית המקדש, נישט במה, במה איז ווייטער, ס'איז דא צען פלעצער וואו דער אייבערשטער איז. קיין איין פלאץ, נישט אלע פלעצער, wherever you go.

החידוש בנענועים — להראות שהקב"ה בכל מקום

סאו די whole השגה פון מאכן נענועים צו אלע זייטן, וואס איך האב געזאגט אז ס'פעלט נישט אויס, ווייל אמאל האט עס אויסגעפעלט ווייל מ'האט געמיינט אז דער אייבערשטער איז אין איין פלאץ. היינט וואס מ'ווייסט אז דער אייבערשטער איז איבעראל, דארף מען ווייזן אז דער אייבערשטער איז איבעראל. דא, דארט, יעדע זייט ווייזט מען. די לולב איז צו ווייזן די לולב צו דער אייבערשטער. וואו איז דער אייבערשטער וואס מ'ווייזט אים? Wherever you can understand, that's where. דאס איז מיין חידוש. א גוטע פשט. און דו קענסט ברענגען א קרבן אויך אין לעיקוואוד, פארשטייסט? **"יכוין לבו כנגד בית קדשי הקדשים"**.

דאורייתא ודרבנן — א שפיציגע באמערקונג

פארוואס נאר דארט איז זיבן טעג א דאורייתא? You want me to repeat מיין פשט? איך גיי אייך זאגן מיין פשט, ס'איז נתגלה געווארן צו מיר ערב סוכות. ס'איז ממש א beautiful פשט. וואס איז דאס טאג אויף סעווען דעיס דאורייתא? די פשט איז זייער פשוט, ס'שטייט אין מיין ספר שוין, אבער ס'איז ממש א השראה געקומען צו מיר ערב סוכות. ס'איז דא א מלך הקודש. אזוי פרעגסטו, אז ס'גייט ארום די גאנצע וועלט, the whole world has it, פארוואס איז נאר די פרידזש איז דרייסיג? אה, די תירוץ איז, די פשט איז אזוי: קודם כל, דאורייתא איז worse ווי דרבנן, everyone knows, right? דאורייתא מיינט וואס מ'האט אמאל געמיינט, די archaic מענטשן וואס האבן נעבעך געמיינט אין אייבערשטן און אין בית המקדש. דרבנן מיינט די קלוגע אידן וואס ווייסן אז דאורייתא איז דרבנן. מסכים? אקעי. סאו דרבנן איז בעסער ווי דאורייתא, right? פשוט.

דיגרסיה — שמן נכרים ומסורת חז"ל

יא, האסט געדענקט יענער האט געוואלט וויסן צו שמן נכרים איז אסור? וואס האסטו אים געזאגט? רבי ישמעאל האט אים געטראפן אין די איטליז, ס'איז דא א משנה אין עבודה זרה, געדענקסט? ער האט געוואוינט אין מסכת עבודה זרה דאס, פארשטייסטו? **"איך אתה קורא, כי טובים דודיך או דדיך?"** צא לדבר אחר. וואס איז די סוד פון די משנה? קענסטו געדענקען די משנה? איך קען ברענגען דא אויך א משנה, ס'איז דא משניות אין איין וואליום וואס איך קען ברענגען.

דברי סופרים ערבים יותר מיינה של תורה

מ'דארף האבן א מסורה, מ'דארף האבן רבי'ס. די רבנים זאגן אז מ'דארף שרייבן נישט פון די רבנים, **"לכתובים ערבים עלי דברי סופרים יותר מיינה של תורה"**. איינער דארף מען זאגן "דדיך", שטייט אין "דדיך". סאו, דדים איז אזוי ווי א בעיבי וואס טרינקט פון די מאמע'ס דדים, פארשטייסט? "דודיך" איז א חילוק, קענסט רעדן הויך. אונז זאגן וואס ס'שטייט, אונז זאגן וואס די נקודות זענען, אונז זאגן אז מ'טאר יא טרינקען שמן פון נכרים, נישט טרינקען שמן פון נכרים, אונז זאגן וואס איז עבודה זרה און וואס איז נישט עבודה זרה, וואס איז א חילוק. סאו, וואס פרעגסטו?

סאו, פרעגסטו מיר פארוואס מ'מעג נישט שמן? נאר וואס? מפני מה נאסרו? סאמטינג פון גוים. יינם של נכרים איז מיין איך אסור. איך האב געפרעגט פארוואס מ'טאר נישט טרינקען גוים. עפעס אזא נושא, א חוקה פון עבודה זרה. דאס איז וואס דו פרעגסט. אקעי, ס'איז א משנה אין עבודה זרה.

פראקטישער פארשלאג — לימוד תנ"ך ומשניות

רבותי, אין אונזער שיעור, ס'איז דא א מוסר פון די בעלי התוספות, אז מ'האט געהאט יעדע מסכת האט איין תלמיד געדארפט וויסן, מ'זאל קענען וויסן וואס ס'שטומט. ביי אונז, everyone has to know the whole תנ"ך און the whole משנה. איך זאג נישט אז מ'דארף וויסן גמרא, אבער ווער ס'קען נישט גאנץ תנ"ך און גאנץ משניות וועט נישט שרייבן אונז אין בית המדרש. דאס איז נאר די טעסט, ביי די וועי. איך look around like, א משנה, you heard of this משנה? איך גראדע, גראדע, בין איך קיינמאל נישט אנגעקומען אין בית המדרש, אבער דער רב האט געגעבן צוויי די יאר. נע, you know, we'll get to it. איך ווייס נישט, איך מיין, לאמיר מאכן. מ'דארף חזר'ן, ס'איז very easy, ס'איז very געשמאק. מ'וועט more or less נאך... ס'איז שוין נישט א יאר. יעצט שוין, מיר גייען פארן נאך א סדר אפטער יום טוב. די תנאים ישועים גייט ענדיגן אין איין יאר, ס'גייט גיין שנעלער די יאר. מ'וואלט געטון אין דריי יאר א פאר גוטע טעג, וואלט קיינער נישט געקענט די נייע סדר פון הרציון, מ'וועט לערנען יעדן טאג צוויי פרקים, וואטעוווער, צו ענדיגן יעדע גאנצע יאר חומש לערנען שבת און א גאנצע וואך נאכט, און יעדער איינער זאל זיך צוזאמשטעלן מיט א וואטסעפפ גרופע, וואטעווער. דו ווילסט מאכן א לייוו שיעור? דו קאל מיר אפ, איך וועל דיר העלפן. סאו, דעט איז די פראפאזעל, דאס איז די דיעל.

הפשט בשבעת ימי לולב במקדש — המצוה היא ההבאה

אבער וואס איך האב געוואלט זאגן איז, אז ס'איז דא א... צוריק צום נושא, ווען מ'האט געפרעגט, פרעגט מען וואס די זיבן טעג גייט אן די זיבן טעג. סאו, איך וועל דיר זאגן וואס עס שטייט אין ספר הקדוש אור השכל. שטייט דארט אזוי: אוודאי, און דאס האבן אלע פשטנים נאטיסד, יו קענסט נישט נעמען א פסוק און קאטן אין העלפט, ס'איז פורים. ס'איז אזא פורים ווי די

מענטשן וואס זאגן אז סתם פסוק שטייט "**בערב תאכלו מצות**", און די פסוק שטייט פארקערט, "**בערב ביום ארבעה עשר בערב עד יום האחד ועשרים בערב**". דער וואס זאגט אז סתם פסוק שטייט "בערב תאכלו מצות" און אלע אנדערע טעג איז רשות, ער מאכט א דרשה, ס'איז א מליצה. ס'איז א מליצה, ס'איז א מליצה. אזוי שטייט אין ווערטער פון די מחברים, אזוי שטייט "בערב תאכלו מצות", אקעי? נאר וואס? ס'איז א מליצה צו דערמאנען די הלכה. די חכמים האבן פארשטאנען אז ס'איז אזוי די הלכה, דאס איז די ריזן. לחיים לחיים, מיט יום טוב. קען מען זיצן דא. מ'גייט בויען א גרעסערע סוכה נעקסטע יאר. וואס הייסט וואו? מ'טרעפט אין גלאז. סאו, ליסען.

אי אפשר לחלק הפסוק – "לפני ה'" היינו במקדש

סאו, וואס איך האב געוואלט זאגן איז, ס'איז פשוט אז ס'שטייט נישט אזא פסוק. דו קענסט נישט זאגן, מ'קען נישט צוטיילן א פסוק. ס'שטייט אין די פסוק אז זיבן טעג איז דא א מצוה שמחה, און די שמחה איז "**לפני ה'**". "לפני ה'" מיינט במקדש. דאס איז פשוט'ע פשט, יעדער איינער איז מסכים.

הבאת הלולב לבית המקדש – המעשה עצמו הוא המצוה

נאו, וואס איז די פשט? נאו, די מעשה איז אזוי: ס'איז כדאי צו ברענגען א לולב אין בית המקדש. ס'וואקסן נישט קיין ביימער אין די עזרה. אקעי? אפילו א האלץ שטיק טאר נישט זיין אין די עזרה, עד כדי כך. סאו, מ'דארף ברענגען א לולב צו די עזרה, רייט? ווען ברענגט מען עס? די ערשטע טאג, אפשר, ס'קען ליגן דארט, מ'קען נוצן די זעלבע לולב יעדן טאג. מ'קען עס ברענגען פון ערב שבת אויב ס'פעלט אויס, אבער אויב נישט, קען מען די ערשטע טאג. אפשר טאר מען נישט טלטל'ן אין יום טוב, מ'דארף נישט זיין אין טעקניקאלטיס. ווי "תשביתו", "**ביום הראשון תשביתו**", ס'דארף שוין זיין דארט די ערשטע טאג, צו מ'ברענגט עס אין ערב יום טוב צו נישט, דאס איז טעקניקאלטיס.

אבער די ערשטע טאג קומען אלע אידן, זיי גייען ערגעץ "צור ההר" אין די בערג וואו ס'וואקסן די לולבים און די אלע מינים, און זיי ברענגען, דאס פארשטיי איך נישט קלאר וואס איך גיי זאגן, זיי ברענגען א לולב צו די בית המקדש. ווען איז דאס? די ערשטע טאג. יעצט, יעדער איינער פארשטייט, נאכדעם ליגט עס שוין דארט, עס ליגט אין די לשכה דארט, און מען זעצט זיך אן עצה. עס איז נישט אזוי פריש, מען לייגט עס אין וואסער, וואטעווער.

ביום הראשון מתחילה מצות ההבאה

סאו קומט אויס, יעצט פארשטייט יעדער איינער אז די ברענגען, די מצוה איז די הווה, די ברענגען לפני ה'. ווי הייבט עס אן די ברענגען? וואס? ניין ניין, א חידוש יעדן טאג. וואס איז די ערבה שטייט? ניין, די ערשטע וואס האט מען שוין אויך, האט ער אראפגעלייגט. יא, ווייל די ערבה, יא, ס'איז נישט די לידער די ערבה, מ'האט עס געלייגט. יא, דו וועסט שטיין.

וואט איך ביי אים זאגן איז, וויאזוי ברענגט מען א זאך צו די בית המקדש? יעדער איינער וואס האט געלערנט משנה און בכורים, וואס מ'האט יעצט געזאגט בכורים איז די זעלבע מצוה, ס'פאלט איין אנדערע פריכת אומצות. יעדער איינער ווייסט אז ברענגען, א קרבן ברענגט מען צו די בית המקדש, right? סאו די ברענגען איז די מצוה, די תנועה פון ברענגען, דאס איז די מצוה. ווי הייבט זיך עס אן די ברענגען? די ווערקער הייבט זיך עס אן, רייט? ביום הראשון הייבט עס אן פון די בית המקדש. די צווייטע טאג קען זיך שוין אויבערשטן אויף דעם, אויב ס'איז שוין פונקט דא אין די בית המקדש, די צווייטע טאג, אלעס דארפסטו נישט ברענגען פון די בית המקדש.

אבער די ערשטע טאג, יעדע יאר, אז ווער ס'לערנט די משנה און מנחות וועגן די עומד, ווער ס'לערנט די משנה און מלכירים ווייסט דאס, און ווער ס'לערנט די צושטעל צו די פסוק און וקטל חיים ביום הראשון, און ער שטעלט זיך פאר אביסל די מאל, וואס איז געווען? ס'פארשטייט אז יעדע יאר, די ערשטע טאג סוכות אדער די

די מצוה פון ברענגען לולב צום בית המקדש — די פאראדע און דער חויה

די תנועה פון ברענגען — דער עיקר פון די מצוה

סאו די ברענגען איז די מצוה, די תנועה פון ברענגען איז די מצוה. ווי הייבט זיך אן די ברענגען? פון די בערגער הייבט זיך עס אן, רייט? ביום הראשון הייבט זיך עס אן פון די בערגער. די צווייטע טאג קען זיך שוין, אויב ס'איז שוין פונקט דא אין די בית המקדש די צווייטע טאג, אלעס דארפסטו נישט ברענגען פון די בערגער. אבער די ערשטע טאג, יעדע יאר, ווער ס'לערנט די משנה אין מנחות וועגן די עומר ווייסט דאס, ווער ס'לערנט די משנה אין ביכורים ווייסט דאס, און ווער ס'לערנט די צושטעל צו די פסוק אין "**ולקחתם לכם ביום הראשון**", און ער שטעלט זיך פאר אביסל די מציאות וואס איז געווען, פארשטייט אז יעדע יאר די ערשטע טאג סוכות, אדער די ערב סוכות, ווען עווער ס'איז געווען שבת, איז געווען א גרויסע פאראדע פון אלע בערג ארום ירושלים.

ס'איז געקומען אידן, יעדער איינער האט געברענגט זיין לולב, ווייל יעדער איינער וויל דאך אפשר נעמען זיינס. אזוי ווי די משנה זאגט, זקני ירושלים האבן שוין געווארט א גאנצע יאר. אבער פאר ערב יום טוב, די ערשטע טאג איז געווען א ריזיגע פאראדע, מ'איז געפארן צו קאמען מוזיק, מ'האט געברענגט דארט שפילן, אוודאי, מ'האט געזינגען. אזוי ווי... שטעל דיר פאר, מ'מאכט מים שלנו, גייט מען מיט ריקודים, יא? דאס איז די עכטע מים שלנו, נישט סתם פאני הלכה וואס קיינער פארשטייט נישט. אבער וואס איז וועגן דעם? ווייל דו זאלסט אים יום טוב נישט וועגן די הלכה. מ'איז געגאנגען ברענגען לולב פון בית המקדש. ס'איז געגאנגען א גרויסע פאראדע, אלע אידן, דער כהן גדול, זענען געשטאנען, און מ'האט געבלאזט אין שופר, און מ'האט געברענגט מוזיק, און מ'האט געטאנצט, מ'מאכט איין רקידה אויפ'ן וועג אריין, און איין רקידה אויפ'ן וועג ארויס, און מ'האט געברענגט גאנצע טראקס. ס'איז געווען א מצב אפערעיט פון ברענגען די לולב פון בית המקדש.

די פרייד הייבט זיך אן פון ווייטן

איז ווי האט מען אנגעהויבן די עניים? שוין אין דברי, שוין אינדערהיים. קענסטו זיך פארשטעלן אז ס'איז געווען אידן וואס זענען געקומען צו פארן אויף יום טוב פון שכם, איך ווייס נישט, פון ביתר, פון צפת, יא? אין צפת וואוינען שיינע עצות. צוויי וואכן פאר יום טוב איז שוין געווען א פרייד פון הדסים וואס פארן די בית המקדש. מ'איז געקומען מיט מוזיק, און מ'האט זיך געשיכור'ט, און מ'האט זיך גע'חול'עט, און מ'האט זיך געווען להביא ימים טובים לישראל. פון חמשה עשרה ברענגט מען שוין העלצער פון דעם בית המקדש, יא? עקזעקטלי, מ'האט געברענגט... עקזעקטלי, מיר לערנען אויף די ערד, די האל וועי וואס איז געווען א גאנצע מצב. די גרעסטע ימים טובים איז דאס אז מ'ברענגט זאכן.

ווען הייבט זיך אן די פארעיד? פון דרייען. ווער איז די איינער לפי? אז ס'איז נאר א חנות ספה טובה. ס'איז געפארן א טראק מיט פעיקע פערד, מיט א קרוין אויפן טאפ. און ווען ס'איז געפארן א מצב, דאס איז געווען ביום הראשון, די צווייטע טאג אין בית המקדש איז שוין נישט געווען, דאס איז טייטש פון די משנה, **בתחלה היה לולב ניטל במדינה יום אחד במקדש שבעה**, אין די מדינה איז דערפרדיג געווען ביז דער ערשטער טאג, דער ערשטער טאג איז שוין דא אין בית המקדש, און מ'איז געבליבן דארט. אוודאי, אידן זענען געבליבן דארט, זיי האבן געבליבן אין בית המקדש, זיי האבן געהאט א געטון, אבער ס'איז שוין געווען דארט.

נאך דער חורבן — רבי יוחנן בן זכאי'ס תקנה

נאו, משחרב בית המקדש איז געווען אזוי, און משחרב בית המקדש איז זייער שימפל, ער זענען אויפגעשטאנען אידן אין פשיקות אינדערפרי, האב איך געטראכט, מ'גייט, **שמחתי באומרים לי בית ה' נלך**, מ'גייט גיין אין דעם בית המקדש, מ'גייט. ער האט אנגעהויבן צו גיין. יעדער איד האט גענומען א לילה פאר זיך אין דערנאי. רבי חיים מזאקאי [רבי יוחנן בן זכאי]

האט געוואוינט דארט אין יאבנא, ער האט גענומען א לילה פון יאבנא, ער האט געזאגט, מ'וועט טרייען צו גיין. מ'האט געזען אז מ'האט זיך דערמאנט אינצווישן אז ס'איז דא די רוימער זאל זיך נישט. אקעי, מ'האט אראפגעלייגט סיפטלי איז מען געגאנגען בית המדרש, מ'האט אראפגעלייגט די לילוב זייער סעדלי, מ'איז נישט אנגעקומען בית המקדש היינט.

מעשה מיט'ן דוד לעלוב'ער

אבער ער האט געטראכט, ער האט געטראכט ביי זיך, אזוי ווי דער דוד לעלובער האט געטראכט אמאל. דער דוד לעלובער איז געווען א תלמיד פון די חוזה פון דער רבי יעקב יצחק, דער רבי פון לובלין. און וואן יאר, איינמאל איז ער געפארן צום רבי'ן אויף יום טוב, און ער איז נישט אנגעקומען. ס'איז געווען א שטורעם, א שניי, איך ווייס נישט, א רעגן, ווער ס'איז געווען. און מ'האט שוין אפגעקומען די יאר אז ס'זאל קענען אנקומען. איז ער געבליבן אין לעלוב אדער ווערעוועט, עפעס א שטעטל אינמיטן. נאך יום טוב איז ער אנגעקומען. אה, יא, נישט.

[אינטערברעכונג — מ'ברענגט א בענקל]

ברענג א... קומט מיר דא. קומט מיר אריין. ברענג א גרויסע בענקל פארן רב. קום, קום, קום, וואו. ברענגען עפעס א גרויסע בענקל דא. ס'איז דא א גרויסע בענקל דא. יואלי, יאנקי, שלמה, וואטעוועט סטענדיג דיר. ניין, א גרויסע. ס'איז דא אן אוטסייד, א גרויסע אזא. ס'איז דא אזא פארט. די גרינע איז אויך גוט. ניין, ס'דארף זיין א גרויסע גרינע בענקל. ער איז דאך א רבי'שע בענקל. ניין, ניין, ס'איז זייער, ס'איז גוט. ס'איז בעסער. יא, יא, דאס מיינעס. יא, אוודאי, קום קום. ער קומט מיט די שטראלן אויף אים. ער קומט מיט די שטראלן אויף אים. ער קומט מיט די שטראלן אויף אים. ער קומט מיט די שטראלן. יא, יא, יא. וואו. שוין. דארי, האב איר סיעט. דאס איז נישט דוד, דאס איז א קליינער דוד. ווײלע? איך גיי אייך גיי. ער וועט זוכה זיין. דאס איז דוד. דאס איז דוד. פרעסטיג.

איך האלט אינמיטן א מעשה, מ'האט געשטאפט אינמיטן ווייסער, דוד לעלוב'ער איז געפארן צום רבי'ן פון לובלין אויף יום טוב, איז ער נישט אנגעקומען, ער איז געבליבן שטעקן מיט עפעס א שטעטל מיט דריי אידן דארט, ער האט געדארפט פראווען פסח, סוכות, שבועות, בארעפער די יום טוב וואס. און וואס טוט אז די הכרת וועט נישט אנגעקומען? ער פארט מוצאי יום טוב. מ'האט זיך געשרעקן נישט, מוצאי יום טוב איז ער געפארן, איז ער אנגעקומען עזרי חג צו צווי טעג שפעטער, איך ווייס נישט, אנגעקומען אין לובלין. און דער רבי האט געפרעגט, וואו איז געווען יום טוב?

האט ער אים געזאגט, "קום מער". איך האב זיך פארגעשטעלט אזוי: היינט, ליידער, נישט יעדער איינער האט מסכת, נישט יעדער איז געווען צום רבי'ן אויף יום טוב. דער רבי האט א קליינע טיש, מיין רעלאטיוו איז גאנץ גרויס, וואס ער פיט ביז די ענד פון זיין צימער. איך האב זיך פארגעשטעלט אז באמת'ן אריין איז דער רבי דער רבי פון אלע אידן, פון די גאנצע וועלט. ביי אים יום טוב פארן צענדליגער מיליאנען מענטשן. אלע גוים שטייען אויך. די גוים ווייסן נישט, דער מענטש לערנט, **פרי החג כנגד הגוים. "תחת אהבתי ישטנוני ואני תפלה"**, זאגט דער מדרש. אונז דאווענען פאר די גוים, אונז דאווענען איז נעבעך פיין. דער מענטש ווייל פארוואס פיל ער אפ פון דעם? ווייל אין דעם איז דאווענען אז ער זאל אים א גוטע יאר.

דער רבי'ס טיש גרייכט ביז ווייט

אבער ווען דער עתיד לבוא וועט דאך ער וועט פארשטיין אז אלע גוים וועלן פארן אויף לובלין אויף יום טוב. ער טוט זיך אויף אז זיין טיש גייט זיין אזוי לאנג. שטעלט זיך פאר דארף זיך פיטן יעדער איינער אויף זיין טיש? פון לובלין ביז דעם שטעטל וואו ער איז געווען. ווייל דאך זיין. יעצט, איך בין דאך דער קלענסטער תלמיד, איך האלט מיר קליין. איך זע צו ביים עק טיש. איך זע צו ביים רבי'נס טיש. גראדע, דער עולם איז נישט אנגעקומען. אראנים ווייל אנטון. איך בין געווען ביים רבי'ן יום טוב.

האט דוד לעלוווער געזאגט פאר'ן רבי'ן. האב איך געזאגט, וואס? ס'איז נקום צו די לובלינער... זאג איך אזוי, רבי יוחנן בן זכאי נא... די לובלינער האט גענומען די דערפארט. די לובלינער האט געהאט זיכער תורות מיין איך. ער פארפארט זיכער אז ס'קומט מיט אזא שבח פאר'ן רבי'ן.

דער תפקיד פון חסידים — צו רעדן גרויס אויפ'ן רבי'ן

איך האב געלערנט, ווען דער קאמארנער איז דאך מאריך אז דער רבי חסידים'ס דזשאב איז צו רעדן גרויס אויף דער רבי'ן. מענטשן מיינען אז א רבי, דער צדיק, ער דארף נישט קיין קאמפלימענטס, ער איז אן עניו, דער רבי איז נישט קיין עניו. רבי, אפשר ווייל ער איז אן עניו דארף ער מוז מען אים זאגן ווי גרויס ער איז. ער קען אויך נאר זיין אן עניו, אויב האט ער גענוג חסידים וואס צו רעדן גרויס וועגן אים, קען ער זיך געפארן צו זיין אן עניו. סאך מאל ווען דער רבי איז אן עניו די חסידים, גלייט בין אים נאך נעבעך. שטייערס איז צרות. דער רבי האט דאך נאך א מעשה, אז דער רבי האט דאך אויך געזען פון איין עניו צום צווייטן, מיינט ער האט געזען אז ער איז עקטיש. וואס וואלט געדארפט זיין די גאנצע וועלט?

דער טיפערער פשט — יעדן טאג אויפ'ן וועג

עניוועיס, האב איך געטראכט אז רבי רוחנן מזכה [רבי יוחנן בן זכאי] האט געזאגט בשלחרוב בית המקדש, **שזכה רבי רוחנן מזכה שאין לולב ניטול במדינה קולטשור** [שתיקן רבי יוחנן בן זכאי שיהא לולב ניטל במדינה כל שבעה זכר למקדש]. רבי רוחנן מזכה האט געטראכט אזוי: ווען וועלט איז וועלט, קומען דאך אלע אידן אין בית המקדש. ס'שטייט א פאראדע אזוי לאנג ווען די ענד פון די פארעיד איז אנגעקומען אין בית המקדש, איז די סוף פארעיד נאך אין צפת. ס'איז דאך אזא מין פארעיד, און יעדער איינער שטייט מיט זיין איד, און מ'קומט אין **בית השם נעלעך** [בית ה' נלך], מ'קומט אין מילוב. דער לעצטער איד וואס ער גייט קיינמאל נישט אנקומען אין בית המקדש, ס'איז דאך אזא גרויסע עולם, ער זאגט אויך אין בית המקדש, און ער איז דערנאך אויך דאס **מחליף לפני ה' שבעת ימים**. און זיי האבן געזאגט, קיינמאל איז מען אנגעקומען? ס'איז נישט קיין גרויסע עולם איז אנגעקומען. אבער ס'איז נישט דא קיין בית המקדש.

סאו מ'דארף דאך יעדן טאג זיך פארשטעלן אז אפילו ס'איז נישט געקומען, ס'איז אויפ'ן וועג. איך האב געזאגט, יעדער טאג האט מען געזאגט אז מען האט מער אנגעצויגן. און יעצט זאגט ער עס שענער. ער זאגט אז יעדן אינדערפרי שטייט אויף א איד, די גאנצע סיבה פארוואס ס'איז דא א חילוק צווישן יום ראשון און די אנדערע טעג איז ווייל די ערשטע טאג האט מען שוין געברענגט, ס'ליגט שוין דא, אבער ס'איז נישט אנגעקומען נעכטן. שטייט מען אויף מאנטאג אינדערפרי און מ'הייבט אן, אפשר היינט וועט געלונגען. נישט געלונגען, מחזק דינסטאג, ביז תשעה באב. ער לאזט זיך נישט, יעדן טאג הייבט מען אויף א לולב און ער גייט אויפ'ן וועג. ער קומט נישט אן, קומט ער נישט אן.

דאס האב איך געטראכט ערב יום טוב, איך האב געזאגט אז איך וועל עס פארציילן יום טוב, איך וועל עס זאגן בעסער.

ווען די גאנצע וועלט וועט קומען — זכריה הנביא

דאס וואס ס'דארף בכלל אנקומען, דאס איז נאר בימים ההם ווען נישט יעדער איינער וועט אנקומען, נישט אלע גוים האבן געהאט שכל. אזוי ווי זכריה הנביא האט געלערנט אין די הפטורה אז נישט יעדער איינער וועט קומען אין סוכות, און נישט יעדער איינער האט שכל, ממילא בלייבט אז דער איד פון צפת דארף אויך אנקומען. אבער ווען די גאנצע וועלט וועט קומען, וועט זיין א ליין פון לעיקוואוד, וועט זיין א ליין אין בית המקדש, און ווער ס'שטייט אונטער'ן בארג ביי רבי שמעון וועט אויך ביי רבי שמעון, ער וועט נאכדעם קענען פונקטליך ביי די מערה זיך שטופן. סאו ס'איז דאך פשוט. סאו דאס איז די... וואס שטייט, ס'איז פשוט. זייער גוט. איז מ'קען מאכן שבעת ימים. כשכן, וואס דאס איז די פשט, פארשטייסט? ס'איז דרבנן, ס'איז אסאך בעסער פון דאורייתא. און איך זאג, מ'קען אפילו זיך אויסדרייען מיט די לולב און זאגן, יענע וועג קען איך אויך אנקומען.

רבי יוחנן בן זכאי — דער רבי פון דער חורבן

ס'שטימט זייער מיט רבי יוחנן בן זכאי. רבי יוחנן בן זכאי איז געווען דער רבי פון די חורבן. נאכ'ן חורבן האבן זיי געזאגט מ'גייט מער נישט חתונה האבן און אזוי ווייטער. און רבי יוחנן בן זכאי איז געווען דער וואס האט סיי ענקאָרעדזשד דעם עולם ווייטער אנצוגיין, און ער האט געמאכט די אלע תקנות זכר למקדש. סאו ווען אונז... זייער אסאך מענטשן האבן דאס יאר געפילט זייער שלעכט, זיי האבן נישט געהאט קיין געהעריגע שופר, קיין לולב דאורייתא. אבער די גאנצע סיבה יוצא צו זיין איז דאך אויך נאר אלס זכר למקדש. וואס איז א חילוק וויאזוי דער זכר למקדש ארבעט? יעצט איז עס מיט'ן זכר למקדש פלוס דער זכר אז ס'איז געווען אמאל א רבי יוחנן בן זכאי וואס האט געמאכט די תקנות. נאכדעם ווערט שטערקער. טאקע איז ער געווען פון זכאי, אלע גלות תורות.

שאלה: נכשל ווערן מיט ד' אמות רשות הרבים

אה, איך האב געפרעגט אזא שאלה: בזמן שבית המקדש איז געווען, איז קיינער נישט נכשל געווארן אין טראגן די אלע ד' מינים אין רשות הרבים? יא, קודם כל, אפילו די גמרא זעט אויס אז כאטש פון אים זענען נישט עפעס געווען אויסגעהיילטע מענטשן. עס האט זיך דארטן אויך געמאכט קענען גענט מאכן. נאר וואס איז פשט? וואס איז פשט, ר' יצחק?

מיין פשט איז געווען אז ווי לאנג ס'איז געווען א בית המקדש האט מען נישט אזוי... ס'איז דאך א פראבלעם, אזוי זאגט מען דאך אז דער חזון איש האט געזאגט אויף געוויסע בריסקער זאכן, מ'דארף מורא האבן פון אן עבירה, מ'דארף נישט מורא האבן פון א מצוה. אויב איינער האט ענגזייעטי ווען ער באקט מצות, ער דארף האבן ענגזייעטי ווען ער טוט אן עבירה, ווען ער רעדט לשון הרע, ער דארף דאך נאר זיין בשמחה. סאו די גאנצע זאך אז מ'זאל מורא האבן פון א מצוה איז דאך נישט קיין לכתחילה.

ווי לאנג ס'איז געווען א בית המקדש, ערשטנס, דו ביסט נכשל געווארן מיט די ד' אמות רשות הרבים, זייער גוט, קום אריין, ברענג א חטאת, געענדיגט. אבער ווייל אונז האבן דאך מער נישט קיין חטאת, דארף מען נאך געווען מורא האבן, ווייל מיר זענען געבליבן סטאק. מ'דארף יעצט פאסטן איך ווייס נישט וויפיל טויזנטער תעניתים, מ'האט דאך נישט קיין וועג פון... ס'איז נישט דא קיין סיסטעם פון כפרה אין פלאץ. סאו ווען מ'טוט נישט עפעס, ברענגט מען סעלצערס. סאו ווען מ'טוט נישט א מצוה וועגן מ'האט מורא פון ד' אמות רשות הרבים, דאס איז די גרעסטע געדענק אין די מקדש, און געדענקען אז אויב איך וועל נכשל ווערן, וועל איך בלייבן סטאק, איך מיין ביז איך וועל שטארבן וועל איך שלעפן אויף מיר א דאורייתא. סאו אפשר...

דיסקוסיע וועגן רבה'ס תקנה

[עטליכע רעדן אינאיינעם]

...האט מען דאך געמאכט שפעטער, ניין? די תקנה פון אז מ'זאל בלאזן זכר למקדש.

Speaker_1: נישט רבה.

Speaker_2: אה, רבה יא, רבה יא.

Speaker_1: אמת, אבער ס'האט א לימיט. דער רבה האט געזאגט איין זאך איז געווען, און איין זאך איז געווען. האט מען שוין געמאכט דאס?

Speaker_2: ניין, ניין, תקנה דרבה שמא יעבירנו.

Speaker_1: נישט רבה האט געמאכט די תקנה וואס רבה זאגט. רבה זאגט דעם טעם, רבה זאגט דעם טעם. ס'איז נישט...

Speaker_2: אבער ס'איז א תקנה דרבה.

Speaker_1: רבה זאגט דעם טעם, רבה זאגט דעם טעם.

זכר למקדש, יום טוב, און די גאולה

דער טעם פארוואס מ'בלאזט נישט שופר שבת

ניין, נישט בלאזן שבת. רבא יא, רבא יא. אמת, אבער ס'האט א לימוד. דער רמב"ם איז א קרוב. איין זאך האט ער געמאכט, און איין זאך האט ep געוועמען. האט ער שוין געמאכט דאס? ניין, ניין. **תקנה דרבה שמא יעבירנו.** איך ווייס נישט צו רבא האט געמאכט די תקנה. רבא זאגט די טעם, רבא זאגט די טעם. ס'איז נישט...

אבער וואס איז טאקע יוסף'ס טעם? וואס איז טאקע? יא, עקזעקטלי, וואס איז טאקע?

דער עכטער טעם: לולב און שופר באלאנגען אין בית המקדש

און דער טעם איז טאקע, סיי לולב און סיי שופר באמת באלאנגט נאר אין בית המקדש. ס'איז געווען יעצט שיינע קליפס וואו מענטשן טאנצן מיט די אלע מינים. אזוי באלאנגט עס. זיי האבן געהאלטן אז באמת באלאנגט עס נאר דארטן. אלעס וואס אונז טוען מיר איז דאך נאר אלס זכר למקדש. שבת איז דאך א קאמפעטישן מיט דעם מקדש. שבת ביי מקדש אין זמן, איך ווייס נישט.

דער בן איש חי זאגט אז דער שמא יעבירנו איז נישט דער עכטער טעם. יא יא. וואס יא? דאס איז א סוד. דאס שטייט דער שטער.

א מחשבה: לולב שבלב

מיר האבן זיך אן אנדערע שאלה. צו מ'קען יוצא זיין דעם מנהג פון ליינען משנה תורה ביינאכט? שיינע רבים מיט לערנען משנה תורה פון די רמב"ן. דאס איז געווען די חידוש וואס מ'האט געלערנט. ס'איז געמאכט א ספרי עלי חיים, איך האב עס פארשטאנען אין מיין צעטל די גאס מיט עלי חיים און זאגן א ברכה אויף די ספר. מ'רעדט אפילו אין חוץ לארץ.

איך האלט אז די גרעסטע בלאזענער איז נישט שיינער. די שבת בלאזט. ער הערט עס אייך העכער, ס'וועקט אויף ספרי שטערצל. וואס? סאך שטערקער. די נישט, די אבסאלס. די סאונד און סיילענס. אבער דאס איז גוט פאר ראש השנה, ווייל ס'דארף אויפוועקן. אבער סוכות אבסט. סוכות, להביא רוחות לאות. איך ווייס נישט. פלא, ס'איז א פלא.

אפשר טראכט איך יעצט א טעם, אז פארקערט, ר' יצחק זאגט אז די גאנצע לולב ברענגט די בית המקדש אין בית המקדש, איז שוין נאר געווען פאר די אידן וואס האבן געמיינט אז דער באשאפער איז נאר אין בית המקדש. האט מען אוועקגענומען איינמאל א לולב אז מען זאל געדענקען אז מען דארף נישט האבן די בית המקדש. פארשטייסט? מען איז שוין געווען אזוי קלוג, מען וועט שוין נישט גיין צו די בית המקדש. אבער אפשר איז די לולב אליין אזוי ווי די בית המקדש, מען דארף נישט האבן די לולב. די זעלבע זאך וואס מען קען מאכן א בית המקדש שבלב, קען מען מאכן א לולב שבלב. מ'קען האבן די שרייעדיגע. יא, מ'דארף אוודאי יא ארבעטן.

דיסקוסיע וועגן סנהדרין און מלכות

וואס איז דא? איך האב געדארפט אן איינער פארן ביי פריוו. וואס פארט? מ'דארף אבער צו מיטשען, מ'דארף האבן א לשכת הגזית, קען מען האבן א סנהדרין. מ'דארף האבן הרג'ענען די רבקן. יא, זיין פנים טראגט עס. זיין פנים האט עס נישט געטראגן. ניין, עס וואלט געווען מער לידזשירע ווועסטו.

אויב דער עולם האלט מיט, דער עולם פארשטייט די ארגומענט, לאמיר זאגן דער עולם לערנט תורה, און מען פארשטייט פון וואו דער בית דין קומט, אז דער עולם האט שוין געווען א וועלט. וואס האט שוין געארבעט? וואלט די מיליטער האט נישט געפארגט שנעל געהאט בריינגען דעמאלטס אויפגעט. יא, ביי דעם. א סעקרעטעריענשיפס?

און די ווארט מען אויף דוד, ווייל ער קען יא מאכן יעדן איינעם טראכטן די זעלבע. ווייסטו אזוי? איך ווייס נישט וואס איך ווייס נישט, דודי"ך, דוד. ווייסטו אזוי? וויאזוי גייט דוד מאכן יעדן טראכטן די זעלבע נאכאמאל? יעדער איינער איז מחליט, יעדער איינער זיך אונטערגעבן אז ס'זאל זיין איינער. ס'איז גענוג אז יעדער איינער איז א שטארקער פאטריאט איז גענוג, נישט יעדער איינער מיט די זעלבע פעידזש ביי שיטה. יעדער איינער זאל גענוג ליב האבן מלכות, יא.

וואס? פאר דעם האט מען דאך איינער פון בית דוד. וואס איז מיין פשט? מ'האט זיך אזוי פארשמועסט, מ'האט נישט געהערט וויאזוי דער רב. קודם

דארף מען זאגן א דרשה. ס'גייט, ס'איז נישט געווען פון א שטעניג. וואס איז די פשט? מאך עס בריידע, מאך עס גרעסער, מאך עס ווייטער. ס'האט א זון, דריי קווארדסט זאלן מיר. או, זון די ראניא? איך ווייס נישט, אבער עס איז ארויסגעקומען. ניין, דריי, דריי, דריי. דריי. דריי. דריי. דריי, דריי, דריי. דריי, דריי, דריי. דריי, דריי, דריי, דריי. דריי, דריי, דריי.

סיום ספר זמנים פון רמב"ם

למעשה קען מען יוצא זיין די מנהג פון משנה תורה. וואס איז די ערשטע מקור פון משנה תורה? מאריל? ס'שטייט שוין מאריל? ווערן משנה תורה? וואס איז? אזוי ווי דער בעל קורא הפור'ט, אונז קען מען איבערזאגן די עיקר הדבריו אין ספר זמנים. יא, זיי האבן געענדיגט ספר זמנים, און אונז זענען אלע אנדערע אידן וואס לערנען דעם שיעור, און מארגן אויב דער אייבערשטער וועט העלפן וועט מען אנהייבן ספר נשים.

מ'זאגט דאך **רחמנא ליבא בעי.** לחיים לחיים.

די חתימה פון רמב"ם אויף ספר זמנים

דער רמב"ם זאגט אין הלכות תשובה, אין הלכות תשובה אין די זכר לעולם, אין די הקדמה, אויף זמנים שטייט **"על כן נזכר לעולם כי תשועת ה' כהרף עין".** דאס איז אין די חתימה. אין די חתימה פון רמב"ם זעט מען זיין חתימות. אין די חתימה פון יעדע סובדזשעקט זעט מען ווי ער צופייערט זיך מיט זיין חתימות. די מסיימים בדבר תורה. וואס? די מסיימים בדבר תורה, יא. קען מען זען די נשמה. יא, ס'איז דא אסאך הלכות, יא.

איז דא א בעל מנגן? קענסטו נישט זינגען איינער? ס'איז דא הייליגע מוזיקאלער, ס'איז דא א גאנצע קווייער. ס'איז נישט געווען אזוי פיין. אוי, מ'האט יעצט געערדעט פון בית המקדש ווי די אידן ברענגען אראפ די לולבים פון אלע בערג, קען מען זינגען "אוי יושבי זקנים עם זקנים".

דער עכטער יום טוב — א נאציאנאלער יום טוב

איך מיין באמת אז ס'איז זייער גוט אז מ'האט א גאסט א יאר אזוי ווי היינט. פאר די זעלבע סיבה פארוואס מ'האט אריינגעלייגט אין די יום כיפור מעשה די גרויסע אריכות איז די סדר העבודה אין בית המקדש. ווייל ווען אונזערע ימים טובים ווערן צופיל פאן, דארף מען זיך דערמאנען אז אונז זענען מיר נאך זייער ווייט פון א תיקון, ווייל א יום טוב איז עפעס וואס א nation דארף טון, נישט א family דארף טון, נישט א קהילה דארף טון.

יום טוב אין ארץ ישראל

אויף וויפיל איך האב געזען פון ארץ ישראל, ס'זעט יעצט אויס אז ס'איז שוין נאנט צו די גאולה, ס'זעט אויס ווי א לאנד וואס סעלעברעיט א יום טוב, אן אנדערע מין יום טוב אינגאנצן. דאס אז אונז זיצן אינדערהיים עסטו א בילקע מיט פיש איז נאר א סימבאל אז יעצט איז א יום טוב. ס'איז נישט עכט א יום טוב, אבער דו זיצסט אין דיין דיינינג רום, דו עסט בילקע מיט פיש.

א עכטע יום טוב מיינט ווען די לאנד סעלעברעיט א יום טוב. די תלמידי חכמים קענען האבן א יום טוב, זיין א בילקעלע, אן ארבעטער, דארף א האלידעי. אמת, אמת. אבער יום טוב זוכן אונז נישט. יום טוב תלמידי חכמים קענען מאכן זייער אלע טעג, שבתותיהם, זייער אלע ימים חגים. אבער דאס אמת'ע יום טוב מיינט אז א לאנד סעלעברעיט.

וועגן דעם איז מ'מאכט א יום טוב, וועט מען נישט געדענקען אז דאס איז נישט א עכטע, ס'איז א זכר למקדש, א זכר למקדש. ביי אדם קומט מיט, מוספים, די גאנצע פעקעדזש. ס'קומט אויס אז א מאן צעלעברעיטער. א שיינע יום טוב וואס מ'דארף קארן א באנקער קיין, א שיינע יום טוב. יום טוב איז די מיינציגער מיינט. די גאנצע לאנד סעלע ווערט א יום טוב. דאס איז א יום טוב.

טשעקן ארויס פון יום טוב

ס'איז נישט אזוי ווי מ'טשעקט ארויס. די יום טוב ווערט טשעקט ארויס. ווען די וועלט גייט ווייטער אן, איך טשעק ארויס. אין ארץ ישראל טשעקסטו נישט ארויס. די גאנצע לאנד איז דארטן וואו דו ביסט. ביסט מיט די לאנד. איך מיין, קיין שלום קיין תיקונים. ס'איז נאך נישט פערפעקט, אבער... א יום טוב פון א גאולה איז אן אנדערע מין יום טוב, און אונז ווארטן אויף דעם.

דערמאנען אז מיר זענען נאך נישט דארט

און אזא יאר ווי יעצט, ווען מ'קען קוים טון, דערמאנט מען דיר, ווייל די אלע זאכן, די אלע געטריכטע איז אויך נאר א פלעיר וואס מ'מאכט נאך, ס'איז נישט עכט, ס'איז נאך די ריעל טינג.

אידן וואס זאגן, אה, ס'איז נישט קיין לאמבער פייט זיך דארט, ס'איז נישט די אויס וואס מ'האט געחלומ'ט, אבער ס'איז נישט ווייט פון פרעפעקט. און דאס איז נישטא קיין שלום, און שלום וועט נאר זיין מיט א רייט סנהדרין. אויב אלע אידן וועלן לערנען רמב"ם, און אלע אידן וועלן מחליט זיין, קען מען מאכן א נייעס סנהדרין. יא, יא, יא, יא.

גאולה מיט נסים

אידן גייען נישט נעמען א גאולה וואס האט נישט א באנטש נסים. האסט געזען די... עס איז געווען עפעס א קליינע אינצידענט מיט א פליגער, איז שוין דא א מאה וחמשים נסים, אזוי ווי רבי אלעזר בן עזריה אומר וואס מען לערנט ארויס. האלט ער איין, יעדן טאג וואס גייט אדורך, איז שוין דא נאך אפאר דיטיילס. און נישט, עס איז געגאנגען אזוי און אזוי. אידן מוזן קאמפן נסים, צענדליגער נסים. עפעס א גאולה וואס גייט נישט קומען מיט די גאנצע סערה פון די עולם.

נישט אויף דעם וואס מ'האט געוואָרט

מ'דארף אויסרייסן אונזערע סאטמארער ווערטער. ס'איז נישט קיין וועג פון רעדן. נישט אויף דעם וואס מ'האט געווארט, און נישט אויף דעם, נישט אויף דעם, נישט אויף דעם. ס'איז אלעס. מ'זעט זיך אז ס'איז א דרויסנדיגער, און נישט אויף דעם וואס מ'האט געווארט.

איינער זאגט, איך וויל נישט מיט מיינע קינדער, און נישט די קינדער. אוודאי דארף מען קיין פלאנצענעס, אבער ס'איז נאכנישט די... איז זיי נאכנישט ביי די פיק. וואס איז שלעכטס? אונז זענען נאכנישט ביי די קלאפער, אונז זענען נאכנישט ביי די קלאפער. אקעי, ס'איז צרות עניוועי, ס'איז דאך נישט די אייגענע.

איינער וואס האט זיך גע'שמד'ט געווארן א קריסטער האט נישט געטראכט אז ס'איז געסעטלט. ער האט געמיינט אז ער האט געהערט. ער קען האבן ארץ ישראל אויך א גאולה. און אויב ס'קען זיין אז דאס האט געמאכט אפילו די סוקסעס וואס איז יעצט דא, איז ווייל זיי האבן אייביג געוואוסט אז זיי גייען קיינמאל נישט קאמפראמייזן אויף עפעס וואס איז נישט מורא'דיג. די דרייוו אז ס'מוז זיין מורא'דיג איז א מורא'דיגע

משיח און כפיה: דער וועג פון רחמים

דער יסוד פון שופר, שבת, און זמן

יעצט, בעצם האט מען דורכגעטון די גאנצע זמן יעצט, מ'האט דורכגעטון די ענין פון שופר און שבת, האט מען דורכגעטון די ענין פון זמן. די קשר פון שבת און ימים טובים. פון שבת, נאך חנוכה און פורים. דער ענין פון פתקא, ראשיינא ראבניש, איז א זוהר וואס איז א... וואס איז א פתקן? וואס איז דאס א קוויטל? מ'זיצט נאר ביי א טיש.

די מעשה מיט די צעל פון די לבנה

מיר זענען אריינגעקומען אין די מעשה מיט די צעל. ס'איז א פלא פון א מעשה אויף סאך טיפער. ס'שטייט אין אסאך ראשונים אין אבן עזרא, און נאך, אז די לילה שיין אראבער זאל מען קוקן אין די צעל פון די לבנה. יא, געדענקט דאס, רמב"ם. רמב"ם ברענגט עס. און ער האט זיך אריינגעלייגט אין א קבר. וואס איז געווען די מעשה פון זיך אריינלייגן אין א קבר? אין מדבר. אז ס'איז געווען די ליל הושענא רבה, איז געווען די... ווען די מתי מדבר האבן געטשעקט אז זיי זענען געשטארבן און אזוי ווייטער. איז נישט געווען חמשה עשר באב? אבער וואס שטייט אויף ליל הושענא רבה שטייט אז ער איז געגאנגען אין א קבר?

נו, ר' יצחק, וואס איז די מעשה פון די קבר? אלא מאי? יא, יא, יא. די אלע זאכן איז א סתירה? איך וויל נאר א משל די אלע זאכן וואס איך זאג. דו פארשטייסט פון די נמשל.ביידע זייטן זענען א משל. דאס איז די נמשל? דאס איז די נמשל. איך וויל נאר וואס דו זאגסט. איך זע נישט קיין סתירה. ס'איז זייער א טיפע זאך, מ'קען נישט... האט מען נישט אויף צוויי רגלים קען מען נישט. אפשר אין דריי רגלים אפשר קען מען נישט. מ'טרייט עקסטעין יו, באט בין נקוד אחת.

ווי קומט משיח? — דער יסוד פון הסכמה און כפיה

וואס דו מיינסט? נו, דאס מיינט ער... דער עולם וויל וויסן וויאזוי משיח גייט קומען. רייט. און כידוע, אזוי ווי ר' יואל אושר האט שוין מסביר געווען, אזוי ווי ס'שטייט, דאס איז די דזשאקעס רעפערענטס. ס'איז נישט קיין דזשאוק, ס'איז בכלל נישט קיין דזשאוק. די דזשאוק איז דערפערענטס, ווי יענער האט געזאגט. אבער ס'ברענגט מיך נאך עפעס איין. נישט קיין חילוק. יא, ס'איז גוט דאס.

די נקודה, אז ס'איז געווען א... די צדיקים האבן געזאגט, איך געדענק שוין נישט וועלכע, ס'איז נישט קיין חילוק, אז טאמער אלע... וויאזוי וועט משיח קומען? ס'שטייט אז טאמער אלע אידן וועלן מסכים זיין אויף איין רבי אז ער איז משיח, וועט ער זיין משיח. פשוט? אזוי האט עפעס א צדיק געזאגט? ס'איז פשוט, אמת. ס'שטייט אין רבי'ן אז ס'איז בעיסיק, אויף וואס דען איז משיח? האט יענער געזאגט יא, אבער כדי אז אלע אידן זאלן מסכים זיין אז איינער איז משיח, דארף משיח קומען. אבער דאס איז נישט קיין דזשאוק, איך וויל נישט קיין דזשאוק.

דער צדיק'ס כח הכפיה

און דו זאגסט תורות איז א וויסט אויף מיר. עס שטייט אז איין צדיק, און די ירנוגייט מצילן א יעדע צדיק, קען אויך מיינען אז דער צדיק באקומט א כח הכפיה. דאס איז די יחושת הכל העם. רבותי, רבותי, רבותי, און דארט איז אליין נישט דא קיין כפיה. כפיה איז דא אין עבודה זרה. וואס איז כפיה איז עבודה זרה? די גאנצע זאך, ווי די גאנצע זאך זאגט, **יקריב אותו לרצונו לפני ה'**, יא? דא שטייט נישט לרצונו, נאר דא שטייט עס מחטיר, שמחה און רצון איז די זעלבע זאך. ידוע, רש"י זאגט אין פרשת תוספות הברכה, **כל רצון לשון פיוס ונחת**. יא, רצון מיינט נישט ווען, רצון מיינט שמחה, מ'זאל זיין צופרידן אין די תורה.

איז כפיה איז נישט קיין וועג, הגם דער רמב"ם האט דארט געטראכט, ביי דער עבד זאל זיין כפיה, אויף דעם זאגט שוין די גמרא יעשו ולא רחמנה, און מיט כפיה זאל ער גיין זיין וואס איז משיח, אקעי? דארט ווי מ'מאכט כפיה קען בלייבן מיט אים, נישט פארסן קיינעם, נישט גארנישט. איז דאס מסכים, רייט? די גאנצע בית דין איז מסכים. לא לכפי אדער טיט. משיח בלי כפי אדער טיט.

יא, לכפי אדער נאר אויף א וואן דילעס. וואטעוועער, דו האסט נישט קיין קויפן אז ס'איז שוין רויטער? ניין, **תוציאן אותו עד שכופו**. שטייט **כפות תמרות**, יא? כפות. קויפן וועז מ'דארף עקטשולי שיקן פאליס און צווינגען איז זייער אן אומגעלונגענע כפי. אן אמת'דיגע כפי, וואס מיינט, ער איז אזוי פאורפול אז ער אווער-פאוערט. יעדער איינער ווערט אזוי ווי... אויטאמאטיש. אז ס'איז דא א שרה נסים, וויל איך אלע כפיות פון די וועלט. ווייל ווייל מ'ווייסט נישט וואס דער אמת איז.

כפיה דארף מען נאר פאר קינדער, וואטעוועער, פאר מענטשן וואס האבן נישט קיין דעת, דארף מען כפיה. אויב דו קענסט נישט עקסלערנען פאר יענער, און אינסטעט וואס דו צווינגסט אים, איז שוין דא א בריוו פון די גזרות ישיבות פון ערב יום טוב, וואס דאס איז נישט קיין וועג.

כפיה איז נישט דער וועג — דער צעטל פון רבי דוד פאווארסקי

אזוי שטייט דארט, אמת. זיי מיינען אז ס'איז א דזשאוק, זיי מיינען אז ס'איז סתם א נארישע שפליטער צווישן צוויי רבנים. דער ראש ישיבה פון פאנאוועזש האט געשריבן א צעטל ערב יום טוב, אז ס'איז דא מענטשן וואס האבן זיך געלערנט צו א נייע דרך אין עבודת השם, און ס'איז דא א מחלוקת מיט יענעם, קען מען אים צווינגען אז ער זאל חושד זיין אויף זיין שיטה? **ולא זו דרך התורה**. אזוי שטייט אין דער צעטל פון רבי דוד פאווארסקי.

איך ווייס נישט וואס איז די ווייטער, איך ווייס נישט. אבער די יסוד וואס זיי זאגן איז, קיינער ווייסט שוין נישט. אבער די יסוד וואס זיי זאגן איז אן אמת'דיגע יסוד. די גאנצע זאך אז איך קען דיך נישט... פארוואס קענסטו אים נישט מכניע זיין? ווייל דו האסט נישט קיין וועג. איך האב נישט געזאגט, דו קענסט נישט קומען צו דעם פרייען איד, "פארוואס ליבסטו נישט שבת?" וואס ווילסטו פון זיין לעבן האבן? דו גייסט אים צווינגען צו זיין א נארמאלער מענטש? צווינגען קומט נאכדעם. אמאל זאגט מען, אמאל וועסטו אים אריינרעדן נאכדעם אויך. אקעי, מ'וועט ערגעץ זוכה זיין אויף א בחינה פון כפיה.

כפיה איז סיטרא אחרא — דער זוהר'ס שיטה

אבער כפיה איז סיטרא אחרא, כפיה איז יראת העונש. דער הייליגער זוהר זאגט אז מ'טאר נישט, ווער ס'האט מורא פון די יראת העונש איז אן עובד עבודה זרה. וואו! פארוואס? ווייל ווער מאכט די עונש? הוא שטן, הוא יצר הרע, הוא מלאך המות. דער ממונה על הגיהנם איז דער שטן, איז דער ס"מ. אויב דו האסט מורא, די אלע מענטשן וואס האבן מורא פון די דין האבן מורא פון די ס"מ. רחמנא ליצלן, מ'טאר מורא האבן פון ס"מ?

אזוי ווי דער ס"מ, דו זאגסט אז דער רבי האט געזאגט אז מ'טאר נישט מורא האבן פון גארנישט נאר פון דער אייבערשטער. פון די גיהנם טאר מען זיכער נישט מורא האבן, די גיהנם איז נישט דער אייבערשטער, די גיהנם איז א שלעכטער מלאך. וואס? וואס איז רמב"ם? ס'שטייט אין זוהר, כמה וכמה פעמים. "יראת בושה", ס'איז סיטרא אחרא, יראת העונש איז יראת הסיטרא אחרא, מ'טאר נישט מורא האבן פון אים. דאס איז כפיה, דאס איז פשוט.

סאו דאס איז נישט קיין וועג, דאס איז נישט קיין עצה. ס'איז בכלל נישט קיין עצה. קודם כל שאלה זאל זיין די עצה. זיי ריכטיג. אבער ס'גייט נתפשט ווערן די אמת'ע דעת, ס'גייט נישט יעדער פרומען.

דער רמב"ן און ר' אשר'לע — נישט יעדער קען עס האבן

האלט מען זיך דער רמב"ן אז ס'איז דא א זאך אז נישט יעדער איינער קען עס האבן? ער זאגט נאך **"ויקהל כל ישראל הלכה בדרכה"**. דער הייליגער רבי ר' אשר'לע זאגט, **"לשלישיו ולרביעיו לא שמענו"**. אן א פערטל איד, דארף ער נישט פריער קומען. אן א פערטל איד, האט דער ר' אשר'לע זאגט. און נאר דער ר' אשר'לע זאגט, און נאר דער ר' אשר'לע זאגט.

רבי מענדעלע רימינובער איז געווען א צולייגער. ער האט געזאגט, ער האט געזאגט... דאס איז ווייל מ'האט געטרייט יא צו גיין אביסל מיט רבי מענדעלע'ס וועג.

משיח נאר בחסד וברחמים — נישט דורך פורענות

אזוי ווי די גמרא זאגט אז מ'טאר נישט זאגן בראש השנה מלכיות של פורעניות, אזוי ווי למשל **"בחמת המשפיחים אמלוך עליכם"**, אף על גב דאמר רב צדיק **"כולהו לירתח רחמנא לביה ורפיקנן"**, עם כל זה בראש השנה לא אמרינן. אזוי שטייט אין מסכת ראש השנה, יא? ס'איז נישט קיין וועג. מ'דאווענט נישט ראש השנה אז דער אייבערשטער זאל **"בחמת המשפיחים אמלוך עליכם"**.

ס'קען זיין אז טאקע ס'איז בעסער ווי זעקס מיליאן אידן. ס'קען זיין דער אייבערשטער אליין איז "בחמת המשפיחים", ס'איז נישט בעסער, ס'איז היינו הך. אבער דאס איז נישט קיין וועג. מ'דאווענט נאר בתנאי. דאס איז א תנאי. אויב דער אייבערשטער זאל ברענגען משיח, מעג מען אויך מאכן קאנדישאנס. דער אייבערשטער זאל ברענגען משיח, די צדיקים זאגן אז משיח זאל קומען, און זיי מאכן א קאנדישאן: נאר בחסד וברחמים, נישט מיט קיין שום כפיה, נאר ליגביה דפיט.

רבי מענדעלע רימינובער און דער קלויזנבורגער רב

ער האט געמאכט רבי מענדעלע... ער האט געמאכט א חילוק. ניין, ניין, פארקערט. רבי מענדעלע רימינובער האט געזאגט אז משיח זאל זיך גיין מיט

א אידיש פליט פון דא ביז פריסטיק, איך ווייס נישט פון וואו, און דאן זאל משיח קומען. דאס איז די שיטה פון **"כולהו לירתח רחמנא לביה ורפיקנן"**. ס'איז נישט קיין שיטה. לא זו הדרך. נאר ברחמים.

דער קלויזנבורגער רב האט דאך דאס געזאגט, אז קיינער איז נישט געווארן בעסער על ידי קריג. טאקע, ס'העלפט נישט. נאר וואס דען? אויב אזוי ווילסטו יא...

משיח, אחדות ישראל, און די פאנטאזיע פון גאולה

דער וועג פון ליידן איז נישט דער וועג צו משיח

ר' מענדעלע רימאנובער האט געזאגט אז משיח זאל זיך קייקלען אין אידיש בלוט פון דא ביז פרעשבורג, איך ווייס נישט פון וואו, און דער משיח זאל קומען. דאס איז די שיטה פון כלה הלילה, רחמנא ליצלן, ווערן פארקויפט. נישט קיין שיטה. לא זו הדרך.

נאר אבער, דער קלויזענבורגער רב האט דאך געזאגט אז קיינער איז נישט געווארן בעסער ביים קריג. איך האלט נישט. נאר וואס אויב אזוי ווילסטו יא, ס'איז easy to match.

אמונה אין משיח דארף א ציור אין הארצן

מיר האבן דאך געלערנט די ערשטע שעה דאס. מיר האבן גערעדט וועגן דעם, אז א איד דארף האבן אן אידיע פון וויאזוי משיח וועט קומען, און נישט איז ער אויך נישט קיין איד. אזוויי דער רמב"ם זאגט, מ'דארף גלייבן אין די צוועלף עיקרים אז משיח וועט קומען.

וואס מיינט גלייבן? וואס מיינט אז משיח וועט קומען? מ'דארף נישט קיין געלט געבן, מ'דארף נישט קיין קול. ס'מיינט אז ער דארף האבן עפעס א פאנטאזיע וויאזוי ס'גייט ארבעטן. וואס מיינט אמונה? **אמונה מצויר בלב,** שטייט אין דרך ה'. איך ווייס נישט, דאס וואלט איך געזאגט א דרשה.

מחלוקת הפוסקים וועגן די פאנטאזיע

Anyway, אויף דעם איז דא א מחלוקת הפוסקים. דער ראב"ד זאגט אז יא, דער ראב"ד זאגט אז דווקא א פאנטאזיע איז נישט קיין פאנטאזיע. אבער אויף דעם איז געווען די מחלוקת. מיר האבן גערעדט, רבי עקיבא האט געהאלטן אז מ'זאל יא פריער טון די זאכן. דאס איז געווען די שמועסן. מחלוקת, און אונז האבן מיר גערעדט פון דעם.

די געפאר פון א פאנטאזיע פון געוואלד

אבער אויף משיח, משיח איז א דבר בגשמי, משיח איז נאך נישט קיין רעה, משיח איז א כלל, מ'דארף האבן א פאנטאזיע. יעצט, די easiest fantasy איז די fantasy פון violence. Violence קען יעדער איינער זיך פארשטעלן אז ס'וועט קומען עפעס א גרויסער מאסן-מערדער.

דו כאפסט וואס דו ווארטסט פאר משיח? אויף די גרעסטע מאסן-מערדער אין היסטאריע ווארטסטו? שטיק דיך מיט דעם משיח. וואס איז א נארמאלער מענטש? ער גייט אויסארגענען אלעס. דאס איז א נארמאלער מענטש. אונז טוען עס נישט ווייל מיר מאכן אביסל... נאר אזויפיל און אזויפיל געהארגעט. נישט יעדער איינער. משיח וועט זיך נישט שרעקן, ער וועט הארגענען יעדן איינעם.

העלאו? אזעלכע משיח'לעך, אזעלכע היטלער'ס זענען שוין געווען אזעלכע משיח'לעך. אזעלכע שווארצע פאר משיח'לעך זענען שוין געווען. דאס איז נישט קיין וועג.

דער ריכטיגער וועג — מיט עשרה נסים

נאר מיט עשרה נסים. עשרה נסים. What about Spinoza's כפיה? נישט קיין שום כפיה. He tried to figure it out. I don't know, I don't know. We have to... Not for... Not for...

פראקטישע אחדות צווישן חסידישע גרופעס

ר' אברהם שניאור האט געזאגט אז we should get together, און we'll discuss this, און we'll figure it out. This is the real thing. The real thing is like this. איך וועל גיין, איך האב שוין גערעדט מיט אים יום טוב, I'm doing what I could. ס'איז נישט גענוג, אבער איך האב אים געקאלט נעכטן, איך וויל אים קומען אווער צו אים, און ער האט געזאגט אז ער איז נישט עוועילעבל.

די הלכה למעשה פון רעספעקט צווישן חסידים

די עיקר זאך פון די מסיבה איז אז ענייוואן וואס האט פריערדיגע חסידים, איך וועל דיר זאגן די הלכה למעשה, ענייוואן וואס האט פריערדיגע חסידים איז גאנא טיטשן אים און זיין חסידים צו רעספעקטן די נעקסטע פריערדיגע חסידים. איך זאג אז יעדער דארף העלפן צו ר' שניאור'ס שיעור.

איך וועל אים זאגן אז איך וויל מאכן מיין שיעור אין לעיקוואד, און איך פיל איך קען ניצן זיין רום, און ער וועט ווייטער זאגן זיין שיעור. איך דארף נישט קומען דווקא. ר' שניאור'ס שיעור און מיין שיעור. שניאור ווערט. פאר דיר מאך איך שוין א שיעור, ס'איז שוין אפיציעל קדושת יום טוב. פאר דיר פאר די קדושת יום טוב.

שנאת חינם הייבט זיך אן קליין

אז איך וויל, ווייל ער האט עפעס וואס צו זאגן, און ס'קען דאך נישט זיין אז יעדער איינער זארגט נאר פאר זיך אליינס. דאס איז דער עולם הפירוד, דאס איז שנאת חינם. שנאת חינם, די ענדע אויף שנאת חינם איז אז מ'ווארפט שטיינער אויף רפאל, און די אנהייב איז אז איך האלט אז איך שטיי אביסל בעסער פון אים, און ער האלט אז ער שטייט אביסל בעסער פון מיר, סאו ער דארף זאגן א שיעור ביי אים אינדערהיים, און איך דארף זאגן א שיעור ביי מיר אינדערהיים.

איך זאג, איך וויל זאגן א שיעור ביי אים אינדערהיים, און ער זאל זאגן א שיעור ביי מיר אינדערהיים. איינער זאל נישט מסכים זיין. סאו, אזוי ווי ס'שטייט, **אשריך ישראל מי כמוך**.

מעשה פון אהבת ישראל — די השגה ביי שמונה עשרה

אזוי ווי ר' אליעזר דוד פרידמאן זאגט נאך אין נאמען פון אהבת ישראל, אז א איד דאווענט זייער א גוטע שמונה עשרה, ס'קומט אריין אן אור אין די שמונה עשרה. אויב איז ער א שוטה, טראכט ער, וואו, איך בין די איינציגסטע אין די שול וואס האט געהאט די השגה. אויב איז ער א גוטער איד, טראכט ער, מסתמא האט יעדער איינער אין שול געהאט די זעלבע השגה ביי שמונה עשרה. וואס מיט אים מורא'דיג צו פרעגן? מענטשן שעמען זיך.

דער ערשטער שריט — מ'דארף עס אנהייבן קליין

דאס איז די פירסט סטעפ, און מ'דארף עס אליינס טון. מ'דארף עס אנהייבן אז ס'איז זייער קליין. ווייל וואנס די צדקה ווערט קומס הארגרייט, און וועורידינג איז פאליטיסייזד. און מ'איז זייער קליין. יעדער איד, **ומלאכת את חבריך עליך בנחת.** שטייט, מ'פרעגט א איד, ווען קומט יענער א טוט, יעדער איד זאל רעספעקטן זיין חבר, אדער זיין רבי, יעדער איד, די איינער'ס חבר איז אביסל א שטיקל רבי, **רבי המלוכים ידוי**, אזוי פיל ווי... די מענדעלע'ס חסידים זענען מכבד איינער דעם צווייטן.

אט ליסט אזויפיל, ווי איז דער בעזעם? לאמיר ארויסקערן. איך רעד שוין פאר נעקסטע יאר. מ'ווייסט דאך, יא, מ'רעדט דאך שוין נאר א מענטש. אבער יא, אזויפיל, אט ליסט אזויפיל. זייער שיין, שכוח. איר זענט מסכים, איין? פשוט. ער קאלט נישט קיין מעשה, אבער ס'רעדט צו מיין נשמה. דאס איז דער... ער קאלט נישט קיין מעשה, אבער ס'רעדט צו מיין נשמה. אן אלקהאל, יא. דער רבי דארף זאגן, נישט שיקן דינקי, אבער ס'איז גארנישט ווערד. I could do עקטלערס. ווער עס ווארט איינער, of course. 100%.

נא, איך האב אינגעזינט צו גארן צו מאכן סייעצים אין יום טוב, ווען אייב האט געזען אז אי וואלט אי וואלט אי ער עס עוועילעבל, און ער האט געזען אז ער איז א סיכון. דאס איז... ס'דארף אפילו נישט זיין א סיפור קול. I don't... Of course, if you wait for it to be your סיפור קול, it never happens. It has to be one way. איך געב דיך. זאגט אים וואס דו מיר געבן. שטייט. אבער עס איז שוין אליינס, נישט מתנה למעשה

לאחזור. פארשטייסט? מתנה למעשה לאחזור, יראת העונש איז פאר די שונאים. דאס איז די פינק. סאו דאס איז ווערע אימפארטענט.

פרשת זאת הברכה — אחדות מיט אינדיווידואליטעט

איך לערנט פרשת זאת הברכה. איך דין טרייט א ליטל ביטער וואס מיר רמז'ט דאס. זאת הברכה איז גאר א גרויסע פרשה. פרשה זו, משיח ועתיד לדורש. זאת הברכה שטייט אן עקסטערע ברכה פאר יעדער שבט. אשר וועט זיין אזוי, בנימין אזוי, בן יוסף אזוי, און שמעון וועט זיין שמע ה' כל יהודה. בקיצור, יעדער האט עפעס א ברכה.

דער פסוק פון ויהי בישורון מלך

וואס איז א מין אחדות איז דאס אין די צווייטע ברכה? עס שטייט א פסוק, **ויהי בישורון מלך**, וראות דער אייבערשטער א מלך ביי די אידן, **בהתאסף ראשי עם**. יא, דאס זאגט ראש השנה דער פסוק, דאס מיינט דער אייבערשטער איז דא. אנדערע פשטים, אבער דאס איז אויך א פשט.

בהתאסף ראשי עם וואס קומען זיך צוזאמען די ראשי די רבי'ס, **יחד שבטי ישראל** אלע שבטים צוזאמען, אבער יחד מיינט איך טייטש עקסטער, יחד מיינט דער רבי, each, not all each. each of them comes with און זיי אלע קומען זיך צוזאמען, סאו האבן מורא זיי אלע זאגן תורה צו **ולנו משה מורשה קהלת יעקב**, אלע קהלת יעקב'ס האבן די זעלבע תורה, נישט קהלתינו הקדושה קהלת יעקב דפפא'ס, פארשטייסט?

איך וויס נישט קיין **מורשה קהלת יעקב**, וואס האט געהערט געזאגט, שטייט נישט מורשה קהלת ינאי, דארפסטו רופן אלע קהלות הייסט פון קהלת ינאי. נישט מראש קהלת יעקב, יא? און דעמאלטס קומט דער אייבערשטער און ער געט זייער ברכה.

נאך דער אחדות קומען אינדיווידועלע ברכות

נאו, די פראבלעם איז, נאר, די חידוש איז אזוי, נאכדעם וואס מ'זאגט די געוואלדיגע יחוד, די אחדות, נאכדעם שטייט אן אחדות, ס'איז חזר בכל, אז מ'זאגט רש"י. אבער נאכדעם גייט אזוי, אן עקסטערע ברכה פאר יחי ראובן, אן עקסטערע ברכה פאר שמעון, אן נישט ברכה פאר שמעון, אבער אן עגב, אן עקסטערע פאר לוי, אן עקסטערע פאר יהודה, אן עקסטערע פאר יוסף, און סאו אין אנדערע ווערטער, משיח וועט קומען מענטשן מאכן א טרויסן טעות.

משיח און מחלוקת — מ'דארף נישט "נעדער'ן" נאר "אונטער-נעדער'ן"

איך האב דיר שוין געזאגט. אקעי, איך קען אויפהערן צו זאגן וואס איך האב שוין געזאגט. אויב איינער ווייסט שוין עפעס, וועל איך אפפרעגן. די מענטשן מיינען אז פארוואס קען מען נישט מאכן קיין וסמונג? ס'איז דא א מחלוקת דער חזון איש מיט ר' חיים נאה, ווי גרויס א כזית איז. און דער חזון איש דארף מען דאס וויסן פאר שאול, רייט? אז נישט איז קדשים בחוץ, אדער ס'איז נישט יוצא געווען די מצוה, מ'דארף פרעגן אן אומר.

וויפיל איז אן אומר? אומר החזון איש, אומר ר' חיים נאה, אומר חב"ד, אומר ליובאוויטש, אומר דאס א מינס. מיינט מענטשן, וועגן דעם דארף מען עס נעדער'ן. זאגט מענטשן, אסאך מענטשן קומען מיט די פאנטאזיע, מ'דארף עס נעדער'ן.

די אפאזיט — מ'דארף אונטער-נעדער'ן

די אפאזיט, מ'דארף נישט קיין עס נעדער'ן. מ'דארף אונטער עס נעדער'ן. וואס מיינט צו זאגן? מ'וועט מאכן דאך אז נישט, מ'וועט זאגן אזוי, און מ'דארף דאך נישט. ממילא היינט, מ'איז מחמיר איןביידע וועגן, מ'וועט נישט קענען דאך נישט מחמיר זיין. ס'איז דא א צייט חומרא אויף יעדע זאך. מ'מוז מחליט זיין ווי גרויס, און בכלל דארף מען וויסן ווי דו ווייסט די מידיש איז, וויפיל איז חמש מאות עניו פון די הר הבית. ס'איז נישט אזוי סימפל, ס'איז חולא וחולא. אזוי מיינען אלע מענטשן.

דער הייליגער רבי'ס תירוץ

די קורס, דער הייליגער רבי האט געזאגט, איז דאך פשוט אז די אידן קענען קיינמאל נישט מסכים זיין אויף איין זאך. קיינמאל נישט, ס'איז נעווער גאנא העפען. חוץ אויב איינער שיסט די אנדערע, דאס איז נישט קיין חכמה אויף יחז דוד, דאס קען מען טון. סאו איז נישט קיין וועג. סאו איז נישט קיין וועג.

דער משל פון פיר קרבנות

סאו איך זאג א דבר פשוט, און איך ארבעט אויף משיח נע צו זיין די עולם מיט דעם. איך דארף זיי נישט משיח נע זיין, איך דארף זיי געבן, איך ווייס נישט וואס צו טון, איך דארף זיי געבן אזויפיל רעספעקט אז ס'איז גוט פאר זיי.

ווען משיח וועט קומען, גייט מען ברענגען יעדן טאג פיר קרבן תמות. איינס פאר די וויזשניצער, איינס פאר די ברסלב'ער, איינס פאר די מזרחות'ן, און איינס פאר די מענטשן וואס האלטן אז אלע אנדערע זענען נישט גוט. און דער כהן וועט מאכן זאגן א תנאי, זיי זאגן **אם מחוסר כפרה הוא, הרי זה עולה, ואם לאו, הרי זה שלמים.** ס'איז סתם א קרבן, ס'איז נאר אויף חשש, און ס'זענען פיר כהנים גדולים, און ס'דארף נישט איינס.

די גוים'ס קשיא פון אהרן

די גוים וואס קומען און פרעגן פון אהרן, זיי זאגן, "אנו, כל אחד יש לו אליל שלו, והיום כולנו עובדים לאחד, אוכלים מאכל אחד". איך מיין, א מענטש, אה, היינט קענסטו דאך די אידן, די חסידים עסן קוגל, און די פרענקען עסן פרענקישע מאכלים, וואטעווער עס איז. איך עס ביידע, ס'איז דאך אלעס שוין ביי א שידוך. און נישט קיין וועג. ניין. און נאר במשיחה קען דאך שוין זיין, דארף עס אן אוכל מאך לאכול. מ'גייט פארסן אלע מענטשן צו עסן קעגל.

קולטורעלע אונטערשיידן בלייבן — הלכה'שע מחלוקת'ן דארפן אויסגעלייזט ווערן

אבער וואס פעלט עס אויס? אויב ס'איז דא א כח צו פסק'ענען, מ'קען נישט פאראייניגן אויף א נייע זאך, מ'וועט מאכן איין ביוטערפול קרבן. וואס איז די פוינט? פארוואס איז איין ביוטערפול קרבן? די אלע מחלוקת איז א... איז א... די מחלוקת איז א... איז א... די מחלוקת איז א... איז א... אזוי וואס מיינסטו? משיחו וועט קומען אז דו כאפסטו... איך דארף אנפאנגען עסן קשיא? ווייל ער גייט... עס איז שטארק קולטורעלע זאכן, מ'קען בלייבן יעדער מיט זייער רעסיפי.

אבער אויב איז די מחלוקת וועגן די גרויסקייט פון א טפח, איז דאך א זאך וואס ערגעץ וואו איז אריינגעפאלגן. ס'איז דאך געווען... חס ושלום א מיסטעיק? איך פארגעסט אין א פסוק **כלום ניתנו מרור הארץ.** ניין, ווען מ'זאגט כזית זאגט מען אז ס'איז עפעס וואס איך וויל זאלסט יא וויסן וויאזוי עס אפשאצן. נעם אזאיינס פון דיין בוים, שאצ עס אפ.

אויב וואס דען, ווייסט נישט ווי גרויס איז דעמאלטס געווען די זאך? ס'איז דאך די אלע זאכן געגעבן געווארן מיט א שיעור אז ס'זאל זיין גרינג, ווען ס'זאל קומען די גופים. ווי ס'איז שוין נאר דאווארטן. ווי ס'איז א איד מיט אזעלכע ניכר, מיט אזא ניכר, מיט אזא ניכר.

פארוואס נישט מערערע מזבחות?

אוודאי, פארוואס בכלל דארף מען א בית המדרש דארט? אידן האבן נאכאמאל געווען איז דארט. עס איז דא אידן וואס האלטן אז עס איז אן אן אויגעריק. זיי זאלן איין מאך אז אייביגס מיט איז די אייך דארט. וואט וויט פאטער יו? וואס שטערט אז יעדער האט א צווייטע מזבח? ווייל עס גייט זיין נישט איין בית, עס גייט שוין נאר מערערע בתי מגדושות, און יעדער וואס מערקט שוין זיין אסאך מזבחות.

קענסטו שטערן, ווייל עס גייט אריין אין עולם און כל הארצות. עס איז שוין געוועזן אלע מדרשים. עס איז געווען אלע מדרשים וואס זענען נישט ניסוך אשכנז. עס איז א נארמאלער מענטש. דער אר"י הקדוש האט געזאגט, עס שטייט נישט.

פלוראליזם, אחדות, און רעספעקט פאר אינטעלעקטועלע אידישקייט

דער ריקאנאטי און צוועלף נוסחאות התפילה

ווייל די אידן האבן מחליט געווען אז דארט. ס'איז דא אידן וואס האלטן אז ס'איז אן עולה אז מ'זאל איינמאכן אזא בית המדרש דארט. וואס שטערט אז יענער האט א צווייטע מזבח? ווייל ס'גייט זיין נישט איין בית המדרש, נאר מערערע בתי מדרשים, און אין יעדער בית המדרש גייט זיין אסאך מזבחות. דו קענסט נישט...

דער ריקאנאטי האט געזאגט, ס'שטייט נישט אין ריקאנאטי, אבער דער מעזריטשער מגיד האט געזאגט אז דער ריקאנאטי האט געזאגט אז **דער בית המקדש האט געהאט צוועלף שערים, ווייל יעדער שבט האט געדארפט גיין אין אן אנדערע שער, און פון דעם קומט די צוועלף נוסחאות התפילה, ווייל יעדער שבט דארף זאגן אן עקסטערע נוסח התפילה.**

דער דעבאט וועגן איינהייטליכע נוסח אין מדינת ישראל

איך מיין אז דו זאגסט זייער א... איך מיין אז ווען זיי האבן אוועקגעשטעלט די מדינה האבן זיי געוואלט אז די רבנים זאלן מבטל זיין אשכנז און ספרד, און זאלן מיר זיין איין nation און זאלן מיר לעבן צוזאמען בשלום. דער אנדערער מהלך איז פונקט פארקערט, אז דאס גייט ברענגען מחלוקת, ווייל אויב גייט מען יעצט מאכן א נייע נוסח, זאל מען נעמען מער פון נוסח אשכנז אדער מער פון נוסח ספרד? פלוראליזם, יעדער איינער זאל טון זיינס. דאס גייט ברענגען מחלוקת. וואס איז מחלוקת? וויאזוי קען דאס זיין שלום? אזוי ווי איך זאג. דאס איז נישט שלום, דאס איז שלום מחלוקת.

די פראבלעם מיט אחידות אן משדכות

אבער מ'איז זיך נישט משדך אויך איינער מיט די אנדערע. דער פון די טפח און יענע טפח איז זיך אויך נישט משדך, און ער טוט אויך נישט קיין זאכן צוזאמען, מ'בויט נישט צוזאמען א קהילה. ס'איז נישט קיין מחלוקת. ס'איז נישט קיין עם. עם מיינט אפשר א פאלק וואס אלע וואוינען אין די לאנד, האבן שוין די פאטענשל זיך משדך צו זיין.

איי, אנדערע לענדער האבן יא, זיי האבן מנהגים וואס... אזוי ווי אמעריקע נאך ווייניגער איז ווער. אבער דאס זאל זיין די מאדעל. ס'איז א שטיקל ביי יא. איך וועל דיר זאגן וואס איז נאר ביי יא. הער אויס, רבי'ס פון דיר. ניין, איך מיין אז שלום, אונז ווייסן מיר זאלן צו מאכן שלום.

די מציאות פון אשכנזים און ספרדים אין די חרדישע וועלט

אבער באמת, לאמיר זאגן אז די חרדים, מ'פארטרייט מיט דיר. פארשטייט זיך, די אשכנזים מיט די ספרדים קריגן זיך נישט. מ'שרייבט שוין היינט אויף הרב עובדיה יוסף "הרב הגאון". מ'לויבט אים, מ'שרייבט שוין נישט דער גייסטישער פירער פון ש"ס. אבער ווער זענען די מזרחיסטן און וואטעווער, די... ס'איז שוין צוויי, דריי דזשענערעישאנס וואס מ'טרייט אוועקצונעמען די גבולים צווישן אשכנזים און ספרדים. וואס איז דאך זייער גוט. זיי זענען זיך משדך צווישן אשכנזים און ספרדים, זיי זענען שוין מער נישט קיין פארער. מ'רעדט דאך פון וואס די גמרא זאגט. ס'איז דא א זאך וואס מ'זאגט אז א שיינע לאנד איז וואו יעדער איינער ברענגט זיין קולטור, יעדער איינער האלט זיין... ס'גייט געשען אן קריגערייי? ס'גייט זיכער נישט. דאס איז וואס מיר רעדן. יעדער איז געוואויר געווארן.

דער פראבלעם פון פאשיזם אין אידישער אחדות

דאס וואס מיר זענען זיך נישט משדך, פארוואס זענען מיר זיך נישט משדך? ווייל אונזער דמיון פון משיח איז אז אלע אידן וועלן גיין די זעלבע בעקיטשע. ביז דערווייל גייסטו נישט מיין בעקיטשע, קען איך זיך נישט משדך זיין מיט דיר. אויב מ'האט פארשטאנען, איז גוט. איך וויל דאס זאגן, און דו דארפסט כאפן. פארוואס זענט איר שטיל? **"שמחתי באומרים לי"**. איך זאג סתם, איך מיין זייער ערנסט, ווייל איך קען אזויפיל פון מיינע חברים, און אלע האבן מיר געטראכט פון דעם פראבלעם. אלעס איז אנגעקומען צו די פאשיסטישע תירוץ, און ס'איז שרעקליך. מ'דארף טרייען צו וויזן פאר די עולם אז מ'קען לעבן צוזאמען, מ'קען זיך שלאגן אין די זעלבע ארמיי, וואטעווער, און אן גיין די זעלבע בעקיטשע, דווקא ווייל דו גייסט אן אנדערע בעקיטשע.

וואס איז מאחד אלע אידן?

וואס איז מאחד? פארוואס דארף זיין עפעס וואס איז מאחד? ווייסט וואס איז מאחד אלע אידן? שום זאך. עקזעקטלי. ביי אונז אין קדיש, דריי מאל א טאג, איך ווייס נישט, טויזנט מאל א מינוט זאגט מען, דער אייבערשטער זאל העלפן וועלכע מענטשן? עם, יא? דו זאגסט **"ויחן שם העם"**. וועלכע עם שטייט אין סידור? **המיחדים שמו.** די וואס זאגן צוויי מאל א טאג **"שמע ישראל ה' אחד"**, די זענען די אידן. עני איד. **"שמע ישראל אתם קרבים היום למלחמה"**. וועלכע אידן גייען צום מלחמה? די אלע אידן וואס זאגן **"שמע ישראל"**. די וואס האבן צוויי געטער, טאקע, נו פראבלעם. דאס איז די נעקסט לעוועל. די וואס האבן מער ווי איין גאט, אין די נעקסט לעוועל, פשיטא האט מען זיך אן עצה געגעבן מיט זיי. קודם רעדט מען פון די אלע וואס זאגן **"שמע ישראל ה' אחד"**. ס'איז נישט גענוג. דער אייבערשטער האט די גרעסטע זאך. ניין, די ציצית דארף שטימען.

די פאשיזם פון בן גוריון און די צרות אין ארץ ישראל

ס'איז געגאנגען, ס'גייט זיין כהנים גדולים מיט חילול, און כהנים גדולים אן חילול, און זיי וועלן מאכן א דיעל אז איין טאג אים און איין טאג יענער וועט מאכן א נייס. פערפעקט! ס'פעלט נישט אויס די גאנצע פאשיזם! נישט אז ס'ווערט נישט אויס, ס'מאכט ערגער, ס'מאכט עס דוחה די גאולה, ס'איז דוחה עס אקעגן. מיר זענען דא באמת, מיר קענען נישט פון זיך אליין, מיר דארפן צער. איך מיין אז מ'דארף אבער קוקן אויף די ריאליטעט וויאזוי ס'האט זיך אנטוויקלט אין ארץ ישראל, ווייל דארט האבן מיר שוין געדארפט צו טון. מ'דארף קוקן, מ'האט זייער שטארק געטרייט צו מאכן פאשיזם, און ס'איז נישט קיין וועג. אלע צרות וואס איז דא אין ארץ ישראל היינט איז וועגן די פאשיזם פון בן גוריון. דאס איז די תפארת אדם. איך האק נישט אויף אים, ער האט געמיינט גוט, און אוודאי אויך שוין זאכן מיט פרומקייט.

דער היסטארישער פראצעס פון אשכנז און ספרד

ווייל ווען מיר האבן זיך נישט צוזאמגענומען די צוויי... לאמיר זאגן אז אשכנז איז די ערשטע פילוג, צוויי קולטורן זענען זיך צוזאמגעקומען. ווען נישט די פאשיזם וואלט אפשר די מערכה געווען אויף אזא גרעסערע, ס'וואלט ווי אנגעקומען צו איינער. ס'איז א בחינה אזוי קליפות הנצרכות. ס'קען זיין אז ס'פעלט אויס קליפות, איך ווייס נישט. איך רעד דאך יעצט פון די חלום, איך רעד דאך נישט יעצט פון פראקטיש. פראקטיש דארף מען מאכן אסאך אפשרות, אסאך ממוצעים. איך האב געזאגט אז די אידיעל איז, איך פארשטיי נישט.

דער רמב"ם וועגן כבוד התורה און אינטעלעקטועלע ערנסטקייט

לאמיר פארשטיין, דו זאגסט אז ס'איז א טעות, ס'איז נישט אמת. פארוואס זאגסטו אז ס'איז א טעות? די עיקר בליק אז אלע מיינע פרענדס פון סאם ריזן וואס האלטן זיך אוועקליפט. יעצט האק איך אויף זיי, ווייל זיי מיינען אז דער נארמאלער מענטש מיינט אז **אלו ואלו דברי אלוקים חיים**, אבער זיי ווייסן אז איינער איז א טעות. ווייל דער נארמאלער מענטש, דעמאלטס איז דער קלוגער געווארן צו טראכטן אז ס'איז דא אן אמת'דיגע כזית? דו פארשטייסט, וואס מיינט דער אייבערשטער... לאמיר... ר' יואל אהרן גייט מיך אלעזר'ן. דער אייבערשטער קערט צו זיין איילבייט פון היינט, אדער ס'איז א דומינדיגע איילבייט פון די חזיוניש פון די ידידה? וואס איז א חילוק? דו מיינסט אז דער אייבערשטער גייט אן? דער אייבערשטער גייט אן.

די מחלוקת וועגן כזית און די רעלאטיווע נאטור פון הלכה

דאס איז וואס מ'האט גערעדט פאר ר' יואל אהרן אנגעקומען, אז דער חניא האט געזאגט, דו ביסט א חכם? דו ווילסט ווייסן וואס דער עס איז אנגעקומען קיין איטאליע? די בהמה דו... משה רבינו האט ערוויס געדארפט, ער האט געשיקט שליחים קיין איטאליע. וויאזוי זאגט ער? ער האט געשיקט שליחים קיין איטאליע. ניין, א חפה. ר' איצחער זאגט אזוי, ווייל ווייל באמת איז דאך שוין די מחלוקת וועגן כזית איז דאך שוין אויך אוועקגעפאלן. נאר וואס דען, קוק ביי א פרומער איד, וואס רעכנט ביי כזית? ביי כרפס איז די כזית פיצי, ביי מרור איז עס ריזיג. ס'איז פשט אז ער נעמט אן יעדע זאך עניוועי לחומרא. אויב יעדער איינער וועט זיין מלאה הארץ דעה, יעדער איינער גייט

אננעמען יעדע חומרא. מיר דארפן נישט טאקען די ערשטע זאך, די עוז. די עוז.

די הייליגע ראמב"ם אין מורה נבוכים

די הייליגע ראמב"ם זאגט אין מורי נבוכים. אז ס'איז דא צוויי עיקר יסודות אין די תורה, וואס זיי האבן געלערנט אין הלכות תלמוד תורה: **לימוד התורה**, דאס הייסט אלע ענינים פון לערנען, וואס דאס איז די עיקר, די תכלית פון א מענטש איז צו לערנען, צו וויסן; **ולכבד מלמדיו ויודעיו**. זאגט דער רמב"ם, פארוואס? ווייל טאמער נישט מכבד די וואס זענען די יודעים, קען קיינער נישט לערנען. סאו, דאס איז אסאך א גרעסערע ענין ווי צו לערנען, ווייל דאס ברענגט צו לערנען. ס'איז ממילא די תלמוד.

רעספעקט פאר אינטעלעקטועלע ערנסטקייט אין אידישקייט

סאו, מאדערן ארטאדאקסי מיינט קודם כל, דו רעספעקטסט... די עדוויסערס מיינט, דו ווייסט אז רבי עובדיה יוסף האט געזען א כולל יונגערמאן, ער האט אים געוואלט קושן, ער האט אים טאקע געקושט, ער האט אים געוואלט. ווייל ער איז דאך א איד וואס לערנט. דו... ס'איז אן אידעאלאגיע, ער האלט פון כולל יונגערלייט. ס'איז נישט קיין אידעאלאגיע. יעדער איינער וואס טראכט אביסל, אפילו זייער אביסל, דו כאפסט, דו האסט דאך רעלאטיוו, דו ווייסט אז ס'איז דא זיבן... איך ווייס נישט, א ביליאן מענטשן אויף די וועלט, בערך זיבן ביליאן פון זיי האבן נישט געהאט קיין איין מחשבה אין זייער לעבן נאכנישט. נישט... דו ביסט ברוגז אויף די איד וואס ער מיינט נעבעך אז ס'איז נישט די כזית? דו כאפסט אז ער האלט די לעוועל פון אינטעלעקטואליזם, דו רעספעקטסט חכמה. ער איז א מער חכם פון ניין און ניינציג פראצענט, אכט און ניינציג פראצענט פון די וועלט איז ער מער חכם. נישט מער חכם, ער נעמט אינטעלעקט מער סיריעסלי.

די אינטעלעקטועלע ערנסטקייט פון א פרומער איד

דו כאפסט אז א איד שטייט ביי א ספר אזוי... דו כאפסט וואספארא צייט, וואספארא מין טייערקייט, וואספארא מין יוקר, ער רעדט פון דעם געסל בעקיש. דער געסל בעקיש מיט זיין... דו ביסט ברוגז, דאס איז שוין אלעס אזוי אינטערנעל, ווייסטו? מ'האט פיינט די לענגסטע ציצית. אבער רעלאטיוו צו... ער איז א מענטש וואס זיין גאנצע לעבן איז אז ס'שטייט... ס'שטייט אין א ספר, עפעס אן אינטעלעקטועל ספר, אז מ'דארף אזוי טון, קומט אויס אז מ'דארף אזוי טון, און די אנדערע ספר שטייט... דו כאפסט וואספארא לעוועל פון אינטעלעקטועל ער איז? ס'איז נישטא אין די גאנצע וועלט, בדרך אגב, אקעי?

דער פארגלייך מיט די וועלטליכע וועלט

איך ווייס נישט, מ'טאר האקן אויף גוים, ס'איז א קרישן האפן, מ'וויל נאך אלע גוים. נו פראבלעם, דאס איז רעליגיע. איך בין מסכים די טענה, די אלע טענות זענען גוט, אבער דאס איז טענות within די פעמילי, ווי מ'זאגט. נאכדעם וואס מ'האלט שוין אינטעלעקטועל, פארוואס קענסטו שוין אביסל קליגער? אקעי, א גוטע טענה. אבער דו ווייסט אז ס'איז נישטא בכל אומה ולשון נאך א פלאץ? מ'גייט מאכן די יארן, איך געדענק נישט ווען, ענק ווייסן נישט ווען, ארויסברענגען אפאר סטאדיומס אנפילן, מענטשן זאלן טאנצן אז זיי האבן געענדיגט עפעס א לאנגע בוק. דו קענסט מיר זאגן, ס'איז דא אסאך בוק קלאבס אין די וועלט. די גרעסטע בוק קלאב וואס איז דא איז זעקס און דרייסיג פרויען גרושות, אקעי? דאס איז די ריאליטי!

די ניו יארק טיימס בעסט סעלער ליסט

דו ווייסט אז די ניו יארק טיימס בעסט סעלער בוק, ווייסטו, פארקויפט וויניגער ווי עני חסידישע ספר? דו ווייסט? שלומי, how many books does it take to get on the best seller list by the New York Times? פרעג טשעט, רבונו של עולם! It's a few thousand books! That's it? די אלע "אלון כל הישמעאל" בעלן באמפער קויפט מער יעדער וואס... די שטייטע נאוולס וואס גייען און קומען, די דזשענקס טיילער וואס קויפט ביליאנען בוקס. ס'דא וואס פארקויפן ביליאנען און ביליאנען בוקס, ווייל עס איז זייער... א פאר טויזנט! זיכער נישט א לאו בוקס! נאכאמאל, מיילך בידערמאן געבט ארויס יעדע וואך מער טויזנטער בוקס. ס'איז נישט אזוי אינטעלעקטשועל, באט ס'איז נאך אזוי אינטעלעקטשועל ווי רוב בוקס אויף די ניו יארק טיימס בעסט סעלער ליסט. אקעי?

די מעשה פון צוויי צדיקים

ס'איז דאך א מעשה פון צוויי צדיקים וואס האבן זיך געטראפן... ער פארקויפט נאך אזוי פיל חידושי thoughts. They're not level of thoughts. ער פארקויפט thoughts. אקעי, זאל זיין. זיי זענען thoughts. אקעי. ער פארקויפט מער, איז דא מער, איז דא מער. זייער שיין געצונגט.

דער גארליצער רב און דער שינאווער רב — אהבת האמת און שנאת השקר

וואס וויל דאס זאגן? איך וויל נאר זאגן. כידוע, מ'האט גערעדט דער הייליגער גארליצער רב, דער ראפשיצער רב, דער שינאווער רב. דער גארליצער רב האט געזאגט, וואס איז דער חילוק פון אים מיט דער שינאווער רב? דער חילוק איז אזוי: ער האט זייער ליב דעם אמת. ממילא, ווי ער זעט א שטיקל אמת, קושט ער זיך דערמיט. ער האט אזוי פיינט דעם שקר, ווי ער זעט אז אפילו עס איז דא א מיליאן שקר, דארף עס זיין אזוי ווי דער שינאווער רבי. אקעי?

קריטיקאליטעט און שלעכטע מדות

ווייל צו זיין קריטיקל קומט נישט פון דרישת האמת און שנאת השקר, ס'קומט אויס פון דרישת האמת און שקר. ליב האבן דעם אמת האט מער מדות טובות אריינגעלייגט, אפילו עס איז אביסל אמת. די צוויי ברידער זענען זיך זייער גוט משלים איינער די אנדערע. ניין, זיי זענען נישט גוט. מ'דארף אויפהערן ליגנט. ס'איז א קליפה. ליטעראלי א קליפה. מ'טאר נישט. די גבורות קדושות האבן מיר געטארן. דארף מען ווארטן זיין. אפילו גבורות קדושות דארף מען ממתיק זיין. איך קען נישט זיין אזא...

רוב מענטשן וואס זענען קריטיקל, אלע אונזערע פרענדס האלטן זיך קריטיקל, רוב דערפון איז שלעכטע מדות און נישט אינטעלעקטשואליזם. אקעי? מיר דארפן אן עבודת הלב. איך רעד פון מיר. אקעי? איך זאג דעם אמת שוין א פאר יארן, איך זאג דאס, און ס'איז אמת.

אהבת החכמה, אחדות ישראל, ודוד המלך המשורר

ביקורת און קנאה — די אמת'ע מאטיוואציע פון "קריטיש זיין"

ליב האבן דעם אמת האט מער מידות טובות אריינגעלייגט, אפילו ס'איז אביסל אמת. די צוויי ברידער זענען זיך זייער גוט משלים איינער דעם אנדערן. ניין, זיי זענען נישט גוט. מ'דארף אויפהערן מיט דעם. ס'איז א קליפה, ליטעראלי א קליפה. מ'טאר נישט. ס'איז גבורות דקדושה, אבער מ'טאר נישט. מ'דארף ווארטן פאר... אפילו גבורות דקדושה דארף מען ממתיק זיין. קען נישט זיין שוין היינט.

לעט'ס בי ריעל, רוב מענטשן וואס זענען קריטיקל, אלע אונזערע פריינט וואס האלטן זיך קריטיקל, רוב דערפון איז שלעכטע מידות און נישט אינטעלעקטואליזם. אקעי? מ'דארף זיין הודאה לבעל דין. איך רעד פון מיר, אקעי? איך רעד נישט פון מיר, איך רעד נישט פון א פה שאסר, איך רעד פון מיר, איך רעד פון אמת. רוב וואס אונז האלטן זיך בעסער פון יענעם אין קריטיקל איז מידת ישראל'ס קנאה, און נישט ווייל ער האט דאך כבוד, ער האט דאך מער חסידים ווי מיר, מער תלמידים, מער מצליח, און ער האלט זיך דאך אינטעלעקטועל אויך, אבער ער איז נישט, איך האב אים פיינט. אקעי? ס'קומט נישט פון אהבת החכמה, ס'קומט פון שנאת ישראל. דאס איז די ריאליטי, ביי מיר, אפשר ביי ענקער, איך ווייס נישט, קומט דאס פון אהבת החכמה.

אהבת החכמה — דער ערשטער שריט צו גאולה

סאו, וויבאלד אז די עיקר, די גאולת העולם קומט פון מודעות דעת, און מודעות הייבט זיך אן פון אהבת הדעת, **לפי הדעת לפי האהבה** זאגט דער

רמב"ם, איך מיין נישט דאס, אבער עניוועיס, אהבת החכמה איז די ערשטע סטעפ. דארף מען ליב האבן, ווי מ'טרעפט חכמה.

אז א יונגערמאן שטעלט זיך אויף אין בית המדרש, ער זאגט עפעס א שטיקל תורה וואס הייבט זיך נישט אן, לאזט זיך נישט אויס, איך פארשטיי נישט, ער זאגט מיין לעבן, דערפאר זאגט ער נאך אויס ווי קבלה, אבער איך דארף אים ליב האבן. איך האב נישט ליב געהאט, איך האב מיר געזאגט אז ס'איז קבלה. ער האט נישט געוואוסט אז ס'איז א קאמפלימענט אדער א קריטיסיזם. ער האט געזאגט נגלה, ער האט א שטיקל תורה אויף מסכת סוכה, איך האב געזאגט קבלה, ס'איז סתם ווערטער. ער ווייסט נישט, מ'דארף עס ליב האבן. מ'דארף עס טאקע ליב האבן.

רעספעקטירן דעם אנדערן'ס אינטעלעקטועלע שאול

ער האט אמת'דיגע אינטעלעקטשועל. אקעי, איך האלט זיך נאך א בעסערע אינטעלעקטשועל. ס'זאל זיין, לער איך וועל אים אויסלערנען, ער וועט מיר אויסלערנען וואס איך האב. די פראבלעם איז אז ער איז נישט אז מ'שטעלט אינטעלעקטשועליזם ווי מ'האט פריערדיג גערעדט. די פראבלעם איז אז ער קוקט נישט ארויף אויף אים אינטעלעקטשועל. אה, עס איז מסכים. ער זאל רעספעקטן די שאול. ער זעט מיר, קען איך אים זען א מיליאן מאל נעבעך. אזוי ווי מ'האט גערעדט, מ'קען נישט ווארטן אין רסיפראקל. אונז דארפן רעספעקטן די פער. יעדער איינער ווייסט וואס יענער דארף טון, איז נישט קיין וועג.

הושענא רבה — דער סוד פון קוקן אויף דעם צל

איך וויל זאגן אז דאס איז די סוד פון קוקן אויף די צעל פון די הושענא רבה. ווען מ'זעט די אנדערע זייט פון די שטן, מ'קען אים אנקומען ווי עפעס א שווארצע זאך וואס באגלייט דיר. מ'קען אפקוקן אז ס'איז די אנדערע זייט פון דיר. ס'איז די אנדערע זייט פון דיר. ס'איז די אנדערע זייט פון דיר.

ברכת כהנים — די טיפקייט פון די ברכות

אבער דאס איז וויאזוי ס'איז א ברכה, איך האב באמערקט אז וויאזוי ס'איז א ברכה אויף ברכות וואס מ'דארף זאגן פאר די אידן, וואס הייסט איז א ברכה, מ'דארף זאגן די ברכה, סיי זאגט מען נישט די ברכה, מ'ליינט דאס איז די חתונה, נאר ס'איז די חתונה, פארוואס? וועלכע ברכה זאגט מען? **יברכך**, לאמיר שני, די ברכות וואס איז... ס'איז סתם מיר, ס'זאגט למה חייב, ווייסט? ס'איז נישט ספעציעל, וויזשנער איז נישט ספעציעל. סיי זאגט מען, וואס מיינען די ברכות כהנים? מ'זינגט דאך דערנב, אלעס וואס מ'זינגט? חלומות איז עס, קיינער ווייסט נישט וואס ס'שטייט, ס'שטייט נישט גארנישט, דער אייבערשטער זאל דיך ערבענטשן. ס'שטייט מורא'דיגע שער קאפעס, ס'איז זייער פיוטיפול. דאס מיינט עפעס!

תקופת השופטים — "איש הישר בעיניו יעשה"

ער איז מפייס אז די אלע וואס האבן באקומען א ברכת יעקב פסוקים. איך זאג פארקערט, איך האב געזאגט זייער אינטערעסאנט, א קליינע מעשה. מ'איז געוועזן אין דזשערמאניע נישט לאנג צוריק פארדעם. קומט צו צו מיר עפעס א דזשערמאן קאפל, אן עלטערע קאפל. דו יו סטארי די בייבל אין די ארידזשינעל לענגווידזש? יא. אקעי, ווען אין א סערטען ווערסע, ווי וואנט נאו אויב יו קען טיטשן צו אונז. אין 1924, **אלע עשיר אמור ברוך מבנים עשיר ירוש. ויהי רצועך אבדו, טוב בשם הרגלו**, און נא, כנמיך כדבך, דבך, דבך, דבך, איך געדענק שוין נישט, איך האב אמת אריין געוועזן מלכים איז געוועזן אזא שלעכטע מלכים, **אשר אין זמן השופטים איז געוועזן איש כל ישוב עיניו ויעשה**, און ס'האט אויך מעלות.

דער דברי יואל'ס פארשטאנד פון "איש הישר בעיניו יעשה"

ער האט געטון די ריכטיגע זאך, נישט אישוב עיניו ויעשה, נאר פארקערט. ס'איז געקומען צו אים אז דאס איז מנוגע שקר, און יעדער מנין איד וואס זעט מנוגע שקר זאל אנטליפן פון דארט. ס'איז זייער אינטערעסאנט וואס ער האט געהאלטן פון דעם, ווייל ער האט געוואוסט אז דאס קען אים קומען אים בייטן אויך. כך הוה, יא. אויב זאגסטו אז ס'איז אייביג דא מנוגע שקר, **איש כל ישוב עיניו ויעשה**. אז אויב א איד זעט דעם אמת אז ס'איז אנדערש ווי די גרויסע סיסטעמס זאגן, זאל ער גיין נאך דעם אמת'ן, ער זאל אליין גיין נאך דעם אמת.

ערגעץ אין דברי יואל, אין דברים, אין איינע פון די דברים'ס איידערס, איך וועל עס אויפזוכן. סאו די ענקסטע פוינט איז, טאמער אם לא זוכים, דעמאלטס וועט נישט יושב ואינו ויעשה, ווערט אנארקיזם און מ'הרג'עט זיך פון די בני בנימין און אזוי ווייטער.

דער אריגינעלער אידעאל — איש תחת גפנו

וואס די אריגינעלע איז, אזוי שטייט אין שירות דבורות. אז יעדער איד זיצט דאך די **איש תחת גרפה איש תחת גרפה** [איש תחת גפנו], ער קען נאך נאר האבן זיין אייגעמייסט מקדש דרך ארגיס. די גאנצע איסור הבמות איז נאר ווייל מ'האט נישט מצליח געווען מיט די איסור. נאר וואס? ווען ס'פעלט אויס קומט מען זיך צוזאמען, אונז זענען אלע עובדים אל אחד, אלע זאגן **שמע ישראל ה' אלוקינו ה' אחד**, שמע ישראל וישראל סבא, יא? אונז זענען אלע אייניקלעך פון קהלת יעקב, אונז זענען אלע אייניקלעך פון יעקב אבינו, אונז האבן דעם ענין, אונז זענען יוסף, אונז זענען זבולון.

ווען ס'פעלט אויס — אחדות אין צרה

ווען ס'פעלט אויס, אוודאי, ווען די עיקר פלאץ פעלט אויס, אז ס'איז דא א מלחמה, און מ'שלאגט זיך, און ס'קומען פלשתים, קומען אלע אידן. אזוי ווי **"ויעזק שאול את כל העם"**, דאס איז געווען די ערשטע דזשאב פון שאול המלך.

אבער למעשה, דבורה האט געטרייט, און נפתלי איז נישט געקומען. נפתלי האט זבולון, **"עם חרף נפשו למות", נפתלי על מרומי שדה.** העלאו, דאס איז נישט קיין וועג! מ'האט געדארפט ווארטן אויף יפתח הגלעדי, אויף עפעס א באנדע דארטן ביי די עק. יפתח איז יעדער געקומען. אמאל האט זיך געמאכט. דאס איז די זאך.

די עיקר תיקון — נישט אנארכיזם, נאר דוד המלך

וועגן דעם, די עיקר תיקון... ס'זאל זיין אזא גוט, **"איש כל הישר בעיניו יעשה"** קען ברענגען אז ס'זאל נישט ארבעטן. אבער ס'איז זיכער אז די איידיעל איז נישט אז ס'איז דא איין מלך וואס זאל זיין, די טעראריסטן האבן באראבעוועט יעדעם. די איידיעל איז... וואס מיר בעטן אייביג איז דוד, נישט די תקופת השופטים זאל צוריקקומען, נאר די תקופת דוד זאל צוריקקומען. דארט איז דא געווען א מושל בכיפה, און א מושל וואס איז אונזער.

רחבעם בן שלמה — "באין זקנים סתירה, ובאין נערים בנין"

האסט געלערנט אמאל א פסוק, **"באין זקנים סתירה, ובאין נערים בנין"**? סימן לדבר רחבעם בן שלמה! רחבעם איז געווען איינער פון די... יעדער האט געהאלטן אזוי ווי דיך. אה, רחבעם! ס'איז א נארמאלער מענטש! שוין בעסער פון דעם וועט שוין זיין צוויי מלכיות.

דוד המלך האט דאך נישט געצווינגען פאר קיינעם קיינמאל צו זיין א מלך. יואב האט געהאט א גבאי יואב, פרעג נישט. אבער דוד המלך האט נישט קיינער געצווינגען גארנישט. ער האט נישט געהאלטן פון דעם גבאי, אמת? **"מה לי ולכם בני צרויה?"** ער האט נישט געהאלטן פון דעם, אבער ער האט אים גוט אויסגענוצט. ליסען, דאס איז די פארט פון די קליפות, אבער...

דוד המלך — דער משורר, נישט נאר דער לוחם

מיין פרעונד ר' דוד'ל האט געזאגט אז פארוואס דאוועט מען היינט צו פאר דוד? ווייל דוד איז מער א מלך פון משורר. דוד המלך האט געשריבן תהלים, היינט איז די השפעה פון דוד, ער האט געשריבן תהלים. וואס איז דא פשט? ס'איז דא א מלך וואס ער גייט מיט'ן שווערד. דוד המלך איז געווען א מלך פון די ניגונים.

ר' נחמן האט געזאגט, משיח וועט כובש זיין די וועלט, מ'וועט זינגען א ניגון. ער איז געווען דוד המלך. יעדער איינער פון דעם וועט זיין שיינע ניגון. א גרויסע פרט. דער זעלבער מענטש איז דער מחבר פון תהלים און מלכים. דאס איז די תירוץ. מ'קען מיר מאזן תהלים סוף צו זיין א שיח, ענדערש ווי

יענער. יעדער איינער האט ליב געהאט ניגונים. דאס האט ר' שמואל געזאגט, איר דארפט ארייננלייגן אין די ערדער.

דוד דער משורר אדער דוד דער לוחם?

סאו ווען מ'זינגט פאר דוד דער משורר, איז פאר דוד דער משורר אדער דער דוד דער לוחם? דארף וויסן. אקעי, פאר אלע איז געווען משורר, ער האט געזינגט אזעלכע שיינע קינדער, און יעדער איינער וועט זיך שלאגן מיט פאר אים. ס'איז ריעלי דייער ריעל. אבער ס'איז אמת אז א מלך וואס קען געווען ארום איינגעמען מיט זיין פידל איז טויזנט מאל בעסער ווי א מלך וואס דארף נוצן זיין שווערער.

די עיקר פיליג — מאכן נייע ניגונים

די עיקר פיליג פון די וועלט איז אז נישט יעדער איינער גייט אין די זעלבע מיליטער, און דער עולם וויסט נישט אז עס איז אן עצה צו שרייבן נאך אפאר תהלים'ס. מאכן נייע ניגונים. עפעס זינגען די נארישע ארטיקלעך וואס איך פריקט שוין פאר הונדערט יאר, עס האט נישט קיין פארמאנט קיין ריח. מ'דארף מאכן עפעס א נייע ניגון. ניין, ניין, ניין, ס'איז דא נייע. פון שראקע... יא, מ'דארף מאכן נייע. אזעלכע גוטע ניגונים, דער עולם זינגט עס שוין. און יעדער איינער וועט זינגען די זעלבע ניגון, וועט מען זען אז עס גייט די זעלבע אהרן.

די הצלחה פון זמירות

אה, שראט. הונדערט פופציג טויזנט קאפיעס. אה, די זמירות. ענגליש, אידיש, לשון קודש, שבט. וואו. פופצן הונדערט און איין ניגונים ארייננגיין אין קינדער'ס זמירות. וואו. איין גוט. נאכדעם וואס איז געקומען זומער השרת. איך וויל אזוי ווי דער רבי זאל איין געקויפט די גארנישט פון די מלכותי ישראל. דער רבי זאל איין געבערענגט די גיגנט. אלע? אלע פופציג. וואס איז דאך געווען אזא קאפיס? וואו. שטעלט אים א יאר.

פארוואס עס האט געדינט — אחדות דורך ניגון

ווייל ס'האט געדינט אויף פאליטיק, אויף פילעג. ווייל זיי זאלן נישט נאכשטאנען זיין, זיי האבן זיך נישט געקומען אין איינער. זיי זענען געקומען אין איינעם סייכות. יע יע יע י איין זאך, דאס איז שוין געווען אזוי לאנג צוריק, מ'קען עס נישט מאכן, מ'פארשטייט, דער הר הבית באלאנגט נישט פון קיין חסידות, סאו יעדער איינער איז מסכים אז ס'איז אין איין פלאץ.

אחדות דורך בית המקדש — וואס אלע אידן זענען מסכים

ווען וויזשניץ איז דארט, וואלט איך געווען א וויזשניץ פי אין א חלום. א חלום קען זיין א חלום וואס יעדער איינער שערט. ניין, נישט א חלום. נישט וועגן ס'איז א חלום. די הויפט, די הויפט קען יעדער איינער איינער מסכים. ניין, איך בין נישט מסכים. ס'איז דא געוויסע זאכן אז אלע אונז זענען מסכים.

דער הר הבית — דער פלאץ וואס אלע זענען מסכים

אויב מ'וועט מארגן בויען די בית המקדש אין דעם איין פלאץ, **אשר בחר השם** שטייט אין ספר דברים, גייט יעדער איינער מסכים דארטן די אמת'דיגע פלאץ. נא פראבלעם. אבער דאס איז אן אחדות. מ'איז נישט מסכים צו בויען. איז א נאר אז אויב דו בויעסט, וועט נישט זיין קיינער וואס וועט נישט מסכים זיין.

דארפסט געדענקען, איך וויל דיר זאגן א ריעל טרוז. ס'איז דא געוויסע זאכן וואס מ'האט אויפגעטון, וואס זענען שוין די אידן פאר זייער לאנגע צייט. ס'איז דא געוויסע זאכן וואס אלע אידן זענען מסכים, מ'קען נישט מתהל זיין אין דעם, און זאגן אלע סיניקל טובות, מ'דארף נישט קיין סנהדרין, מ'דארף מעצם זיין די דריי זאכן וואס יעדער איד איז מסכים.

די דריי זאכן וואס יעדער איד איז מסכים

ס'איז דא דריי זאכן וואס יעדער איד איז מסכים, נישט קיין איין איד איז נישט מסכים, וואס איז גענוג אין נאך צו בויען נישט נאר איין נעישאן, נאר פינף און צוואנציג נעישאן איז גענוג צו בויען מיט דעם. נאר וואס? יעדער איינער איז מדגיש די זאך וואס איז נישט מסכים. ווערט דאך געהייסן, העומרים **שמע ישראל**. אפילו אלע אידן זענען מסכים אז מ'זעט נישט אין אור הבית, קיינער איז נישט מחולק. אפשר נישט שמרונים. שמרונים זענען טאקע נישט קיין איד וועגן דעם. און אלע אידן זענען נישט קיין שמרונים.

אלע זענען מסכים אז די מיטש איז אין יענע פלאץ, און דארט האט מען איז בויען. יעדער איינע זאך וועגן עס א הויפט, עס איז ווילי מסכים.

קעגן פאלשע דרושות — דער בית המקדש איז נישט אין מירון

בשם אמת, נישט אלע אידן, סאך אידן האלטן אז עס גייט זיין אין מירון. ניין, נישט אמת. דאס איז שיקל, בערך א ווער זאגט די דרשה איז א שונא ישראל וואס רעדט אין קיינמאל מער. אזוי רוקט זיך די בית המקדש פון מקום למקום. שטותים מיט לאקשן? ס'איז נישט קיין בית המקדש. ס'איז נישט קיין בית המקדש. ס'איז נישט קיין שטותים. ס'איז נישט א שיינע דרוש. ס'איז נישט מסכים.

די דרושות קומען זאגן פארשיסטן. הער נישט, רעד נישט צו יענער מענטש. זיי וויל פארשיסטן. זיי גייען דיך אויף שעכטן ווען ס'וועט זיך זיי לוינען. הייב דיך נישט אן מיט זיי. איך קען זיך נישט אויסמשאלצן מיין אייגענע דרושה. איך מיין ערנסט, ניין, אזא שיינע דזשאו.

מירון איז א קבר פון א צדיק, נישט דער בית המקדש

ס'שטערט נישט וועם שטערט אז מ'גייט אויף מירון, אבער ס'איז א קיין פון א צדיק, ס'איז א שיינע פלאץ. ס'איז נישט קיין... ניין, מ'רעדט לשורש. וודאי, אזוי ווי די חכמים... **אוצר להם מדינת נסך יענוג המזבחו, און מיין לגרון שלם לחם יענום**. וואו איז עס? עהה... ס'איז דא נאך... דו פארשטייסט? ס'איז נישט קיין... ס'שטערט נישט קיין... ס'איז נישט אמת. איך וויל דיר זאגן,

אחדות ישראל און די קשר צווישן זמנים און נשים

וואס אלע אידן זענען מסכים: מקום המקדש

איך קען נישט די שטאם שורש פון מיין אייגענע דרשה. איך מיין ערנסט. ניין, ס'איז א שיינע דזשאוק. ס'שטערט נישט, וועם שטערט אז מ'גייט אויף מירון? ס'איז א קבר פון א צדיק, ס'איז א שיינע פלאץ. ס'איז נישט קיין... ניין, רצון לשורש. וואו איז עס? אה, ס'איז דא נאך? ס'איז דא נאך? ס'איז דא נאך. דו פארשטייסט? ס'איז נישט קיין שטער, ס'שטערט נישט קיינעם.

ס'איז נישט אמת. איך וויל דיר זאגן, ס'איז דא מענטשן וואס זאגן דאס, אלע מיינע פריינט זאגן דאס, און ס'איז שרעקליך די זאך. אז מירון איז א קאמפעטישן, מ'האט שוין געמאכט. ס'איז נישט אמת. די אלע אידן, ס'איז נישטא קיין איין איד וואס פארט קיין מירון, דער גרעסטער מירונ'ער איז מודה אז דער בית המקדש איז נישט אין מירון, נאר אין מקום הר הבית. יעדער איז מודה אז דער משכן שילה איז געווען ריכטיג בשעתו, יעדער איז מודה, קיינער דינגט זיך נישט אויף די מקדש.

אבער מ'האט געמאכט א נייע בית המקדש במציאות. זייער קלוג, ווייל דאס איז דער קבר פון די צדיק וואס איז יעדער איינער משותף, איז ער מדגיש עפעס א קליינע חילוק. דער מקום המקדש, ווי אונזערע זכות איז, איז אויך עפעס א קבר, עפעס א צדיק האט אמאל געשלאפן פאר איינעם, עפעס שלאפט דער צדיק א טויזנטער. איך בין מסכים מיט די תורה, אבער די מעשה, רוב אידן, נישט רוב אידן, א יעדער סינגל איד, **כל אשר בשם ישראל יכונה**, יום טוב מועד, יעדער סינגל איד איז מודה אז די בית המקדש גייט מען בויען אין הר הבית און נישט אין בראנזוויל. קיין איינער וואס זאגט אנדערש.

קריטיק אויף די "הר הבית מענטשן"

די איינציגסטע וואס זאגן אנדערש זענען די הר הבית מענטשן, וואס דאס איז א טיפשות שאין כדוגמתו. ווייל זיי דארפן נעמען איין זאך וואס אלע אידן זענען מסכים, קאכן זיי זיך, זיי זענען ביזי מאכן מחלוקת, און די אנדערע אידן קאכן נישט גענוג. יעדער איינער איז מסכים, בויעסט אדרבה, קיינער איז נישט מחולק.

א צדדיגע דיסקוסיע: בתי מדרשים אויף הר הבית

מ'קען באמת טראכטן לעומק הדברים, ס'איז אינטערעסאנט. ס'איז דא חברה וואס זאגן אז מ'דארף נאך נישט בויען די בית המקדש, אבער ס'איז געווען א בית המדרש אויף די הר הבית. ס'איז געווען בתי מדרשים אויף די הר הבית. דאס איז וואס מ'ווייסט. סאו מ'דארף נישט בויען א בית המקדש, בית המקדש דארף מען אונטערברענגען די מוסלים קירכע וואס דא איז דא. נאר מ'הייבט אן מיט בויען א בית המדרש אויף די הר הבית. ס'איז שוין דא, דאס איז דער כותל, דארף דאווענען. ס'איז שוין דא אויף די הר הבית. וואס איז די דרך? נא, נישט מאכן מיר נאך. לאנגע וועלן בלייבן טיש.

דריי פונקטן פון אחדות: שמע ישראל, ארץ ישראל, תורה

נאר איך שטיי, לכל ושמי ישראל, נא? אלע אידן זענען מעשיות אויף **שמע ישראל**. אלע אידן זענען מסכים אויף **ארץ ישראל, מקום המקדש**. אלע אידן. סאטמאר איז אויך מסכים. אקעי.

די דריטע זאך איז די **תורה**. וואס איז די פשט אין די תורה? יא, אבער דאס איז אויך א זאך. וואס איז תורה? די טעקסט פון די תורה. די בוק, די ספר תורה. משניות איז נישט יעדער איינער מסכים. די ספר תורה. דארף מען פארדעם גיין טאנצן מארגן מיט די ספר תורה. דו ווייסט פארוואס? מ'גייט טאנצן אז די בוק, די קלף, פונקטליך.

פארוואס דער ספר תורה איז אזוי וויכטיג

אויב ס'איז דא חכמים וואס זאגן מ'קען שרייבן א תורה אנדערש, מ'קען טאקע, אבער נישט אלע אידן גייען ליינען מיט דיין תורה. דו כאפסט? דאס איז זייער וויכטיג. פאליטיק, אחדות, ס'איז משונה'דיג וויכטיג. איך האלט אז מ'דארף נישט שרייבן א תורה מיט קלף. קלף איז אלטע טעכנאלאגיע. מ'זאל עס שרייבן אויף אן עפ. נו פראבלעם. א גאנץ יאר וועל איך לערנען מיט אן עפ. אבער א ספר תורה, מ'גייט נעמען די תורה, און מ'שרייבט פונקטליך, איז נישטא קיין איין איד, נישטא קיין רעפארמער, נישטא קיין קאנסערוועטיווער. אמת, נישט ווייל... דאס איז די קלענסטע זאך. ס'איז א ריזיגע זאך.

האסט איין זאך וואס יעדער סינגל איד, אפילו די וואס דו שעמסט זיך מיט זיי, איז מסכים? אלע מסכים, ס'איז שוין אלעס גוט. משיח איז שוין געקומען. איך מיין צו זאגן, דו קענסט מיט דעם ארבעטן. אה, מ'קען נישט... אלע נעמען די זעלבע תורה. אלע הלכות האבן עס שוין דערפון. מעיבי. שוין מער, שוין די רגע וואס מ'גייט אריין אין דיטיילס, שוין מאדנע געשאלעכץ. מ'האט מסכים געווען דאס איז די זעלבע. אקעי, דאס איז תורה. חלק אין תורה.

פארקערט, די וועלן נאכאמאל פארשטיין אז דאס וואס איך האב 600 אנדערע פשטים אין די חומש ווי דו, דאס מאכט עס נישט אנדערש. אבער דאס פארשטייט נישט יעדער. די מחלוקת שוין אויף שלא מאכט זיך אמאל איז נאר די נמשל, די משל אין די אלע מעשיות.

מסירות נפש פאר די זעלבע תורה

דו ווייסט וויפיל אידן זענען געשטארבן נאר כדי אז מען זאל האלטן די זעלבע תורה? וואס וואלט געווען שלעכט אז חלק אידן טאנצן מיט די ברית החדשה? וואלט מען נישט געקענט צוזאמרעדן מיט זיי. ס'וואלט געווען א פירוד צווישן אידן. נאר וועגן דעם. אונזערע אלע זיידעס האבן זיך פארברענט, זיי זאלן נישט דערביקן צו א ציילן.

וואס איז דער שלעכטער? דער אייבערשטער איז נישט אין די ציילן? די ציילן ווייזט אז דער אייבערשטער איז אויף אלע זייטן פון דער וועלט. אזוי ווי עס שטייט אין ראשונים אז ווען עס זאל זיך מקריב זיין נישט צו מאכן די צפון לדרום, זעט אויס ווי א ציילן. אזוי ווי די קריסטן מאכן גליידי אידן. נו, און וואס שטערט דיך? דער אייבערשטער איז טאקע דארט אויך. אבער דאס איז נישט צו אלע אידן מסכים. עס קען אלעמאל זיין אפאר אידן וואס דריקן זיך נישט צום ציילן. סאו מ'קען נישט.

גייט עס צוזאמען מיט אלע גוים אויך? ס'איז דא צוויי ביליאן מענטשן וואס האבן שוין נישט פארשטאנען מיט זיי. יענע מענטשן האבן זיי זייער זאך, האבן זיי נישט קיין חלק מיט זיי יעצט. אונז גייען טרייען צו דילן מיט די אידן. די גאנצע וועלט האט שוין... אויך, אבער סטעפ ביי סטעפ. אבער די לובלינער טיש קען זיך אייביג אויספרייטן נאך און נאך. יא, מיר ווייסן נאך נישט וואו די אויבן מ'וויזט. אלע פאלט, לובלינער צירט מיר רוין. חיים דברכה.

דער קשר צווישן זמנים און נשים

שינה, אוי שינה, אוי גוט באשעפער, אוי שינה, אוי שינה, אוי שינה, אוי קירבה, וואטעווער ס'איז, מ'זאל זיין דער רבי אין איידל, אבער אז ס'זאל זיין מוגבל אין זמן, ס'איז זייער וויכטיג אז ס'זאל זיין מוגבל אין זמן, וועגן דעם די **מצות עונה**, אנשטאט מ'זאל זאגן די עצם מצוה, די עצם מצוה איז קירבה, אבער די מצוה איז אז מ'זאל האבן א זמן פאר קירבה.

ר' ישעי' און דער ענין פון זמן

איך מיין אז די זמנים וואס אונז האבן מיט קאביופל, איז אויך עפעס אזא ענין וואך, ס'איז דא עפעס א בריוו פון די רמב"ם, ס'איז משמע אז די רמב"ם זאגט אז אינמיטן די וואך דעט זיך נישט מיט אידן, איך ווייס נישט צו איר קענען אריינגיין, איך האב נישט געהאט איינער איינער צייט, סאו פשט איז אז מ'האט אזוי ווי א דעיט מיט'ן אייבערשטן איינמאל א וואך שבת, און ימים טובים לויט די רמב"ם איז געמאכט געווארן **לעשות בתורה**, מ'זאל האבן מער צייט פאר תורה, פאר תפלה, פאר חסד.

די צייט פון דער רמב"ם און היינט

און היינט, ברוך השם, ס'איז א luxury days אז מ'פאדערט פון א איד אז יעדן טאג זאל ער לערנען אפאר שעה. נישט ביי אונזער לעבן איז געווארן גרינגער, אבער ווען מענטשן האבן געדארפט ארבעטן א גאנצן טאג אין די פעלד, אדער אז א איד ווי דער רמב"ם האט ממש נישט געהאט קיין צייט צו... היינט, אפילו דער גרעסטער דאקטער, קען טרעפן צייט, אפילו דער פרעזידענט האט צייטן ווען ער שפילט, עקסערסייז, וואטעווער, איז אריין מיט מאמין, אונז דארף מען אים גלייבן, אין יענע בריוו איז משמע, ער האט ממש נישט געהאט, ער האט פאר'חלש'ט אריינגעפאלן אין בעט שלאפן, א גאנצן טאג נישט ער עושר געווען מיט מענטשן, אלס דאקטאר, האלט אויך אמת. א דאקטער איז יא געבליבן די זעלבע זאך, אז מ'האט ממש נישט קיין צייט פאר גארנישט.

יום טוב אלס נאשאנאלע צייט

אבער ר' ישעי' האט געזאגט אז א יום טוב קען נאר זיין ווען ס'איז א national. אבער ס'איז דאך געווען א national. ווען די לאנד צעלעברעיט א יום טוב, איז עס אן excuse אין ווילידזש צו צעלעברעיט א יום טוב. ניין, ער זאגט וועגן דעם, זמנים נשים, איז ווייל די קשר פון א מענטש מיט זיין ווייב דארף זיין מוגבל אין זמן.

מצוות עונה — די מצוה פון זמן

מצוות עונה האט מען אריינגעלייגט אין די ווארט זמן. עונה טייטשט א צייט. אז מ'זאגט נישט נאר קורבה מדוה, ווייל יעדער מענטש האט קורבה מדוה ווען ס'כאפט אים אן, אבער דעמאלטס איז נישט קיין מצוה. די מצוה איז ווען דו ביסט עס מקבל אין זמן. אז נישט ווען ס'כאפט מיך אן א חשק דעמאלטס בין איך מדוה, נאר אז דו ביסט דיך אליין מקבל אז איך דארף עס טון וואנס אין אזא און אזא זמן, וואטעווער די זמן איז. דאס הייבט זיך אן אין די המשך פון אישות, אז ס'דארף זיין מוגבל אין זמן. דאס איז די קשר צווישן זמן און נשים.

אונזער קשר מיט'ן אייבערשטן — אויך מוגבל אין זמן

זאג איך אז אויך אונזער קשר מיט'ן אייבערשטן, דאס אז מ'פאדערט דארט פון א איד זאל האבן יעדע מאל, קען זיין ס'איז א סתירה אויף א מענטש'ס לעבן. אויב א מענטש האט נישט די צייט, ער האט נישט אייביג די גדלות המוחין, וואס מ'פאדערט איז, זאלסט האבן מיט'ן אייבערשטן די דריי מאל א יאר, די פאר מאל א יאר, וואס דעמאלטס איז זמנים, דו קומסט אריין און דו קאנעקטסט זיך.

דער רמב"ם וועגן חול המועד און לערנען

און למשל דער רמב"ם זאגט אז דער רמב"ם האלט אז חול המועד איז נישט קיין דאורייתא, אנדערש ווי בה"ג און תוספות, זאל נישט אויסקוקן ווי ימי חול. אבער שפעטער זאגט ער אויך אז מ'זאל האבן צייט צו לערנען תורה, יא, עפעס? ערגעץ וואו זאגט ער עס? ניין, דער עיקר, דער הלכות חול המועד איז נישט געמאכט אלס עשר מנוחות, עס איז געמאכט אלס האבן צייט צו פראוונען צו... יא. און די פשט אז די ימים טובים איז געווען א צייט צו זיין מיט'ן אייבערשטן. עס מאכט **נפלא ה' אלקיכם**, עס איז געווען א צייט ווייל עס איז נישט געווען שייך.

די luxury פון היינטיגע צייט

דאס אז אונז קענען מיר מאכן כל ימי חגים, יעדער מענטש קען מאכן אפאר שעה א טאג. איז דאך א געוואלדיגע זאך. אקעי, דו ביסט א שערעד אין דעגרי, מאכט מען יעדן טאג אפאר שעה א טאג וואס מ'קען. דו טוסט אויך אפאר שעה א טאג צווישן לערנען און נישט ארבעטן. ס'איז דא צייט. יעדער איינער האט מער ווי... לערנען אפאר שעה א טאג? ניין, נישט לערנען, נישט ארבעטן. די צייט פון נישט ארבעטן קען זיין אפאר שעה א טאג. ס'איז א געוואלדיגע זאך. ס'טייטש אז אונז האבן די פרידאם פון נישט נאר יום טוב. אבער די מינימום איז יום טוב. אז יום טוב איז א צייט ווען א גאנץ יאר האסטו נישט די צייט, יום טוב האסטו די צייט.

דער רמב"ם וועגן שמחת יום טוב און לערנען

און יעדע מאל ווען דער רמב"ם רעדט וועגן זמן, ווען ער רעדט וועגן שמחת יום טוב, אייביג דערמאנט ער די צייט פון לערנען. און דער רמב"ם אין הלכות יום טוב זאגט אז **כך היא סדר הדברים**, אז מען קומט אין בית המדרש, מען דאווענט, מען עסט די סעודה, און מען דאווענט מנחה, און מען גייט אהיים און מען פארברענגט און מען כאפט א דרימל אדער וואס, און נאכדעם קומט מען צוריק אין בית המדרש און מען לערנט נאך זעקס שעה.

פאר די צווייטע... פאר מ'גייט אהיים די ערשטע מאל פאר די סעודה? פאר די צווייטע סעודה, אבער פאר די צווייטע. על כל פנים, מען זעט אין די רמב"ם'ס סדר, אקעי, אונזער זייגער איז אסאך שפעטער, דעמאלטס האט מען געלעבט מיט נעטשור, מען האט געלערנט ווען די זון שיינט אויף, אבער דער רמב"ם האט געוואלט יום טוב, נישט שבת, אבער יום טוב האט ער געוואלט א ערשטע סדר הלימוד, **חציו לה'!**

סיום: א ברכה פאר נשים און זמנים

יא, יא. איין גוטס. נו, מאך א ברכה אז אלע אידן זאלן האבן נשים און זמנים. נשים און זאלן האבן גענוג צייט זעקס שעה א טאג. נשים און גענוג זמנים. יעדער זאל צוריקטרעטן אין נשים. ווער איז דא? טאקע, דו ווייסט, דער ליובאוויטשער רבי האט געזאגט אז מ'האט נישט פארגעסן א ברכה אחרונה? איך וואלט געווען א מנהל וואס איך האב נישט פארגעסן איין איינציגע ווייב. די ווייבער זענען געווען רוב אין ווייב שוין. איך האב געפאטשט. איך האב נישט געזאגט. אזוי סימפל, ווייל יום טוב דארף מען זיין טהור. ניין, איך גיי פאר יעדן איינעם, איך גיי פאר מיכל. נו, מאכט מען א טריפישע טיילער.

כבוד התורה, מנהג המקום, והחיוב ללמוד וללמד

הנהגות מוצאי יום כיפור — ווייזן דעם חילוק פון עינוי

דאס האסטו גארנישט געזאגט. ס'איז אזוי סימפל, ווייל די יום טוב דארף מען זיין טהור. ניין, ס'שטייט פאר יעדן איינעם, ס'שטייט פאר מיכל. דער טאטע זאל זען אז איר מאכט מען א טריפישע תחנית פון יום טוב. דאס האבן צופיל געזינדיגט, דאס האבן צופיל געזינדיגט. וועסטו נישט די ספר אחינת שעירה. איך וויל נישט געמאכטיג נאכדעם, ווייל א טעמט דאס באהאבן איז שוין געוואלדיגע לאנגע בחורים. איך קען דא עס דא עס די שיעור. איך וועל דא עס די טויזנטס און פאסטו טאכטער. וואו דו גייסט שוין? איך גיי אויך שטיין. איך וועל באטאלט מיט א ישיבה די באהאבן. איך וועל דאס נישט געבן. סליחות? ס'איז דא סליחות. ס'איז דא סליחות באהאבן. די גאהבא האט צוטון מיט דעם וואס זיי האבן אנגעקוקט שמחה ווי אן עבירה פון **וישמע ישורים ויבד**. אין ספר החינוך זעט אזוי אויס אז דאס זענען געווען טעג וואס זיי זענען געווען בשמחה וועגן אסיפה, וועגן ליקוד, וועגן וואטעווער, אסיף,

קצר, אדר, און מ'איז ממילא בשמחה. ממילא ווען נישט אז מ'זאל זיין סתם בשמחה, מ'זאל נעמען בשמחה און עס מאכן לשם שמים.

אויף דעם זאגט רבי יודא יואל, אזוי ווי די לילי, אזוי ווי מ'זאגט אז ס'איז דא א צד השואה פון עמר מיט שתי לחם מיט לילוב. עומר איז מתיר חדש בעומר מדינה, שתי לחם איז מתיר חדש במקדש, און אזוי לולב יום ראשון... ניין, לולב יום ראשון איז מתיר שמחה במדינה, לולב על ז' ימים איז מתיר שמחה במקדש. וואס טייטשט שמחה? וואס דו זאגסט? איינע פון די זאכן איז... ניין, מ'דארף צוריקברענגען דעם עולם זאל זיין זייער וויכטיג אז דער רבי נאך נעילה זאל זאגן אז יעצט זאל וויסן אז... נאכדעם גייט מען זיין מותר ביי אלע פינף ענינים, און מ'זאל טאקע אזוי טון. איז וויכטיג, ווייל מ'זאל נישט ביטאר אזוי דיסקאנעקט, ווייסט נישט די שוין? כאילו ס'עקזיסט נישט די ענינים. סיי, ס'איז דאך געווען פינף ענינים יום קדוש, יא? אונז גייט מען אהיימגיין.

איך האלט אויך, איך האב כאטש געווען א חומרא די יאר אזוי. אזוי ווי ס'איז דא אן ענין פון **כל אוכל לשותה וטשיע**, אויך אויף אלע פינף ענינים. איין פאסטן. ס'איז די מפסקת. ס'איז אן ענין. וואס איז די חילוק? אלעס איז דאך נאר מדרבנן. אקעי, מדרבנן איז דא אן ענין.

און נישט נאר דאס, ס'איז זייער וויכטיג, אזוי ווי די אלע רבי'ס פלעגן נעמען א ציגארעטל מוצאי שבת, זאלסטו ווייזן אז נישט מיינסטו סתם אז ס'איז געווען א טאג, ס'איז געווען א פרישות. נישט, מ'וויל דאך ווייזן אז א טאג פארדעם און א טאג נאכדעם יא, און דער טאג נישט, ווייל ס'איז עינוי.

סיכה ערב יום טוב און מוצאי יום טוב

מ'שמועסט אסאך קרים'ס ערב יום טוב און מוצאי יום טוב. מ'שמועסט אסאך וועגן סיכה. איך בין נישט נוהג ביי איר, ניין, מאך נישט קיין זיך א גאנץ יאר אויף. מאך א שאוער. אפשר איז א בחינה פון סיכה. און ס'טוט נישט, אז ס'טוט נישט טוט נישט, אבער אז די זאך טוט איז יא.

מעיקאפ איז סיכה? סיכה נע. איך וויל זיך נישט ארייננגיין אין די מעיקאפ, ווילן אונז עס זיין אויף די פנים. איך וויל זיך נישט ארייננגיין אין די פנים. איך וויל זיך זען. זיכער איז אזוי ווי שמן, ווי די גמרא זאגט, **"כמים בקרובים כשמן בעצמותיו"**. די וועג וויאזוי מען נעמט אריין שמן איז נישט דורכטרינקען, נאר דורך עס ארייננשמירן. ס'קען אפס אזא סיידעס, אונז האבן נישט דאס. וואלט מען דא? אה, איך וויל דאס. איך וויל דאס מאכן א מינוט צו מאכן א מעסעדזש.

אכילה ערב יום כיפור — צי ס'איז א מצוה

ערב יום טוב, איך הער, פאר די מקוה, און די מאל אין משפטל האט מען עס געזאגט וועגן, וועגן מ'האט געמיינט אז יענער האט געוואלט מסדר זיין, ער האט געוואלט לערנען א גאנצן טאג, האט מען געזאגט, גיי עס, איך האב נישט געקלער ס'איז אן עכטע, ס'איז אן עכטע, אבער די רמב"ם זאגט נישט נאר מיט פארטעסטווארט יום כיפור, אמת. ער מיינט נישט די מצוה, די גמרא שטייט **אוכל בשותה ותשיה**, ס'איז דא ראשונים, איך האב געזען אין ערך השלחן, איך האב געזען אין ערך השלחן, איך האב געזען אין ערך השלחן. אז ס'איז ממש א מצוה, ער רעכנט עס אפילו פאר איינע פון די מצוות. רמב"ם, ער ברענגט אפילו נישט די נאמען, ער ברענגט נישט בכלל די גמרא. איז אוודאי ס'איז דא אוכל בשותה ווייל מ'דארף דאך איינפאסטן. עסט יא, עסט נישט, אבער אז ס'איז טיילט נישט אז ס'איז א מצוה לאכול ותשיה.

נא, מ'האט אים גארנישט דערציילט אז ס'איז געווען א מענטש וואס האט געוואלט האבן סדרות די גאנצע טאג, ער האט נישט געהאט עסן. האט ער מיר געזאגט, ער האט געזאגט אז ס'איז נישטא אין שיין פשט. ס'איז נישטא א סתירה. ווייל דו זאגסט עס איז נישטא א סתירה. ס'איז נישטא א סתירה. ס'איז נישטא א סתירה.

אל תפרוש מן הציבור — מנהג המקום

אויב דו קומסט אין א שול, און אין דעם שול זאגט מען ברוך שאמר פאר הודו, גייסטו מיט מיט דעם שול, ווייל זיי, אלע עולמות דרייען זיך לויט זיי,

אקעי? דו, ביי דיין טאטע לייט מען אנדערש, סאו? וואס הייסט "אל תטוש"? וואו, "יו ריעלי טשעינדזשד", איך האב נישט געהערט פון דיר די מין תורות. וועלכע מין תורות?

יעצט, מ'טרייט שיינער, פארוואס זאגט מען דאס? **"אל תפרוש מן הציבור"**. אין דעם פלאץ, אין דעם בית המדרש, וואטעווער דער פלאץ איז, איך ווייס נישט, ווערעווער, מענטשן גייען זיך צושטערן. אין דעם פלאץ זאגט מען ברוך שאמר פאר הודו, אין דעם פלאץ זאגט מען פארקערט. יעצט, אויב איינער מיינט אז ער גייט לערנען אז קיין איין פלאץ גייט נישט טון אנדערש, ווייל ס'איז דא אן ענין פון "אל תפרוש מן הציבור" א גאנץ יאר מיט שם ומלכות, האסט קיינמאל נישט געהערט דאס פון מיר? ער איז מעטשורד, ער דארף נישט קיינעם.

כבוד התורה — אמת'דיגער רעספעקט און הויכע עקספעקטעישאנס

איך האב אזא כלל, אזויווי די חסידים פירן זיך פאר זייער רבי, אזוי דארף מען זיך פירן מיט יעדער איד. איך קען נישט קומען גיין דורך א נייע חודש, ס'איז געווען א מלבוש, און דארף מען עס נאך מער פירן. יא, אבער ווען איינער זאגט א תורה, איך האב א תורה, אה, ס'איז מורא'דיג, ס'איז מורא'דיג. דו ביסט אים מכבד טאקע, מיט וואס דו שענסט די תורה, ווי אלעס גייט, אלעס גייט, יעדע זאך איז אויך גוט.

און סתם רעספעקטן צו די תורה, אז יעדער איז מסכים, און יעדער איז מסכים, ס'איז ווי... דו ביסט אויך דיר. איך בין מסכים. אן אמת'דיגע כבוד, ער איז גערעכט אלעמאל. אן אמת'דיגע כבוד, איך בין סתם אריין. די אמת'דיגע כבוד איז, איך בין מיך רעספעקט אמת'דיג א מענטש, און איך הער אז דער מענטש, איך האב גערעדט פריער, ער זאגט אין א תורה וואס איך האב נישט מסכים געווען. ווען איך וואלט אים עכט רעספעקטער, וואלט איך צוגיין צו אים, וואלט איך טרארטס מרבית צו זיין. קום אהער, דו זאגסט א מחלוקת, דו מאכסט א חקירה, דו קענסט דאך נישט זאגן אויף ענקל. דאס איז נישט די חילוק פון די צוויי זייטן. איך האב נישט קיין צו סאונסט לייגט די סעים ענגזעקטינג טערמין. שטעל דיר פאר איך האב מוז דיר טון, ער זאל גיין עכט פארסמעקט. דו האסט נישט הויכע עקספעקטעישאנס פון אים. ס'איז נישט הויכע עקספעקטעישאנס.

איך האב געלייגט אין א רעשפעקטפול וועג, קען מען האבן א... מענטשן ווערן באליידיגט אויב דו זאגסט זיי עפעס. לאז עס זאל זיין באליידיגט, דו קענסט נישט האבן עפעס. ער קען זיך נישט, איך קען נישט ווייל איך בין א... דאס וואס איך שלאג זיך נישט מיט אים, איז ווייל איך בין א מלמד חולה אויף אים. ס'איז א ביג פראבלעם. איך ווייס, ס'איז זייער א שווערע... איך ווייס נישט די solution, אפשר דו קענסט מיר זאגן.

Sometimes, אסאך מאל, איך בין א מענטש, יעדער איינער וואס קען מיר ווייסט, איך שלאג זיך מיט מענטשן. מיין ברודער טוט עס נאך מער, אבער ער ווייסט. איך לאז נישט די חברותא זאגן וואס ער וויל, אקעי? ס'איז נישט וואס דו זאגסט איז גוט, אקעי? ניין, דו ביסט wrong, אקעי? יא, אבער ער האט דאך פאר יענער האט געענדיגט זאגן, אבער ס'איז גוט. אקעי, נכון, דאס איז וואס דו ביסט גערעכט. ער פארשטייט שנעלער. ניין, sometimes איז אזוי, sometimes איז אזוי, sometimes איז נישט. Sometimes מיינעך אז ער האט געמיינט עפעס צו זאגן, און ער מיינט בכלל שוין. אמת.

אבער נאכדעם, די problem איז געווען אזוי לאנג, וואלט יעדער שטיל געווען דריי שעה. אבער ס'איז א problem, און מענטשן, איך האב באמערקט, מענטשן עקספעקטן, אקעי, אויב איך ענטפער אים נישט תיכף צוריק, און איך קראך, קוק דיר אן, אייז, דו ביסט דאך נישט גורס. ס'איז טאקע אזוי. איך האב אמאל געהאט מיט א מענטש אין ישיבה וואס איך בין דער וואס זאגט די funny comments. ס'איז funny, but ער עקספעקט, ערווארט שוין דערויף. איך מאך זיך, איך האב בעסערע מידות דעם יאר, איך האב תשובה געטאן יום הקדוש, אקעי, איך גיי נישט מער ארײנהאקן. "העלא, וואס גייט פאר? וואו איז דיינע funny הערות?" ער לערנט דאך יא עפעס, איך גיי אריינגיין זאגן דערפאר.

דער משל פון א קינד וואס זאגט א תורה

ווען א יונגער בחור'ל פון דריי איז געווען, ער זאגט א תורה ביי די סעודה, זאגסטו, "וואו, אזא שיינע תורה." ווען ער איז שוין צוועלף, דרייצן, פרעגסטו אים, "וואס האסטו יעצט געזאגט?" דו עקספעקטס שוין, ער האט שכל, לאמיך הערן וואס דו זאגסט. דו דארפסט מאכן סענס. ס'איז very hard צו figure out ווי איינער וויל אלעס. אז איינער וויל מאכן גוט פאר יעדן איינעם, ווייסט קיינער נישט וואו ער גייט wrong, און אלעס פארט שוין.

But don't worry, איך מאך א face, אפילו איך האלט זיך איין, יעדער קען עס. איך האב געהאט א מלמד, אלע תורות זענען געווען beautiful, און ער איז געווען a very nice guy. און די רעבע איז געווען נישט גוט, קען מען וויסן מיט דעם, וואס טאקע האלטסטו? וואס מאכט ער? יא, מאכן יענעם גוט פילן איז נישט קיין שלעכטע זאך. Eventually איז ער געווען נאנט צו, און מיר האבן גאנץ גוט געוואוסט ווער איז לאור היום. ס'מיינט שוין גארנישט. Right, but it means that you're a fake.

דער חיוב ללמוד וללמד — דער תיקון פון תשפ"ב

איך האב זייער ליב ווען מענטשן האבן קריטיק אויף זיך. Feedback, צי ער איז גערעכט, אמאל איז ער א שוטה. רוב מענטשן זענען נישט קיין אזא שוטה. דער וואס האלט שוין קריטיק אויף מיין שיעור, ער איז שוין בדור מיט דעם אז ער איז נישט קיין אזא שוטה, ווייל ער האט אויסגעהערט ביז דארט, right? דער וואס איז א שטיינער, ממילא. ביי דער וואס הערט אויס, ער זאגט, איך רעספעקט עס, און ס'איז א hard question. יא, יא, יא. ס'מאכט נישט אויס גארנישט. ס'איז אייביג יא. מ'דארף זיך אויסלערנען. מ'דארף זיך מער... 100%.

איך האלט, איך האב עס געזאגט אין בארא פארק, אונזער תיקון די תשפ"ב איז אז יעדער איד איז מחויב ללמוד וללמד. דאס מיינט, אויב דו טרעפסט א מענטש, ללמוד, דאס איז וואס מיר האבן יעצט גערעדט, **מכבד לומדיה ויודעיה**, ווייל וויפיל יענער קען עפעס, ער האט דיר עפעס אויסגעלערנט, דארפסטו אים רעספעקטן בשני העולמות. וויפיל מענטשן וואלטן אונז געדארפט רעספעקטן אים. חוץ פון דעם, איז דאך דא א חיוב ללמד. ווען ער איז ראנג, אדער ווען ס'איז דא עפעס וואס דו ווייסט מער ווי אים, דו קענסט פארשטיין בעסער, ס'איז א חיוב דאורייתא.

ווען דו זעסט וועלכע איד זאגט ער א תורה, ס'איז א חיוב דאורייתא צוצוגיין שפעטער, **ולא תשא עליו חטא**, נישט אינמיטן, פארשטייט זיך. דו וועסט נישט טרייען צו מאכן, איך ווער ערגער. דו וועסט נישט זאגן שפעטער. קאל אים אן. בדרך אגב, אלעמאל איז גוט. אויב דו האסט א הערה אויף איינעם'ס שיעור, קאל אים אן צוויי טעג שפעטער. דאס וואס מ'זאגט ביים שיעור, ביי מיר אויך, איך זאג דיר א קורצע. די מענטשן וואס קעירן עכט, זיי קאלן מיר שפעטער מוצאי שבת, אדער אפילו זונטאג קאלן זיי פרעגן, "וואס האסטו יעצט געזאגט? ס'האט נישט געמאכט קיין טראפ סענס." דאס איז די איינציגסטע וועג. ביי די ווער, סאום פיפל איז סאו... אפילו די וואס געבן יא פידבעק, ער געבט גלייך נאכדעם. מאך מיר א נאוט.

עצות אין תוכחה און די שוועריגקייט פון קריטיק

די ריכטיגע וועג צו געבן פידבעק

בדרך אגב, אלעמאל איז כולו. אויב דו האסט א הערה פאר איינעם שיעור, קאל אים אן צוויי טעג שפעטער. דאס וואס מ'זאגט ביים שיעור, ביי מיר אויך, איך זאג דיר, קאל אים אן שפעטער. די מענטשן וואס קערן עכט, קאל אים אן שפעטער. מוצאי שבת, אדער אפילו ער איז אינטערקאלט, ער פרעגט, וואס האסט דו היסטער צו געזאגט? ס'האט נישט געמאכט קיין טראפ סענס. דאס איז די איינציגסטע וועג.

ס'איז ביי די ווער, אפילו דו וועסט געבן יא פיטבערג, ער געבט גלייך נאכדעם. מאך מיר א נאוט, קאל צוויי טעג שפעטער. אויב איך האב טאקע געטראכט סיריעסלי, עפעס איז סתם א ווארט וואס איך האב געזאגט, סתם געשאסטן ביי איך. איך ווייס נישט. אבער אויב ער האט אמת'דיג געזאגט,

קענסט קאלן די טעג שפעטער. השם יוצא, מ'מאכט א הענטל אויף אראפ, ניין? דאס טו, איך מאך מיט די ווענען. ניין, וואלט איך מיינט...

מצות תוכחה און ללמוד תורה לכל ישראל

ווען ס'איז ריעל, דאס איז מצות תוכחה. איך האב עס געהערט, איך האב עס שוין אסאך מאל געדארפט ווען מצות און קול קרמת, אויב יענער האט געטראכט באבול דארפסטו אים קאלן זאגן. ס'איז די זעלבע זאך, יענער איז דאך א חיוב צו ללמוד תורה לכל ישראל. יעדער איד וואס טרעפט, דו ביסט מחיוב צו טריי די טשעבע.

ווייל דער וואס ער קערט, ס'איז א פראבלעם פון אויך מענטשן וואס זענען אייביג ניי, וואלט דער אייבערקומען צושטעלט. ער שימט א בריא פאר ווער ס'טינקט זיך טאקע. זייער גוט, האב מורא אז דו וועסט נישט קומען דאווענען א שיעור לענען. וואס וועט ער טון? זאג דעם, זאג אים אז דו וועסט קומען דאווענען אפילו ער דינגט זיך מיט דיר. אפשר וועט ער דיך אנהייבן און זאגן וואס דו טראכטסט אים? איך ווייס נישט, איך ווייס נישט.

איך ווייס נישט אז דו גייסט קומען צו מיין שיעור, אפילו איך זאג דיר אויב דו רעדסט נישט דאס פון. דו קומסט עניוועי. איך האב שוין געטרייט אויף דיר. אזויפיל, דו האסט נישט קיין מורא, ווייל רוב מענטשן האבן מורא, און מארגן וועט נישט קומען, איך וועל בלייבן אין א שיעור, דו כאפסט, דו וואלסט נישט פילן.

די שוועריגקייט פון תוכחה

ווען טיילסטווערן וואס דיילן טראמפ זאגט, איר האט פיצן אפעניעס, אויך ס'איז דא יעדער געדעכטערש. נו, דו קערסט נישט וואס דו קערסט נישט וועגן דיילן טראמפ אויך נישט. ס'איז דא אזעלכע מענטשן וואס ביי יענץ זענען אויך נישט. ס'איז דא אזעלכע מענטשן וואס ביי יענץ זענען אויך נישט דא.

דער רב, דרך אגב, אז דו גייסט צו דער רב און דו זאגסט דיין פאליטישע אפיניען, האט ער אויך געשאפט. היינט מסתמא די אפיניענס, ביי דיר קערט נישט, דו ביסט געזונג זיך צו זאגן. כזה כזה, כזה, כזה, ס'איז ווערי הארד. ס'איז ווערי הארד. ס'איז ווערי הארד. ס'טוט מיר טען יארס אויף, ס'איז טענטער פעניגס פעניגס פעניגס.

א פערזענלעכע באמערקונג

איך פלעג זיך איינמאל דינגען א מענטש. איך האב אנגענומען. אז ער גייט דאך ערוועגדיגן, עס קאסט נישט געלט, איך קען דעם צוריק שרייען. איך האב א מענטשן וואס נעמען עס ערד, זענען דאך מסכים צו מיר שפעטער. איך טראכט אז איך בין טאקע גערעכט. פארשטיי? וועלכע נעבבאל האבן זיי געקאלט? איינמאל זיי האבן געקאלט די נעבבארס? וועלכע רעבער האט געקאלט נישט קיין... איך גיי פרעגן... אה... איינמאל א יאר.

סיום דער שיעור

אקעי, מ'קען רעדן אביסל שטילער. מ'קען גיין אינסייד. מ'קען גיין אינסייד. מ'קען גיין אינסייד. מ'קען עסן דארט אויך, ווייל ס'איז פטור מן הסוכה. מ'איבערלאזט נישט. מ'האט שוין געהערט א חידוש להלכה, אמת? מ'קען עסן דארט, מ'קען נישט. ער קען נישט שלאפן ווייל ער הערט ווי מיר האבן עפעס א תורה, מ'חזר'ט א סיבה, מ'טרייסט די ציון, מ'חזר'ט א סיבה, מ'טרייסט די דזשערלעס. איך קום מיט א קאר סערוויס. אה, וואס? רבינו יצחק.

הכרת הטוב

שכוח פאר די הענלעך וואס זאלן געקומען. שכוח פאר די הענלעך וואס זאל דרייען. און אלע שיעורים. מיט הגאון רבי יואל אושער. שכוח רבי יואל פאר דיר. ווען נישט דיר וועל איך נישט געהאט דעם שיעור. ניין, איר וואלט נישט געהאט עניוועי. איך ווייס נישט צו איך וואלט נאך אנגעהאלטן. אפשר איך ווייס נישט צו איך וואלט נאך אנגעהאלטן. ברוך השם. ער לייגט א פרעשור אז מ'מוז יעדן טאג לערנען איז א געוואלדיגע זאך. לעבן צו. אמן.

שאלה: ווי פראוועסטו שמונה עשרה אין מסתוריא ביז אין בית המדרש?

תשובה: איין טאג בין איך אפן, נאר שמונה עשרה.